

Den Danske
A t l a s
Eller
Konge = Riget
Danne mark,

Med dets
Naturlige Egenskaber, Elementer, Indbyggere, Værter, Dyr og
andre Affødninger, dets gamle Tildragelser og nærværende Omstændigheder
i alle Provink, Stæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde.
Foresillet ved en udførlig

Lands = Beskrivelse,

sa og oplyst
e med dertil forfærdigede Land-Kart over enhver Provink
med Stædernes Prospector, Grund-Ridser, og andre mærkværdige Kobber-Stykker.
Efter Høis-Kongelig allernaadigst Befaling,
ved afgangne

Pro-Canceller Dr. ERICH PONTOPPIDAN.

Men fortsat af

HANS DE HOFMAN.

Deres Kongelige Majestets Etats-Raad og PRÆSIDENT udi Fridericia.

Med Kongel. Allernaadigst Privilegio for A. H. GODICHE og hans Arvinger.

TOMUS V. Første Bind.

Kjøbenhavn, 1769.

Trykt og bekostet af Kongel. Universitets Bogtrykker Andreas Hartvig Godiche,
boende næst ved vor Frue Latinske Skole.

Det Fierde Capitel

Om Ørum- og Vestervig – Amter eller Thye Land.

=====

Disse tvende Amter, som udgiøre den Provinds Thye, ligge imellem Limfiorden paa den østre og Vesterhavet paa den vestre Side, saa at Landet noget næsten er omflødt, undtagen en liden Aabning for begge Enderne. Adamus Bremensis har regnet Thye iblant Jyllands Øer, med det høieste man kan komme, er at kalde dette Land en Halv-Øe; Thi mod Norden, hvor det grændser til Vester-Hanherred, er det paa den Kant Landfast med Vendsyssel: Ligesom det mod Synden grændser til Riber-Stift, og er Landfast med Harsyssel og Bøvling- Amt, formedelst et smalt Stykke Land, som er 1½ Miil lang, men neppe en halv Miil bred, og som forhindrer, at Vest-Søen ei indbrykker i Limfiorden. Denne smale Langstreg, som nu kaldes Agger-Land, og beboes af Fiskere, er i vor gamle Historie bleven meget bekjendt under de Navn Haralds-Eid, saa kaldet deraf, at Kong Harald Haardraade af Norge, som af den Danske Flode var indspærret i Limfiorden, for at undgaae den Fare, med Flode og Folk af falde i Kong Sven Estridsöns Hænder, lod sine Skibe med stor Behændighed og Arbeid drage over dette smale Land ud i Vesterhavet, og saaledes lykkeligen undkom. Thye Land er i Længden fra Østerild Sogn til Harbo-Øre eller til Ottesund syv Mile, men Breden fra Havet til Limfiorden er paa nogle Steder én Miil, paa andre to og i det høieste imod tre Mile. Thye har fra ældgamel Tider været regnet for et af Nørre-Jylland Sysseler, og kaldes endnu 1340 i et Document hos Hvitfeld pag. 470 472 Thyesyssel, men i ældre Skrifter Thiuthæsysel, Thudesusel, og Dudezsusel. Dette Syssel havde fordum sit eget almindelige Lands-Ting eller Syssel-Ting, som kaldtes Thyutbo Bygdething, Placitum commune in Thyd, eller Palcitum Thythæsysæl Bygdething. Nu bestaaer Landet af fire Herreder, og der saaledes, at de tvende, nemlig Hillerslev-Herred og Hundborg-Herred, udgiøre Ørum Amt, og de andre tvende, nemlig Hassingherred og Refs-Herred giøre Vestervig-Amt. Der ere tvende Herredsfogeder, af hvilke den ene, som tillige er Byfoged i Tisted, har Hillerslev- og Hundborg-Herreder, den anden Hassing- og Refs- Herreder. Herreds-Tinget for de to første Herreder holdes nu i Tisted, men før ved Møgelhøie synden Skinderup, og for de to sidste i Grurup Sogn om Torsdagen. 1661 findes endnu at have været i Thye fire Birke-Tinge, nemlig, Skyum-Birk, Ørum-Birk, Vestervig-Birk, og Nørhaa Birk. Begge Amter, saavelsom Duholms Amt, sortere under én Amtmand og én Amtstue som holdes i Tisted, hvor Amts-Forvalteren boer. I disse Amter ere endnu tilovers Ørum- og Vetservig Birker, og i Hundborgherred Kiøbstedet Tisted, men de andre Birker ere lagte under Herreds-Tingene. Det cortribuerende Hartkorn i begge Amter eller over hele Thye Land gjør omtrent 7300 Tønder. At de fire Herreders Navne skulde have deres Oprindelse af disse fire Dyr, Iller, Hund, Hare og ræv, er et artig Indfald, uden Tvivl af M. Niels Aagaard selv, som i tre Academiske Disputationer har

begyndt at beskrive Thye, og lod sig vel høre, dersom man ikke vidste, at hvert af disse Herreder har sit Navn af en vis Bye i Herredet og Byen atter snarere har Navn af et Menneske end et Dyr. **Navn og Ælde.** Thye Land forekommer ofte hos vore ældste Skribenter, og kaldes af Ad. Bremensi Thiut, af Snor. Sturleson Thiod, og i gamle Breve af 13de og 14de Seculis Thynd, Thyuth, Thyyt, Thyydh, Twiid, og Thyd. Den som var født i Thye eller boede i Thye, kaldtes Thythbo eller Thyutbo, nu Tybo eller Thyeboe. Pontanus og Resenius anføre adskillige Meninger om Navnets Oprindelse; Nogle fremlede det af ta Tude, og enten af vilde Dyrs Tuden, som Landet i gamle Dage var fuldt af, eller snarere af Havets Tuden og Brumlen, som der undertiden høres nogle Mile bort: Andre af de gamle Tydskes Gud Teuth, menede, at Teutones skal søge deres første Herkomst fra dette Land. Af flere Etymologier til Thyelands Navn, som kunde anføres, er den enfoldigste at finde i det gamle Danske og endnu Islandske Ord Thiod, som betyder Folk, en Nation, hvorefter er det Ord Thiodland, et Landskab med Folk udi, et beboet Land. I de hedenske Tider, da Riget var fuldt af smaa Regenter eller Næsse-Konger, havde og dette Land sin egen Konge. Iblant andre finder man nævnet Half, en Søn af Hialprek, som var Konge i Thiød eller Thye. En gammel Vise og Folke-Sagn taler om Kong Nilaus, som boede paa Siøring Borg. Siden var Landet af Kongerne forlænet til forneme Adelsmænd, af disse findes Peder Niclissön af Thye 1311. Ved 1326 blev Ht. Ludvig Albrechtsön af Kong Valdemar af Slesvig med Kronens Gods i Thye og Mors forlænet, men om det blev hans Arvinge frataget, skulde de derfor efter Greve Johans Brev tilfredsstilles. Ywarus Pætersön Advocatus in Thyud 1367. Hr. Niels Strenge'sön Ridder af Thye 1414 Hr. Strange Nielsson Ridder Kronings Lensmand i Thyd 1474. Ved Midten af det 11 Seculo blev Vendsyssel og Thye Land fiendtlig hiemsøgt af Kong Harald Haardraade og de Norske: Vel bød den Danske Konge Sven Estridsön Kongen af Norge staaende Strid til paa Thye, men denne undslog det, og fandt bedre sin Regning ved at udplyndre Indbyggerne, hvor han nogenledes sikkert kunde komme til at kaste Folk i Land. 1261 tildrog sig den bekiendte Historie imellem Ridderen Hr. Jens Glob af Thye og Biskop Oluf af Børlum. 1327 gjorde Erik Waldemarsön af Sverige Tiltale paa sit Arvegods og andensteds i Danmark. 1340 blev Thyesyssel tillige med mere Gods i Jylland, betinget af skulle strax indløses af Kong Valdemar, og bestemt til Livgeding for Droning Helvig. 1441 da Thyboerne, saavelsom Morsingerne, havde slaaet sig til de oprørske Vendelboer, og bleve overbeviste, at de havde grebet til Vaaben imod den da udvalte retmæssige Konge Christoffer af Beyeren, forlode de strax igien Partiet og flyede hver Hiem til sit, hvorefter de af Mod-Parten, i den bekiendte Nid-Vise, ere udraabte for Forrædere, fordi de ikke vilde staae dem bi til at udføre deres daarlige Forehavende.

Beskaffenhed, Midt i Landet og paa den Side mod Limfiorden er Thye meget frugtbar paa Korn og Græsning, og giver god Opdræt af Creature. I Besønderlighed falder her store Heste, skønne Stude, gode Faar og Svin, og de beste Køer som ere i Jylland. Men paa den Side til Vesterhavet er Landet ufrugtbart og idel Klit og Sandbakker. I Thye er intet Hollænderie, undtagen paa Nørtorp, de øvrige Herregaarde holde alen Stude. Bier haves paa nogle Steder, men ikke i Overflødighed. Af stort Vildt findes her intet, men vel Harer, Vildgiæs, Vild-Ænder, Agerhøns og andet smaat Fugle-Vildt, saa og nogle Urhøns og Svaner, dog sparsomt: Af Rov-Dyr, Ræve, Brokke, Ildere og Oddere, men ingen Vildsvin eller Ulve uden af Hændelse et forjaget Stykke om Vinteren maatte komme over Isen. Landets beste Producter ere: Heste, Stude, Fede Varer, Korn-Varer, en stor Deel Fiske-Varer, en Mængde hiemgiort Tøig, Vanter og deslige. Thyboe Oste ere uden for Provindsen meget bekiendte, sær i Kiøbenhavn, ja endog i Engelland. Thye har frembragt adskillige gode Hoveder og nationale Kunstnere, saasom Uhrmagere, Kniv-Smede, Chirurgos, og andre, som ved egen Flid og

stor Behændighed have gjort sig nyttige i Provinsen og berømte uden for. En god Deel lærde og berømmelige Mænd og Familier have haft deres Oprindelse fra Thye. Man veed endog at nævne en og anden Skalinde af dette Lands Børn. Qvindekønnet er arbeidsomt, og gjør en god Deel uldene Trøier, Vanter, Lerreder, Dynevaard, og andet hiemgiort Tøig, som tildeels gaaer til Norge og andensteds hen. Landet er jævnt og uden betydelige store Bakker. Hielpens-Bierg, som ligger imellem Kobberøe og Vestervig, og de høie Bakker paa adskillige Steder ved Limfiorden kaldes vel Bierge, men fortiene ikke dette Navn. Godt Vand har Thye ingen Mangel paa; Der ere endnu mange Kilder, som før har været udraabte for Sundheds Kilder. Der ere mange ferske og til deels fiskerige Søer, mange rindende Bekke og Aaer, hvorved ikke et lidet Antal Vandmøller drives, hvoriblandt gives et Par Stampe-Møller for Felberedere, men saavel af Søer og Aaer, som af Møller, ere adskillige af den ulykkelige Sandflugt ødelagte. Fra Thye falder over Limfiorden adskillige Sund- og Færgesteder, til at overføres til andre Provinser, saasom Vil-Sund og Næs-Sund til Mors, og Otte-Sund til Harsyssel. Thye kan, i Henseende til sit Beliggende imellem Havet og Fiorden, kaldes et fiskerigt Land. Man har en Fortegning over alle de Slags Fiske, som falde i Vandene udi og om dette Land, samme opregner os over 70 Sorter af Havet, hvoriblant Kabiliau eller Torsk, Koller, Skader, Hellefisk, Haaer, Makrel, Sild, og Flyndre ere de almindeligste; af Limfiorden nogle og tredive Sorter, hvoriblant fra St. Hans Dag til St. Bartholomæi Dag en stor Mængde Aal, mest af Aggerboerne fanges med Pulsvaadene, ellers ere, Sild, Helt, Smelt, Giedder, Aborrer, Skaller, og Øreder, de almindeligste; Af ferske Søer og rindende Vande 26 Sorter, hvoraf Giedder, Aborre, Skaller, Hoker og Brasen ere de almindeligste. Af alle de andre, som udgiøre over 100 adskillige Sorter, ere nogle meget rare og sielden seete. Fiskeriet ved Vestervigs Fiskehuus har i forige Tider været af saa stor Betydenhed, at det, efter en Beretning af forige Seculo, skal have indbragt aarlig et til to tusinde Rigsdaler, men er nu derimod intet at ligne, og Fangsten har i mange Aar ikkun været maadelig. De Fiske af Limfiorden ere federe og bedre af Smag, end de som fanges i ferske Vande af samme Sorter, men Hav-Fiskene af lige Slags ere de ringeste. Fiskeriet i Limfiorden skal være meget forringet deels formedelst det salte Vands Overskyllelse af Havet i Fiorden, deels formedelst Pilsvaadenes Misbrug. Skove har her forud været store og anseelige, som ei alene endnu vises Kiendetegn til, men endog i gamle Forlænings-Breve befales Læns mændene at frede Skovene, og i Adkomst-Breve af 1526 paa Jordegods i Hillerslevherred nævnes iblant Landgildet Skovsvin naar Olden er. Nu ere alle Skovene, ligesom paa hele Vestlige Deelen af Jylland, reent ødelagte, saa der ikke findes eller i Mands Minde har været Levning enten af Skov eller Krat, hvorudover Indbyggerne har stor Mangel saavel paa Gavn-Tømmer til Vogne, Plove, og Bygning som paa Træ til Ildebrand, Gierdsel og al anden Slags Huus-Nytte, og maae have alting andensteds fra, indtil Træsko og Potterskeer. Moser, Kier, og Hede findes her ikke af stor Betydning eller vidtløftig Strekning. Dog har Landet Tørv til Fornødenhed. Lyngslætten er ikkun maadelig, thi Lyngen falder kort, men de paa Thyholm boende maae hente deres Lyng fra Harsyssel over Ottesund. Tobaks Plantning og de Slags Sæd til Farver veed Thyeland, ei heller Humle-Haver, og gandske lidet af Hør- og Hampe-Sæd. Køkken-Urter er rart at finde hos Bonden, undtagen nogen Senop-Vext i deres Kaal-Haver. Hos Proprietairer og Prester, naar de vil legge Flid derpaa, voxer af Køkken-Urter og Træ-Frugter saa meget, som de til deres Huusholdning kan komme ud med, med hos adskillige neppe endgang saa meget. Høebierningen er hos Bønderne paa de fleste Steder ikkun ringe, men ved Herregaardene nogenledes god. De Korn-Sorter, som voxe i Thye, ere Vinter- og Vaar- Byg, skøn hvid og sort Havre, Blænding, lidet Boghvede, og paa sine Steder Ærter, som ere meget gode og noget nær de beste i Jylland. Af byget voxer her tvende Slags, først det almindelige, dernæst en Art meget tyndskallet, som de bruge til Gryn, hvis Ax see ud som Rug-Vipper. Jorden i disse Amter

er af adskillig Beskaffenhed; thi i eet Sogn kan baade findes Leer- og Sand-Jord, men i Almindelighed findes deels af den sorte Muld, deel leered og deel sandagtig, og overalt med Flint og andre samaa Steene bemænget. Mergel-Jord findes næsten overalt i Thyeland, undtagen i nogle Sogne og Byer fornemlig ved Vester-Havs Kanten. Paa nogle Steder har de en hvid Mergel, paa andre en graa. Denne sidste holdes for den beste, og synes at være noget federe og klebrigere end den hvide, uden Tvivl formedelst nogen indblandet Leer-Jord. Den er graa, naar den opgraves, men efterat den nogen Tid har ligget i Luften, bliver den bleg okkefarvet. Indbyggerne kalde bemelte Mergel-Jord Leer og Hvidleer, endskiønt de til største Deel indeholde en kridagtig eller kalkartet Jord, hvilken i Sieland, Møen og Falster kaldes Moe-Jord. Thyboerne betiene sig af den graa Mergel til at kline deres Vegge med, oh hvidte dem med hvid Mergel i steden for Kalk: men fornemlig har de paa 50 Aars Tid begyndt at gøde en Deel af deres Udmarker dermed, hvorved saadan Jord gøres meget frugtbar, og giver lige saa god hvid Havre og Byg, som Indmarken, da deraf i gode Aar gemeenlig høstes efter én Tønde Udsæd 12 Traver, at hver Trave halvanden Tønde, som gjør 18 Tønder. Traven bestaaer af 20 Kærve, og hver Kærv har 3 Nege. De sige, at den hvide Mergel giver lige saa mange, om ikke flere, Traver Korn til Indhøstning end den graa, men udmagrer derimod Jorden mere, saa at den efter 10 á 12 Aars Brug bliver død og ufrugtbar, og behøver da at hvile lige saa mange Aar. Men er der kommet alt for meget af den hvide Mergel paa saadan til Agerland optagen Udmark, skal den neppe ved disse Aars Hvile endda kunde bringes igien til Frugtbarhed, ja Græs eller Lyng skal derefter ikke kunne voxe derpaa. Nogle give saadan optagen Jord fire Aars Hvile, nemlig den bruges fire Aar, hviler saa fire Aar, atter bruges den fire Aar, og da tilsdist 6 á 8 Aars Hvile, inden den optages igien. Den graa Mergel udmagrer ikke Jorden saaledes, holdes derfor sikrere og bedre til at gøde Jorden med. Af denne kommes 50 Læs paa et Stykke Jord til en Tøndes Udsæd, af den hvide derimod tages ikke mere end 20 til 24 Læs. Uagtet Thyboerne saaledes, oftest med anseelig Fordeel, benytte sig af Mergel til Gødning paa optaget Agerland i deres Udmarker, saa har dog Erfarenhed viist, at de ikke have nok tydelig Kundskab om at prøve og undersøge Mergel-Jorde og deres Forskiellighed, hvoraf alene de med mueligste Vished kunde vide at anvende hvert Slags paa rette Sted og Maade, samt hielpe det ene Slags med det andet. Det vilde derfor blive nyttigt for det Almindelige, om nogen udgav en tydelig Beskrivelse om Mergel og Leer-Jorde, samt disses rigtige og ordentlige Anvendelse i Land-Huusholdningen. Ligesom Thyeland paa mange Steder gøres mere frugtbar ved Mergel-Jord, saa blive derimod mange Strekninger ved Landets vestre Kant mere og mere ødelagte ved Sandflugt, som der har sat mange store Dynner og Sandbluer eller Bakker, somme ganske flygtige og bare for Klit-Tag, nogle fastere og begroede med Klit-Tag samt Marehalm og Hvidseriis. Dette sees i sær ved Rær, Tved, Vester-Vandet, Vang, Torup, Agger, samt Hvidberg vesten Aae, Ørum og Lodberg. De tre sidstmelte Sogne ere des Aarsag nogle gange nedsatte i Hartkornet. Bønderne, som i disse ufrugtbare Egne maae leve og foruden deres egen usle Adel ikke desmindre maae gjøre Hoverie med Heste, fristes alt for meget, uagtet Lovens og Forordningers strenge Forbud, til at bierge Klit-Tag og Marhalm til deres Heste og Creature at føde, til Brændsel og at tække deres Huse med, hvorved Sandflugten faaer Leilighed at udbrede sig, og tager alt mere og mere Overhaand. Folk, som endnu leve, kan erindre, at Flyve-Sandet har ødelagt adskillige Gaarde og Byer, opfyldt Søer og Aae, borttaget Møller, fordervet Marker og Enge, ligesom det endnu truer nogle Kirker og Kirke-Sogne med Undergang. En stor Gaard kaldet Duel, Vestermark en Bondegaard, Alstrup en stor Gaard, tvende Bondebyer Skovstrup og Rotbøl, har allerede undergaaet denne Ulykke, foruden flere Byer og Gaarde, som i ældere Tider af Sand ere ødelagte, og som de nu levende neppe vide mere af at sige. Ved det adskillige Søer og Aaege ere blevne tilstoppede af Sand, er Vandet

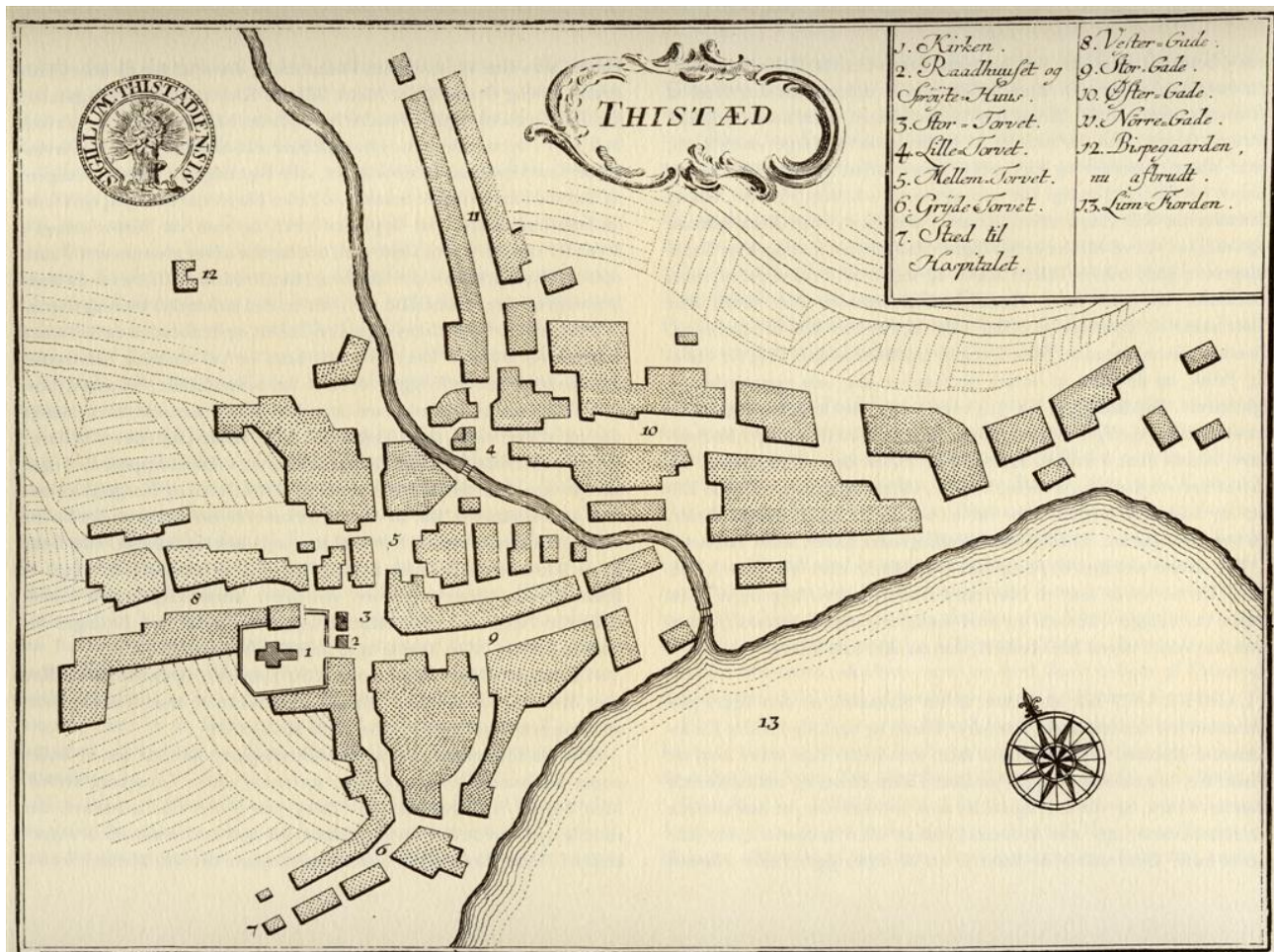
blevet opdæmmet, og har oversvømmet og blevet staaende paa visse Marker og Enge, som derved ere blevne meget fordervede. Lodberg-Kirke er omtrent 60 Aar siden formedelst Sandflugten flyttet fra et Sted til et andet. Iblant de Midler, som ere foreslagne til at dempe dette onde og til Klittens Conservation, da (foruden at besaae saa vidt mueligt Sandbakkerne med de til deres Sammengroelse tienlige Sæd) holdes for tienligst, at Lovens Straf for dem der forderver Klitterne formildet, thi om den skulde exseqveres, vilde Godserne paa de Kanter blive øde, Kongen lide Tab i sine Revenuer og Søe-Limiter, Fiskeriet, som er umistelig i Landets Huusholdning, nedlægges. Dernæst at Klitten ordentlig skulde deeles til Beboerne ved Havet og hver Mand være ansvarlig for sin Deel, hvorimod hannem maatte være tilladt paa den Tid af Aaret, naar Frøet er afskaldet, at staae med en Høelee til sin Fornødenhed paa de Steder, hvor ham af Husbonden blev anviist, ikke at kunne være til Skade. Hvo sig derimod forsaae eller gjorde videre Skade enten paa Rødder eller Vexterne, skulde med en proportioneret Mulct eller paa anden Maade exemplariter straffes. Rav eller Bernsteen finder overalt ved Havbredden i Thy, som af Jøder og andre opkøbes og føres ud af Landet, men nu ikke nær i den Mængde eller saa store Stykker, som i ældre Tider. Større og mindre Kampesteene til Bygning, Broer og Gierder findes paa adskillige Steder i Marker og Heder, men ingen af de slags Steene ere tienlige til Mølle-Steene eller Meubler. Af Miniraller, Farve-Jorde og deslige, er i Thueland intet opfundet. Paa adskillige Steder findes Leer til at brænde Tegl af, og Bakker med Kalk-Steene udi. I anledning deraf har afgangne Etatsraad Dyssel for mere end 30 Aar siden i Hillerslevherred anlagt et Tegl- og Kalk-Brænderie, som han, i Mangel af Tørv, lod drive ved Steen-Kul og Træe, andensteds fra hidført; formodentlig er det samme Verker, som Ullerupsgaards forige Eier Justitzraad Thomsen med Bekostning har ladet drive, og som nu ikke bruges uden Gaardens egen Fornødenhed. Ved Vestervig drives ogsaa et Teglverk, men Steenene kunde være bedre, i fald man brugte mere tienlige Leer-Arter. Hele Thyeland har ingen beqvem Havn eller dyb Indfart af Havet, hvor store Last-Skibe kan løbe ud og ind. De saa kaldede Havne ere, ved Vesterhavet Vixnæs-Havn i Vixø Sogn, ved Limfiorden Hoxør-Havn i Østerild Sogn- Paa Limfiorden hen ad Aalborg og andensteds maae man mest bruge de smaa flade Skibe som kaldes Kaage, thi andre, som stikke dybere, kan ei løbe over Løgstør Grunde, førend de der med stor Umag og Bekostning først blive udløssede. Men endeel af dem, der boe ved Hav-Stranden, saasom i Steenberg, Klitmøller og Vigsø, have fra ældre Tider med allernaadigst Tilladelse brugt et Slags fladbondede Sand Skuder, som de om Vinteren kan drage op paa Landet, hvormed de føre en god Deel af Landets Producter over til de nærmeste Steder i Norge, og tage med sig tilbage stort Tømmer og Træ-Varer, Jern, Kakkelovne, Tiære, og andet Kiøbmands-Gods, hvorved Kiøbstedmanden præjudiceres. Af Sand-Skuderne maa for Ind- og Udgaende clareres hos Tolderen i Tisted. I Steden for Consumption svare de af hver Skudes Læstes Drægtighed aarlig 10½ Mark. Disse Strandboere og Skippere, som til Hans Majestets Tieneste ere enrollerede, kan ikke andet end være formuende Folk, efterdi de ernære sig baade som Borger og Bønder. Fordum har endog Norbagger af Norge, som et Tingsvidne af 1648 siger, haft deres fri Seglads paa Vesterstrand fra Agger og nør ad til Vixø Bugt, og ligger paa forskrevne Strand, der udsolgt deres Tømerlast og andre Varer og igien købt Korn, Meel, Gryn ec. Thyeholm, som er en Halv-Insel ved Landets syndre Ende, bliver siden alene for sig selv beskrevet. Men om Agger-Land, som noget distingverer sig fra det øvrige af Provinzen, kan det ikke blive ubehageligt, her at læse en ældre Beskrivning, tagen af et Manuscript, som er forfattet om Fiskeriet og Sandflugten ved Vesterhavet omtrent 1683 ved Landmaalings-Tiden. Samme er saa lydende:

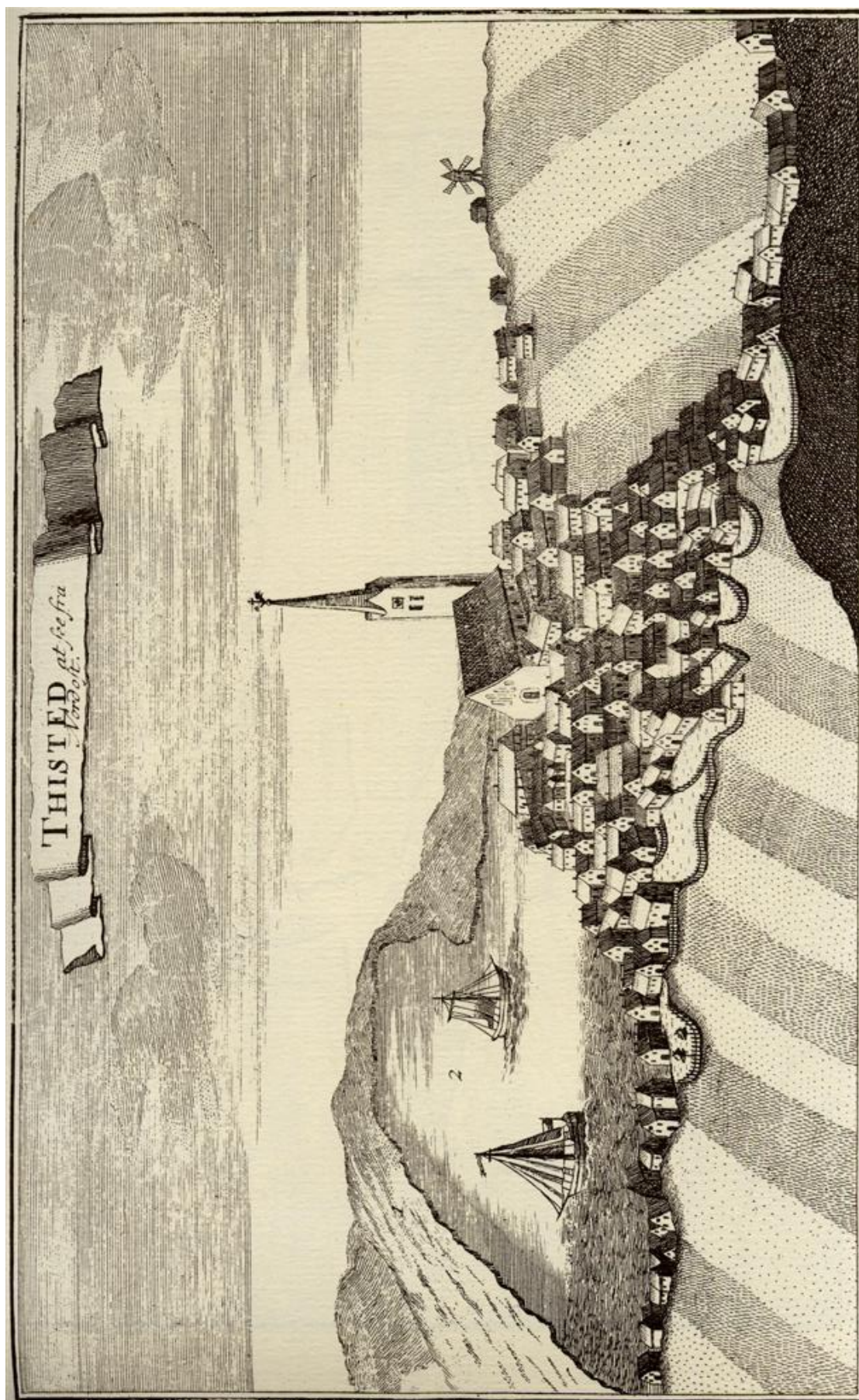
Agger Sogn er overalt saa gandske fordervet af Sandflugt, at det staaer aldrig til Redning; thi foruden det at Havet kommer Folkene jo nærmer og nærmer, og underskærer Bakkerne, saa at der ei ganske sikkert, at enten deres Kirke ellers deres Bopæl kan længe blive der bestandig, saa tynder Sandet ikke alleneste deres Huse ned, men endog saaledes indspænder Ind- og Udgangen til og fra Husene, at Regn og andet Vand kan ingen Udgang faae fra dem, men blive staaende inde i Husene hos dem, saa ligger det og mange Alne tykt paa de Steder, hvor Sognefolket haver tilforn haft deres Agerjorde baade af got Alsæd og Vaare-Jord, Enge og Uddrift. Ikke desmindre er der dog nogle faa iblant dem, som bruge en ringe Avl, (hvorom videre erfares udi Fortegningen over Sognet) men det med saa stor Hazard, at de sielden kan være sikre om de kunde see nogen Afgrøde af det ringe Korn, som de faae, formedelst det saaes udi løst Flyv-Sand, og Agrene ere derforuden saa omspændte med de store Sandbakker, at den mindste Vind, fra hvilket Hiørne det og skeer, som blæser hart, ikke aleneste løsner Kornet ved Roden, men endog legger Alnetyk Sand paa Agrene, og kan qvæle det øvrige af Sæden, som man kunde have Haab om, og den Jord, som de agte at faae, skal i det ringeste gødes hvert andet Aar, hvortil de have ikkun ringe Forraad, som ved er at tænke, efterdi de have saa ringe Avl. Tilmed er den Gøde, som de kan samle, mere end Halvparten Sand, som Vinden stedse overfyger deres Møgdynger med. Hvoraf lettelig kan sluttes, hvorledes det er beskaffet med deres Avling. Og saasom det er kun ringe og lidet som de avle, saa kan det ei rekke til Ophold, end sige til Sæd, hvorudover de maae enten kiøbe deres Sædkorn, om de have Midler dertil, eller tigge det, som skeer gemeenlig hvert Aar. Kan de nu endeligen bringe det saavidt, at de enten paa en eller anden Maade kan bekomme Sædkornet, saa er de dog ei Mand for at bringe det i Jorden med Ploug og Harve, med mindre de skal leie dertil, hvorudover den største Part af disse fattige Folk er bragt til saa stor Armod og Elendighed, at de ere Landets almindelige Hospital og Fattig-Huus, som alsrille søge deres Ophold med Tiggen hos den menige Almue udi Landet; thi det hele Aar igiennem gaae de om Brød-Føde, paa Foraaret om Sæd-Korn, og paa Efterhøsten om Uld til Klæder. Og dersom Proprietairen paa Vestervigkloster ei havde desto større Medlidenhed med de armeste og lod ugentlig uddele Almisser iblant dem, da maatte mange af dem omkomme af Hunger og Kuld. Vel have nogle faa af dem, som participere udi førømmeldte Agerjord og udi en Eng, som ligger ved Ørum Søe, kaldet Dyssel, og for 4 á 5 Aar siden har været fordervet af Sandflugt, dog begynder nu nogenledes at komme til Rette igjen, en Koe og nogle faa Faar, men som de have intet andet at græse dem paa og føde dem med, uden hvis de leie af deres Husbonde paa Vestervigkloster, saa er det og af ingen synderlig Værdie. Deres eneste Næring er Fiskerie udi Ørum-Søe, Fiorden, og Vesterhavet. Hvis de med Bekostning fange udi Søen og Fiorden, er mestendels smaa Fiske, som de tage med Vaad til at sette paa Kroge til Fiskeriet udi Havet, som er det beste og eneste Levnets-Middel som de have; Naar det slaar feil, saa slaar alting feil for dem, og naar det lykkes, som ved ogsaa skeer, saa have de dog ganske lidet, ja, mange gange intet til overs til daglig Underholdning for dem og deres Børn, som ere mange, naar Omkostningen paa Baade, Kroge og andet Fiske-redskab tages derfra. Og som de ere bundne til visse Steder udi Havet at fiske paa, thi Staderne her frem for andre Steder ved Havsiden følge Husene, saa er deres Fangst meget usikker og kort begreben. Det hender sig ogsaa tit og ofte, at omendskiønt de kan see paa Landet, at der ere mange Fiske under Landet, og derudover forvente sig et got Fiskende, saa hindre dog Havets stormende Urolighed dem, at de ei kan komme ud, og maa lade en god Leilighed paa den beste Aarets Fiske-Tid gaae forbi. Ellers ere der vel nogle faa iblant dem, som om Sommeren participere med andre udensogns Folk udi Pulsvaad til Aalefang udi Limfiorden under Salling, Mors- og Thyelande, og det mange Tider med god Fordeel, aleneste, saasom de tidt og ofte extendere dette deres Fiskerie uden for den tilladte Tid imellem St. Hans og St. Olufs Dag, saa tør de ei være det

gestændige, saasom mange ved Limfiorden besvære sig over samme deres Fiskerie, foregivende, at de ikke alene forjage Fiskene, men endog ødelegge meget af Yngelen med samme Pulsvaade. Over alt er det et sært Slags Folk, som ei duer til andet end til det samme, bliver og derover inden deres egne Sogne-Grændser, og stedse formerer deres Familier, tillige med deres Armod og Elændighed. Efter hvilken Beskaffenhed de syntes ei at kunde ansettes til noget vist, saasom de ere snarere Barmhiertigheds end som Matrikuls Lemmer. Klit-Taget, som skulde holde Sandbakkerne tilsammen hos dem, er nok temmelig vel conserveret, men som de boe tet hos hinanden, og der falder megen Gang og Fart af dem og deres Børn imellem Husene og Havet og Fremmede til at købe Fiske af dem, saa er det dog ei saa vel ved Magt, som det vel ellers kunde være.

Tisted.

Tisted, som er den eneste Kiøbsted i Thyeland, ligger i Ørum Amt, og den vestre Deel af Byen i Hundborgherred, men formedelst en Aae, som løber der igienem, ligger den østre Deel af Byen i Hillerslev.

Efter Kartet er den Poli Høide 57 Gr. 3½ min. Latitudinis og 24 Gr. 40 Min. Longitudinis. Paa den østre og syndre Siden støder en Bugt af Limfiorden lige op dertil. Men imod vesten er Byen det vilde Hav paa 1½ Miil nær.

Navn og Ælde. Tisted skal, efter nogles Mening, have sit Navn deraf, at den er dsen tiende Bye i Thy, som endes paa Sted. Men, som Regningen ikke er saa ganske rigtig, bliver formodentlig deres Mening rettere, som fremlede Navnet af Thy og Stad, saasom Byen er Thyelands Stad, og synes fra ældere Tider, førend den endog fik Kiøbsteds Privilegier, at have været det fornemste Sted i Thy og haft noget Fortrin for de andre Landsbyer. I gamle Documenter nævnes Byen, Tystath 1367. Tystad 1374. Tysther in Thyt 1418, siden Tiistedt 1422. Tistedh 1459. Vel veed man ikke, naar og af hvem Byen først er anlagt, men saa er det dog bekiendt, at den i de Catholske Tider har tilhørt Biskopperne af Børlum, hvilke derved havde deres Bispegaard, hvor de kunde residere, naar de fandt for got at opholde sig i den Egn af Stiftet. Om kanske nogen af de første Stiftets Biskoper har tillige med Biskopgaaarden lagt Grunden til Byen, som de med Tiden har tænkt at ville gjøre en Stad af, kan gierne være. Dog kan og Byen have været til før Bispegaarden, og det er ikke utroeligt, at Tisted, medens Thy endnu var et Syssel, har været det Sted i Landet, hvor Syssel-Tinget, eller, som det kaldtes Thyessels Bygde-Ting er blevet holdet. I det mindste har Tisted i temmelig gamle Tider været et sær bekiendt Sted og ligesom distingveret fra andre Byer der i Provinzen, da den ret ofte forekommer i Documenter af og efter Trettenhundred Tallet. Et Brev af 1374 taler om Villa Tystæd og Hoszhöör (nu Høxer), som om tvende Steder, hvor nogen Leverance af Korn-Varer skulde skee, og synes det, at disse tvende Steder allerede paa den Tid har passeret for Landets Havne eller Losse- og Lade-Pladser, og at Tisted længe før Reformationen har været anset for mere end en ordinair Landsbye og for en Flek, som nu Fladstrand eller Løgstør kan være, hvilken med nogle Friheder have været forsynet. Man finder og ofte nævnede fornemere Folk, end Bønder, at have boet i Tisted, saasom Matthias Hvas de Tiistedt 1422. Jes Terkilsön Byemand i Tisted 1459 og flere, som have været brugte i en og anden offentlig Forretning. Men Kiøbsteds-Privilegier har Byen ikke haft før i Begyndelsen af det 16 Seculo.

Privilegier. I Reformationens Tiden, eller kort tilforn allerede haft Borgemester og Raad, tillige med skrevne Kiøbsteds-Privilegier, som Biskop Stygge Krumpen eller hans Formand Biskop Niels Stygge skal have givet Byen, og som man nu ikke mere veed, af hvad Indhold har været. Kong Hans har haft den Naade for dette Sted, at han undte og gav Tisted Bymænd skilig Fædrift ind i Hillerslev Mark, hvoraf de aarlig skulde give en halv Tønde Smør til Lænsmanden paa Ørum, og er samme Gave eller Biskop Niels Stygges Forestilling af Kong Friderik I stadfæstet, som det heder i et Tingsvidne udstædt af Hillerslevherreds Ting 1534 men Hovedbrevene, hvis Data man nu ei engang veed, ere ikke mere til. Anno 1520 findes Tisted iblant Stiftets Kiøbsteder at have været ansat for 600 Gylden at betale til Kongen, men tilbød alene 100 Gylden; af dette Document sees, at Tisted da allerede ei alene var regnet for Kiøbsted, men endog i Formue vidt overgaaet Hiøring, thi denne sidste stod ikkun for 300 Gylden, og bød Kongen alene 40 Gylden. ”Anno 1524 St. Lautentii Dag haver Kong Friderik I. for Biskop Stygge Krumpens Skyld undt og tilladt, at hans og Børlum Biskopdoms Undersaate, Borgmester, Raadmænd, og menige Borgere udi Børlum Biskopdomes Kiøbsted Thisted maae og skal indtil ævig Tid nyde, bruge og beholde fri Kiøbsted-Ret og Byfred, Seglads, Handling og Kiøbmandskab, og alle andre Herligheder, Privilegier og Friheder, ingen i nogen Maader undtagen, ligeviis som Vore og Kronens Undersaater, Borgemester, Raadmænd og Borgere udi vor Kiøbsted Viborg have og udi alle Maader nyde og bruge”. Anno 1528 Mandagen efter S. Canuti Regis Dag, paa Herredagen til Nyborg, har høistbemelte Konge Friderik I. ligeledes

for Biskop Stygge Krumpens Skyld, som Brevet selv lyder, ”fuldbyrdet, samtykt og stadfæstet alle de Privilegier og Friheder, som vi selver og andre fremfarne Konger udi Danmark hannem og hans Forfædre Biskoper til Børlum undt og givet have, og besynderligen paa Børlum Stifts Kiøbsteder, Tysted, og Maristed, som tilforn kaldedes Sæby, saa de ei skulde besværes med nogen Told udi vort Rige, ydermere end spm vore Borgere og Undersaate udi vor Kiøbsted Viborg, og ei heller skal der bygges dennem til Forfand nogen nye Kiøbsteder udi Hafsuizør eller andensteds, eller og bruges nogen Forprang imod forskrevne Friheder og Privilegier”. Længe før denne Tid synes det, at Tisted og Hofsør, som kaldes Hasfuitzør, have stridet om Fortrinet til at erholde Kiøbsted-Frihed. Dette gik saa vidt, at en Borger af Tisted, navnlig Jep Lauridssön, da han var hjemkommen fra Herredagen i Odense, havde udsprede det Rygte, at Kongen og Rigets Raad vilde have de smaa Kiøbsteder, Grindaa, Hobroe, Lemvig og Tisted afskaffede, saa at samme Byer, og besönderlig Tisted, aldrig skulde efter den Dag være Kiøbsted eller bruge nogen Kiøbmands-Handel, men skulde føde dem med deres Plovs Avl, derimod havde Kongen forundt hannem Privilegium paa Kiøbmands Handel, paa hvilke flaske Tidender adskillige ved Brev og Seigl indlode sig med hannem, ar de vilde bygge paa Howssøer, efterdi Tisted var undersøgt; Derom blev Jep Lauridssön med sine Tilhængere indstevnet at møde for Kongen og Raadet i Kiøbenhavn, at svare for den Bygning de havde opført paa Hoxør, og paa hvis Tiltale, Biskop Stygge Krumpen ellers til hannem havde. Imidlertid finder man dog, at Kong Friderik I. i bemelte Aar 1532 paa Herr Mogens Giöes Forestilling har udgivet et Privilegium, lydende ”at Borgerne i Hossøe udi Thy skulde være skatfrie i fem Aar, efterdi de nu bygge og herefter bygende vorde udi Hossøe, og paa det de maatte komme til Næring og Biering og opbygge samme Bye, de skulde og i samme næste fem Aar være toldfrie over alt Riget Danmark, undtagen paa Kongl. Majsts. Fiskeleier Falsterbo og Skanør”. 1536 blev baade af Hundborg- og Hassing-Herredstinge udstædte Tingsvidner, hvorved saavel Riddermænds Mænd som Herredsmænd vidnede, at Tisted laae dem langt beleiligere til Kiøbsted end Hossør. 1542 har Kong Christian III. Befalet Rigets Raad Jörgen Friis til Krastrup, med tre andre Adelsmænd, at, efterdi Borgemester Raad og Menighed i Tysted havde haft deres Fuldmægtige hos Kongen og ladet tilkiendegive, hvorledes deres Bye dagligen besværes med adskillige Tynger, og de ikke vide, om den skal være en fri Kiøbsted eller en Landsbye, da skulle disse Commissarier forsamle sig i Tisted, gandske og forfare al Leiligheden derom, og siden taxere dennem for en aarlig Byskat at give til Kongen og Kronen, ligesom andre Kiøbsteder, at de engang kunde komme til en endelig Ende dermed. Derpaa i samme Aar mødte disse Herrer i Tisted, toge Byens Jordbog for sig, og deraf saae, at deres Skyld og Udgift i Biskopernes Tid havde været 8 Læster Byg, 3 Tønder 6 Pund Smør, og dermed at være qvit og ubesværet for andre Biskoplige og Byens Tynger, hvorefter Byen blev sat og taxeret for 100 Mark Danske aarligen til Kyndermesse at udgive til Kongen og derforuden undergaae anden Kongelig Tynde og Besværing som andre Kiøbsteder i Riget efter sin Formue, hvorimod de skulde være frie for Korn- og Smør-Skyld. Ved samme Grandskning forefore Commissarierne, at der for kort Tid siden paa Hoxør en halv Miil nær Tisted vare opbygte 8 eller 10 Gaarde, og holdte for, at om Tisted skulde være Kiøbsted og give den aarlige Byskat og Kongelig Tynde, da kunde det ikke være ledeligt, Hoxør ved Magt at blive uden Tistedes Byes store Trængsel og Fordervelse. Endnu samme Aar 1542 borttog Tisted Borgerne nogen Segl og Roer ved Hoxør, og bleve derfor af Gabriel Gyldenstjerne indstevnede til Viborg Landsting, hvorfra Sagen blev henviist til Tisted Byeting, hvor Borgerne, saavelsom siden for Landstinget, bleve for denne Sag frikiendte, og for det øvrige indskøde sig for Kongen og Rigets Raad, i fald de ikke maatte nyde det Privilegium, som Kong Friderik I. dennem givet havde. Efter disse Ansegrninger beholdt Tisted endelig Overhaand og sine Friheder ubeskaarne. 1545 tog Kong

Christian III. Borgemester, Raadmænd, og Borgere i Tisted under sin Beskiermelse, og stadfæstede deres Privilegier, dog forbeholdt sig samme at forandre og remedere, eftersom Hans Majestet med Rigets Raad kunde tykkes, sig Rigets Indbyggere gavnligt at være, og skulde de udgive 100 Mark aarlig Byskat, og 100 Mark til aarlig Afgift og Landgilde af de Kronens Jorde og Eiendome, som de bruge der til Byen, og samme 200 Mark Danske Penninge hver Aar til St Mortens Dag yde til Kongens Rentemester i Nørre Jylland. 1546 lode Tisted Borgerne paa Hassingherreds Ting ventelig ligesaa for de andre Retter i Thye, oplæse deres Privilegier, nemlig (1) Kong Hanses Brev givet Viborg Borgere 1505 at ingen god Mand, Prester eller Bønder, skulde kiøbe eller sælge deromkring til Forprang, og ingen fremmed Kiøbmand kiøbe eller sælge paa Landsbyen paa fire Mile nær omkring deres Bye, (2) Kong Frederiks Brev 1524 som gav Tisted Borgere lige Herligheder og Friheder med Viborgs Borgere, (3) Kong Frideriks Stadfæstelse af 1528 og endelig førbemeldte (4) Kong Christian III. Beskiermelse og Stadfæstelse-Brev af 1545. Anno 1547 bevilgede Kong Christian III. At de Markeder, som hertil ere holdne i Kronens Kloster Vestervig paa St. Hans Dag og St Olufs Dag, skulde herefter holdes og besøges i vor Kiøbsted Tisted. Samme Aar finge Borgerne i Tisted, saavelsom i Grinaae, høistbemeldte Konges Bevilling, at maae holde Torvedag i deres Byer hver Løverdag. 1552 fik Borgemester og Raad i Tisted saadan Kongelig Befaling. ”at, efterdi nogle i deres Bye havde fordriftet dem at afhænde deres Gaarde og Eiendome til Adelsmænd, Prester og andre, hvormed Kronens og Byens Ret til forkrænkes, da skulde de tilhold Borgerne, at de efter den Dag ingen Gaarde eller Eiendom maae sælge uden til dennem, som selv vilde boe i Byen og holde Kronens og Byens Tynge, thi det er os ulideligt, at Bonde-Gods skal sælges til Frie-Mænd, og Vor og Kronens Tynge dermed formindskes”. 1554 bekom Tisted Kongens aabne Brev lydende, ”at, efterdi mange Ind- og Udlændske dem fordrifte at løbe frem for vort Slot Aalborghuus op og ned ad Sundet uden at melde sig hos Tolderen, hvormed vor og Kronens Rettighed forkrænkes, da have Vi med Danmarks Riges Raad gjort derpaa saadan Skik, at alle saadanne Skibe skal være pligtige at stryge der for Slottet og give Vor Tolder tilkiende hvad de have inde, skal og ingen Ind- eller Udlændske maa bryde deres Bunke, losse eller lade, førend de have⁴ meldet det for Tolderen, skal og alle vore Undersaate i vore Kiøbsteder, Tisted, Nykiøbing, Lemvig, og alle andre, som løbe omkring Aalborg med Tydskt Øll, være pligtige at fornøie Tolderen paa Aalborghuus hvis Sise, som os af samme Øil med Rette kan tilkomme”. 1560 28 September har Kong Friderik II stadfæstet Tisted Byes Privilegier. 1561 fik Borgemester, Raadmænd, Byfoged og menige Borgere saadan Kong Friderik II Brev. At efterdi der er stor Uenighed i Kiøbstederne, og Vi have tilskikket vore Lænsmand, som bie næst hos Kiøbstederne, at skulle have samme udi Forsvar, da have vi tiltroet os elskelige Frands Bilde vor Embedsmand paa vort Slot Ørum Vor Kiøbsted Tysted og Eder udi Forsvar, at have flittigt Opseende, at Borgemester, Raadmænd og Byfogden skikke dem tilbørlige baade imod Borgerne og andre, som søge deres Ret der i Byen, og ligesaa Borgerne imod Magistraten, paa det der maa være Eendragtighed i Byen, og hver Mand vederfares Loug, Skiel og Ret”. 1565 har Kong Friderik II uagtet det var forbudet at segle igiennem Øresund, saalænge Krigen varer, tilladt Borgerne i Tisted, paa det de maae have deres Næring, at maae segle, dog ikke til Reffuel, Narven, Rydsland, Sverige, eller andre Steder, hvor Fienderne kunde blive sterkede af, og ikke føre i Østersøen Salt, Vin, Bysser, Krud, Lod, Harnisk, Verge eller anden Krigs-Rustning, ei heller sælge af deres Bye til Fremmede disse Varer, paa det de dem ikke skulde tilføre Rigets Fiender. 1573 blev Tisted Borgere af Kong Friderik II forbudet, at hindre dem af Vestervig Klosters Bønder, som med deres egne smaa Skuder og Skibe lode sig bruge til at føre Frue Jytte Podebuskes Korn og Gods til Aalborg og andensteds, saa længe de ikke gjorde nogen Forprang til Hinder i den Borgerlige Handel og Næring. 1575 blev paa Tisted

Raadhuus oplæst Kong Friderik II. Forbud, at ingen Borger eller Kiøbmænd, Ind- eller Udlændske, skulde være tilladt paa Landsbyerne at købe nogen Græs-Øxne, men skulde dem købe paa frie Markeder i Kiøbstederne, og Stald-Øxne hos Adelen og andre som dennem have at stalde. 1576 fik Borgemester, Raadmænd og Byfogden i Tisted Kongel. Majestets Befaling, alvorligen at lade forsare, om nogen Løsgængere, tjenesteløse Folk og Bernhytter, eller andre sterke og føre Folk, som løbe om os besvære Almuen, og ingen ret Beskeed have med at fare, findes der i Byen, dennem da at lade slaae udi Jern, og forskikke til Kiøbenhavns Slot. 1579 gav Kong Friderik II. paa Tisted Borgeres Klagemaal, saadan Befaling til alle Capitainer, som tilskikkes med de Kongelige Galeier eller Skibe at ligge udi Belt, at de skulde lade Borgerne i Tisted, saavelsom andre Kongens Undersaate, ubehindret passere, naar de med deres Skibe og Gods komme udi Belt, og med Sø-Breve have gjort beviisligt, hvor de have hiemme, og ingen forbudne Varer have med at fare. 1580 gik til Borgemester Raad og Borgerskabet i Tisted Kong Friderik II. Befaling, at ingen Borger hemmeligen maatte pante eller sælge sin Gaard Huus og Eiendom, men saadant at see offentlig paa deres Byeting og der gives beskrevet, med mindre det skulde være ugyldigt og uden Magt. 1581 fik Tisted Bye, ligesom andre Kiøbsteder, den Skik og Ordning af Kong Friderik II. hvorefter de Baadsmænd og Bysseskytter, som der bleve lagte i Borgerleie, skulde nyde Kost eller Kostpenninge. 1585 fik Borgemester og Raad udi Tisted Kong Friderik II befaling, ikke at antage nogen til Borger i deres Bye, uden han haver god Beskeed, hvorfra han er kommen og om sit ærlige Forhold, og han vil bepligte sig at boesette sig hos dem, være Borgerlig Ret og Pligt undergiven, og ikke omfare fra et Sted til et andet eller misbruge slig Borgers Titel og Navn Landmanden til Besværing og Aager og andre ærlige Borgere til Forprang og Hinder i deres Næring. 1598 den 15. Junii har Kong Christian IV taget Tisted Bye i sin Beskiermelse og stadfæstet alle den Privilegier. 1602 fik Magistraten i Tisted Kong Christian IV. Befaling, at lade læse og forkynde for Borgerne Hans Majestets aabne Brev om Lybsk Allen, som, formedelst den Urigtighed der hidtil i Jylland med Alnemaal havde været, overalt i Kiøbstederne skulde bruges. 1604 gik Tolderen i Tisted Kongelig Befaling, at han af de Lybske, som maatte komme der for Byen, deres Skib og Gods, skulde opbærer Told og anden Rettighed, lige som af andre Fremmede og Udlænder deres Skib og indehavende Varer. 1608 bevilgede Kong Christian IV. At alle de, som formedelst den nylig Byen overgangne Ildebrand havde fanget Skade, matte forskaanes for al Borgelig Skat og Tynge udi fire Aar. 1610 bekom Tisted, ligesom de andre Kiøbsteder, den Kongelige Anordning, at, naar nogen Fremmed eller Udlænder, som boede i nogen Kiøbsted, opsigte sit Borgerskab, begiver sig ud af Riget, og ikke længer vil bygge og boe her udi Landet, da skal han være forpligtet at efterlade sig den siette Part af al hans Formue, hvoraf den halve Part skal være forfalden til den Bye han udi boer, og den anden halve Part til Kongen og Kronen. 1620 bevilgede Kongen, at de, som i den sidste ulykkelige Ildebrand havde lidt Skade, skulde u tre Aar være frie for al Kongelig Skat og Tunge. 1623 fik Borgemesteren og Raad i Tisted et Kongeligt Rescript, at de, til de silke- og uldne Manufacturers Opkomst, skulde ved nogle Borgere lade besøge alle Kiøbmændenes Boder der i Byen, og registrere, hvor meget af fremmede og forbudne Manufactur-Varer endnu er forhaanden, og at de samme med Bly-Tegn merke og sette deres Seigl i Enden udi Lak, paa det intet videre skulde indføres under det Skin, at Kræmerne det før Forbudet havde haft. Samme Aar blev Magistraten i Tisted befalet, at anordne end en Tavle udi Byens Kirker, hvorudi kunde indsamles nogen Collect til Hielp for fattige og faderløse Børn, som i Kiøbstederne bleve optagne og i Børnehuset i Kiøbenhavn oplærte og underholde til Landets nytte og Handverkernes Fremtarv. 1648 30. November er Tisted Byes Privilegier af Kong Friderik III. Blevne confirmerede.

Skiebne og Merkværdigheder. Som Tisted ingen gammel Kiøbsted er og ikke meget ældere end Reformationen, saa kan ei heller uden lidet siges om Byens ældere Tilstand og Merkværdigheder. Imidlertid anføres alt hvad man har fundet af Historiske Begivenheder Byen angaaende. Anno 1471 var efter Kong Christian I. befaling, i Tisted en stor Sammenkomst af fornemme Geistlige og Adelsmænd, som i Tisted Kirke stiftede et venligt Forlig og en ævig Sone imellem Biskop Jep Friis af Børlum og Mourids Nielssøn Gyldenstjerne til Aagaard, om Kalfs Død. 1505 først in Octobri var Kong Hans i Tisted og der holdt Retterting. Anno 1537 eftersom paa Herredagen aftalt blev med Tisted og de øvrige Kiøbsteders Fuldmægtige, fik Kongen af Byen en Sølv-Skat, som Magistraten lignede Indvaanerne imellem. 1542 blev Tistedes Borgere befalet, med deres Rystning, Harnisk, Spyd, Ror, Armbørst, og andre Vaaben, eftersom de opskrevne ere, at sidde til rede, Mand af Huse, naar og hvor de af Erik Banner Rigets Marsk og øverste Befalingsmand i Nørre Jylland tilsagt vorde. 1543 bleve ti af Jacob van Norenbergs Knegte indlagte i Tisted til Underholdning med Mad og Øl. 1545 bleve ligeledes ti af Kongens Landsknegte lagte udi Borgerleie i Tisted, dog skulde Borgerne ingen deres Koner, Drenge, Børn eller Heste holde, uden de for dennem vilde betale. 1545 betalede Tistedes Indvaanere 150 Daler i Steden for det Udbuds-Folk, som de skulde holde færdige til Rigets Tieneste med gode Ror, Hellebarder, lange Spidse, Knegtes Harnisk og anden Rustning. 1546 blev Tistedes Borgere, ligesom andre Rigets Indbyggere, forbudet, ingen Fetalie at lade udskibe eller udføre af deres Bye og af Riget, uden alene Smør, Sild og Aal. Samme Aar, næste Torsdag efter Paaske, var Kong Christian III. i Tisted, og da forærede Borgerne et Gildehuus til Byens Raadhuus. 1549 befaledes Tisted Borgere at lade alle deres Skuder løbe ind i Mariager Fiord og derfra føre Kalk til Koldinghuus Slots Bygning. 1551 bleve 15 af Kongel. Majestets Landsknegte i Tisted indquarterede, dog skulde Borgerne ikke besværes med deres Qvindfolk, Børn, Drenge, eller Horer at holde, med mindre de havde det udi deres Minde. 1552 blev Anders Willumsøn Rector i Tisted Skole dømt fredløs, fordi han havde ihjelslagen en Karl: hans Hustru skienkede Kongen sin Part af hans Gaard og Gods. Samme Aar blev Tisted Bye befalet at forskikke til Randers en Borgemester, en Raadmand og en Borger, at handle med Kongen, hvad de aarligen skulde give, for at forskaanes for Landsknegtes Underholding. 1554 fik Borgerne i Tisted Befaling, med deres Harnisk og gode Verge at holde sig færdige, og lade sig mynstre af Rigets Raad Gabriel Gyldenstjerne paa hvad Plads udi hans Læn han dennem tilsigende vorder. 1555 gjorde Borgemester og Raad af Nykiøbing Afregning med dem af Tisted og dem af Skive, om et Orlogs-Skib, som de samtlige havde udredet til Kongens Tieneste. 1564 laante Tisted Bye Kong Friderik II. en Summa Klippinge, som Hans Majestet lovede igien at betale i rund Mynt. 1565 blev Borgemester og Raad i Tisted beordret at tilføre Kongens Armee udi Halmstad Øl, Brød, Havre og anden Proviant. Samme Aar, til Kongens Orlogs-Flode at udgiøre af deres Bye 30 gode duelige varagtige Karle, de to Parter deraf vel udrustede med Hager og gode lange Rør, Krud og Lod, den tredje Part med Harnisk, Degen og lange Spitze, samt medskikke en god forstandig forsøgt Borger, som kunde have Befaling over disse Knegte og derforuden en god Bardsker saa og en Piber og Tromslager. 1566 gav Tisted atter til Kongens Tieneste et Antal gode duelige, raske, varagtige Karle med Rør og anden Verge. 1567 leverede Byen til Flodens Behov endeel Fetalie, nemlig 50 Sider Flesk, ½ Læst Oxekiød, ½ Læs Faarekiød. 1 Tønne Smør, 6 Læster Øs, og 6 Læster Brød. 1568 gav Tisted Bye til den almindelige Landhielp 200 Daler, og Halvparten i Danske Penninge. 1570 gav Byen til det fremmede Krigsfolk at afbetale 500 enkende Daler. 1572 ligeledes til samme Brug 300 enkende Daler. 1575 gav Tisted til Ribe Kiøbsteds Befæstning 150 Daler, som kaldtes Riber-Skat. 1576 blev Tisted ansat i den Landhielp til Rigets Gields Afbetaling for 400 enkende Daler, i hvilken Summa de maatte qvitte, hvad de til Riber Nyes Befæstning havde udgivet. 1602 gav Tisted i Prinsesse-Styr

til Kongens Systems Brudskat 75 Daler. 1608 i Foraaret afbrændte en stor Part af Tisted Bye, hvorved en god Deel af Borgerne mistede deres Huse, Gaarde, men boskab, og alt hvis de havde. 1613 blev Tisted Bye befalet endnu udi dette og næstfølgende Aar at betale Krigs-Skatten, som skulde erlegges i bare og gode Rigsdaler og ingen anden Mynt. 1620 paa St. Bartholomei Nat overgik Tisted atter en ulykkelig Ildebrand, hvorved næsten de tre Parter af Byen afbrændte. 1621 blev Tisted sat og taxeret for ti Rigsdaler in Specie i den Skat, som var paabuden til et Antal Krigsfolks Antagelse. 1622 den 17 og 18 Februarii gik en stor Vandflod igiennem Tidsted Bye, hvorom er optegnet, at der var fem Qvarters Vande i Bisgaards Lade, i de andre Huse stod Vandet til Fæmonets Bug, i Ralingen tre Qvarter Vand over Stuegulvet, og Træbroen for Bisgaard meste Parten henstod, hvorved Beboeren fik ubodelig Skade paa Korn og Foder, Ilding og Boskab. 1629 supplicerede Borgerne i Tisted til den Keiserlige Oberst-Lieutnant over det Saxiske Regiment Melchior von Hartzfeld, som de kalde deres naadige Skytsherre og mægtige Patron om Lindring i den store maanedlige Contribution, hvortil de havde udgivet alt, hvad de eiede af Sølv og Penninge, og havde nu intet tilbage, uden noget Korn, Tiu, Mesing, Kobber, og nogle Oxen. 1631 blev af Magistraten i Tisted gjort den Anstalt, at, efterdi der i Byen om Natte-Tider hørdes stor Usikkelighed af nogle Grassatgængere, da skulde de, som lode sig finde paa Tisted Gader om Natten med Huilen, Raaben og Skrigen uden for nogens Dør eller Vinduer, settes paa Raadhuus-Stuen i Bolt og til Vand og Brød i tre Dage og Nætter. I Svenskens Indfald 1644 kom Tisted Bye maget til agters i Næring og Brug og blev hart medtagen ved Indqvartering og store Udgifter, maatte derforuden i nogle Aar gjøre store Forstrekninger til Kongen, hvorover de siden maatte søge om Eftergivelse af 8. Aars resterende aarlige Byeskatte og 6 Aars Baadsmandsskat. 1648 har Borgemester Thomas Madsen af Tisted og tvende Raadmænd paa Byens Vegne underskrevet nogle Poster, som smatlige Stædernes Fuldmægtige indgave til Kong Friderik III. Kiøbstedernes Tarv og Opkomst angaaende. Udi de Svenskes sidste Oversvømmelse 1658 tog Hertugen af Weimar Adolpiz Wilhelm, Svensk Oberst af Cavalleriet, sit Qvarteer i Tisted, men lagde Qvarteret derfra til Kiølbygaard, da Byen efter Accordt maatte betale 5000 Rdlr. Og levere 60 Heste til Regimentet, 6 Heste til Hertugen, 4 Heste til Oberst-Lieutnanten og tre til Majoren. 1622 kostede en Tønde Byg i Tisted 20 og 21 Mark Danske. 1663 laae Tisted Borgere i Proces med Borgemester Laurids Christensen af Christiansand for en Skude, som de hannem havde frataget. 1669 udfordrede Borgemester og Raad i Tisted af afgangne Borgemester Peder Justensens Stervboe Byens Breve og Privilegier, som han havde i Kirken 1665 annammet til sig, ligeledes nogle Skolens Fundatzer, med videre. 1671 matte Capellanen og Skole-Lærerne i Tisted, paa Biskopens Forlangende give skriftlig Attest om Sogneprestens M. Anders Heeboes Forsømmelse at bede for Kongen i sine Prædikener, og om nogle besønderlige Ord, han i sin Ligprædiken over Kong Friderik III. Havde talt. 1696 opreiste sig i Tisted den vidt og bredt udraabte Besettelses Handel, hvorved endeel løse Qvinder med hæslige Facter og Tale anstillede sig som legemlig besatte af Diævelen, og bleve af Sognepresten M. Oluf Biörn og andre i deres ugudelige Væsen styrkede, for hvilket Bedragerie, som gjorde saa megen Opsigt i Landet og forvildte vidtløftig Proces, bemelte M. Oluf Biörn blev for Høieste Ret dømt fra sit Embed og sin Prestelige Dragt, de andre skyldige af straffes med Spindehuset eller anden fortient Straf. Af dennem som alene udstode Kirkens Disciplin, var en og anden, som siden igien begyndte med nogle Ophævelser af det forige Raserie, men ved Presternes Aarvaagenhed blev det i Fødselen dæmpet uden videre Fremgang. Anno 1702 havde Tisted den store Lykke og Naade, at Kong Friderik IV. Paa sin Tour i Jylland tog sin Reise igiennem denne Bye; Efter Tradition, havde da ingen af Kongerne været i Tisted, siden Kong Christian III. 1546 og

næst tilforn Kong Hans, som en eller flere Gange paa sin Reise til eller fra Aalborg skal have besøgt Byen og giort vel imod den og dens Kirke.

Vaaben. Tisted Byes Vaaben er et kronet Jomfru Mariæ Billede med Barnet, bestraalt omkring det ganske Corpus med en Gloria. Hvilket geistlige Vaaben skriver sig fra de catholske Tider, og er givet Byen af de Børlumske Biskoper, som eiede Stedet og oprettede det til Kiøbsted.

Kirken. Kirken er anseelig, og tillige gammel, i fald det er samme Bygning som har været til i Kong Valdemars Tid og længe før Byen blev Kiøbsted. 1367 nævnes Presten i Tisted, Augho Sacerdos de Tystath. Der er et anseeligt Taarn med Spir paa Kirken, som Kong Hans skal have ladet bygge og opsætte, de Søfarende til Underretning. Dette Spir var af Ælde forfaldet og heldede, da Kong Friderik IV i Begyndelsen af dette Seculo benaadede Byen med sin Nærværelse, men efter Hans Majestets Befaling blev det 1706 igien sat i Stand. I Taarnet hænge tre Klokker, paa den store læses Dum trathor, audite, voco vos ad gaudia, fecit, me Matthias Bennink Lubecæ 1576 paa de to andre staaer nogen gammel og til deels ulæselig Munkeskrift, som viser, at den mellemste er støbt 1493 og fordi derpaa nævnes S. Nicolaus og Manden som da boede paa Vollerop eller Ullerupgaard, troer man, at den har været støbt til Sendels Kirke; paa den tredje, som er Byens Stormklokke, staaer det Aarstal 1490. Help Maria oc Sancta Anna, See Marm. Dan. Tom. II- p. 346. Paa Kirkens østre Ende er I Muren indsat en Kampesteen og derpaa udhugget et gammelt Hoved med Knebelsvart og en Løve ved hver Side, Ved Siden af dette Hoved sees en tyk huggen Steen med et Kors og nogle Rune-Bogstaver omkring, som siges at være over et Jomfru af Faartoft, som havde bygget noget til Tisted Kirke. Efter Beretninger, skal der i Kirkens vestre Ende paa Taarnet have været indmuret en Steen 2½ Alne lang med Runedrift paa, og ligeledes paa Kirkegaarden synden for Kirken mod Amtsforvalterens Have ligget en Rune-Steen, men ingen af de er nu at finde. Indvendig er Kirken og anseelig, net og ordentlig indrettet. Der ere tvende Hovedgange, og tre Rader Stoler, som for faa Aar siden ere nye bygte og med Perlefarve anstrøgne. I Hoved-Gangen hænge tvende Lysekroner, og derimellem et smukt Orlogs-Skib i sin fulde Udrustning. Lige for Prædikestolen er en indlukt Stool med de Sehesteders, Skeelers og flere gamle Adels Vaabener. Der ere ellers i Kirken mange flere indlukte Stole. Choret er afdeelt fra Kirken ved et Tralverk, som er ziret med Billedhugger-Arbeid. Altertavlen er stor og smuk, given af Justitzraad Envold Bierregaard og Frue Anne Söe. Deres Søn Conferenceraad Christian Bierregaard har givet det beste Altertøi, som er af rødt Fløiel med Guld-Galoner og Perlestikker-Arbejd, og bruges ikkun paa Høi-Dage. Kalk og Disk er af Sølv forgyldt, med en stor Sølvkande og Æske til Oblater. Prædikestolen, med Himmel over, er af gammeldags skønt Billedhugger-Verk. Orgelverket er først bygt 1616 og stafferet 1620 af Raadmand Pedersen, men blev 1734 forbedret og til rette giort, og skal nu paa nye repareres og sættes i fuldkommen Stand. Over Sacristie-Døren er et Epitaphium over Sognepresten M. Sveder Povelssön Kitting, som døde 1643 og Hustru Barbara Rosenberg. Ellers findes i Kirken en Gravskrift over Raadmand Peder Nielsen Griis, som døde 1635. Et Epitaphium over Raadmand Anders Mosing. Et Epitaphium over Borgemester Morten Thomæsön som døde 1681 og Hans Jacobsen Spielderup Sogneprest til Skinderup død 1696 og begge Hustruer. Et Dito over Laurids Mouridsen Wibe Capellan og Rector i Hiøring, død i Tisted 1696. Et Dito over Thomas Graversen til Norentoft død 1709 som har givet til sin Begravelses Vedligeholdelse 100 Rdlr. Et Dito over Borgemester Thomas Iversen som døde 1705. Et Dito over Amtsforvalter Jens Hansen som døde 1719 77 Aar og Hustru Karen Christensdotter. Et Epitaphium, hvorpaa er afskildret Frue Anne Söe med begge sine Mænd, Sören Jacobsen Lugge og Justitzraad Envold Bierregaard, alle i Knæstykke, opsat 1684 renoveret 1722. Originalen af samme Skilderie nedtagen 1765 og leveret til

Geheimeraad Bierregaard, og i lige Størelse copieret paa en Kobber-Plade og igien opsat, alt paa Kirkens Bekostning og efter Approbation af Stiftets Øvrighed. Et andet Epitaphium af Marmor over bemelte Justitzraad Bierregaard til Kiølbygaard og Vesløgsgaard som døde 1731 78 Aar, og Frue Anne Söe som døde 1736 92 Aar, sidder inde i deres Begravelse, som er aflukket med tvende prægtige Jern-Døre med kunstigt Løv-verk. I Begravelsen hænger en stor zirlig dobbelt Lysekrone af Messing. Begravelsen kjøbt til Familien 1698 for 100 Rdlr. Og 200 Rdlr. Givne til dens Vedligeholdelse. Af Ligsteene findes her een over Oluf Andersen Sæbye, Rector i Skolen, som døde 1683 en anden som Frue Anne Söe til Kiølbygaard 1717 har i Muren ladet opsette over sin Farfader Raadmand Povel Jacobsen død 1653 og Hustru Ineborg Christensdotter Söe, samt Christen Söe Raadmand i Tisted. 1661 fik Borgemester Thomas Madsen Kongelig Bevilling, at maatte af sin Grav der i Kirken lade optage den Svenske Ritmesters Liig som der var nedsat, og andensteds i Kirken hensette 1740 blev Stadsraad og Amtmand Birkenbusk, som boede i Tisted, der i Kirken begravet. Saa ere og her begravne, Kamerraad Peder Mads Jensen til Ulstrup død 1737 og Cancellieraad Jörgen Christian Povelstrup død 1751. Kirken har gode Indkomster af sin egen og den halve Konge-Tiende, der aarlig settes til Auction og bliver vel betalt. Dens store Velgiørere, oft bemelte Justitzraad Bierregaard og Frue Anne Söe har skienket 1000 Rdlr. Hvis Rente aarligen skal forbruges til dens indvendige Prydelse og Forbedring. Om de anseelige Gaver, som disse har givet til Kirken, Skolen og Fattige, Dee Hofmans Fund. T. IV. P. 412. sq.

Skole. I Tisted var tilforn en Latinsk Skole, som af Kong Christian III. 1549 var stiftet, og dens tvende Hørere 1558 tillagt Konge-Tiende af Hundstrup Sogn. Af de fornemste Legatis, som Tisted Skole havde, var en Capital af 400 Rdlr. Som Christian Hög til Todbøl 1604 skienkede dertil af den Summa Penge, hannem blev betalt af dem, der voldeligen havde overfaldet ham ved Sebbersunds Færgested. Denne Skole blev 1739 af Kong Christian VI med de andre smaa Triviale Skoler afskaffet, og dens haste Indkomster henlagte til Cathedral Skolen i Aalborg, hvorom See Hofmans Fund. T. IV. P. 80 82 134 140 145. Derimod har Justitzraad og Amtsforvalter Claus Caspergaard 1740 stiftet i Tisted en Dansk Skole, hvorom sammesteds pag. 425.

Hospital. Frue Hedevig Brokenhuus Selle til Ulstrup, Kamerraad Peder Mads Jensens og siden Cancellieraad Poulstrups Enke, har 1752 gjort Stiftelse til et Hospital udi Tisted for 6 Fattige, hvortil Bygnings-Pladsen synderst i Byen er udseet, men samme bliver ikke i Verk sat, førend efter hendes dødelige Afgang. Til denne Stiftelse er bestemt 5000 Rdlr. Som i Hovedgaarden Ulstrup skal blive bestaaende. Til Tisted Byes Fattige har Frue Anne Söe og Justitsråd Caspergaard givet smukke Legata.

Prestegaard. Sogneprestens Residentz skal forud have tilhørt Biskopen af Børlum, men 1579 har Kong Friderik II. givet denne Gaard til en Prestebolig; thi Sognepresten, som da var Mester Jörgen Lauridsön havde beklaget sig, at han maatte leie Huus for sine Penge. Formodentlig har det været denne Gaard i Tisted, som Superintendenten i Vendelbo Stift Hr. Peder Thomæsön og hans Hustru Anne Lauridsdotter 1542 boede udi, og af Kong Christian III. fik Livsbrev paa. Om Prestegaardens Vedligeholdelse har i forige Seculo været endeel Disputer imellem Sognepresten og Magistraten i Tisted. Gaarden er opført af Muur og Bindingsverk og teglhængt. 1766 er den fra Grunden repareret, og er nu en af de beste Bygninger i Tisted. Kort efter Reformationen 1546 har Sognepresten Herr Thomas boet i det Gildehuus, som Kongen forærede Byen til et Raadhuus. Nu er den halve Konge-Tiende af Tisted Sogn Allernaadigst lagt til Kirkens og Sogneprestens Residentzes Vedligeholdelse.

Øvrighed. Byens Øvrighed er nu alene en Byfoged og Byskriver, som tillige ere Herredsfoged og Herredsskriver i Hundborg- og Hillerslev-Herreder. Fordum og indtil en Tid lang efter Souverainiteten, har her, ligesom i alle Kiøbsteder, været Borgemester og Raad, de fleste Tider to Borgemestere og otte Raadmænd, men undertiden kanske et ringere Tal.

Tisted. Ved den østre Ende af Kirkegaarden, paa det store Torv, ligger Byens Raadhuus som og kaldes Tinghuset, hvor tilforn Raad-Stue-Retten er holden og i en Uddybning derhos Bye-Tinget efter Resenii Tegning, men siden Borgemester og Raad er afskaffet, holdes paa Raadhuset baade Tisteds Bye-Ting om Løverdagen og Herreds-Tinget for Hundborg- og Hillerslev-Herreder. Dette Huus var før og i Reformationens-Tiden et Gilde-Huus, hvilket Kong Christian III. 1546 under sin høie Nærværelse i Tisted skienkede Byen til et Raadhuus, og tillige bevilgede, at Indvaanerne maatte afbryde det nye Capel, som stod uden for Byen, og nyde hvis Kalk, Steen, Tømmer, og andet, som findes derpaa, til at bygge og forbedre samme deres Raadhus med.

Aae og Broer. Igiennem Byen løber en Aae eller rindende Bek, som skiller Hundborg- og Hillerslev-Herreder ad, og falder ud i Limfiordens Strand, samme har om Sommeren lidet eller intet Vand. Over denne Aae ere anlagte tvende Broer, hvoraf den ene i et Brev af 1626 kaldes Tisteds store Træ-Broe, den anden kaldes lille Træ-Broe.

Gader og Gyder. Hoved-Gadernes Navne i Tisted ere: Vestergade, som i ældre Documenter kaldes den Gade vester i Bye, Storgade, Syndergade formodentlig den som før er kaldet Synder i Bye, Nørregade, Østergade, Øster-Knakken, og Vester-Knakken, derforuden elleve Gyder og Tvergader, hvis Navne nu enten ikke vides eller i det mindste ikke bruges, af hvilke i adskillige Documenter disse nævnes: Peter Grises Gyde, Bierget eller paa Bierg og øster under Bierg, ved Kirken, eller paa Stranden, ved Broen, ved Bekken og østen Bek. Resenii Kart over Tisted af 1677 viser alene eet Torv, hvorpaa Raadhuset og Byeting. Nu opregnes i denne liden Bye fire Torve, nemlig, Store-Torv, hvorpaa Raadhuset og Sprøite-Huser er, Gryde-Torv, Mellem-Torv, og Lille-Torv.

Gaarde og Huse. Byen er ikkun maadelig bebygget, dens Gaarde og Huse ere 171 opførte af Muur og Bindingsverk og hvoraf 24 ere teglhængte. De ere alle i Kiøbstedernes Brand-Casse assecurerede for 30875Rdlr. Og Kirken efter allernaadigste Befaling 12000 Rdlr. En af de smukkeste og anseeligste Bygninger, og en Zirat for Tisted, er den Gaard paa Østergade, som Cancellieraad og Byfoged Scavenius 1766 har ladet opbygge.

Bisgaard. Ved den nordre side af Byen har i vore Tider ligget Bisgaard eller Tisted Bispegaard, en Avlsgaard, som i de catholske Tider hørte til Børlum Stift, og var et Opholds-Sted for Biskoperne, naar de befandt sig i den Kant af Stiftet. Ved Reformationen gik Gaarden, ligesom det øvrige geistlige Gods, i Kongens og Kronens Være, og blev derefter mest kaldet Tistedgaard. 1540 forlænte Kong Christian III Tisted Biskopgaard i Thye til Niels Juul. 1541 fik Hans Powisk Brev ad gratiam paa Tistedgaard og Gods- 1552 fik Jacob Brokenhuus Følgebrev til Følgebrev til Bønderne, som ligge til Tistedgaard, og som Hans Powisk hertil i Være har haft, herefter at skulle svare hannem til Aalborghuus. 1553 fik Niels Skeel til Nygaard Kronens Gaard udi Tisted i Thye for 2000 Joachims Daler i Pant og Forlæning, med saadant Vilkor, at han skal holde Bønderne ved Lov Skiel og Ret, frede Jagten, og ikke forhugge Skovene der tillige 1592 blev Niels Kaas til

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Damsgaard forlænet med Tistedgaard, som Christopher Parsberg hidtil i Være havde haft. 1599 boede Frue Anna Lykke til Hersumgaard Ludvig Munks Enke paa Tisted Bisgaard. 1614 fik Jörgen Lunge til Odden Kongelig Qvittantz for Indtægt og Udgift af Tisted Bispegaard Gods. Som han havde været medforlænet fra 1610 til 1613. 1621 boede Christen Jensen Borger i Tisted udi Tisted Bisgaard. 1622 23 Febr, tog Bisgaard sort Skade af den Vandflod, som da var i Tisted. I Begyndelsen af dette Seculo beboedes Bisgaard af Etatsraad of Amtmand Jörgen Skeel Due, og for ham havde ogsaa nogle af Landets Amtmænd der resideret. Denne Gaard var ved Magt og i adskillige Particulieres Eie indtil 1764 da den sidste gang blev solgt og derpaa afbrudt. Rudera af Gravene, som den har været omgivet med, ere endnu at see. Dens Jorde bleve solgte til Tisted Byes Indvaanere. Den øde Plads, som Bisgaard har staaet paa, tilhører Cancellieraad og Byfoged Scavenius.

Amtstuer. Udi Tisted holdes Amtstuen for Ørum-Vestervig- og Dueholms-Amter, i det Huus, hvor Amtsforvalteren boer, som paa Resenii Kart kaldes Peder Madsens Gaard og Have. Her er og Magaziner til Kornvarer.

Indbyggere. Indbyggernes Tal regnes til omtrent 600 Siæle over 12 Aar, og udgjør 209 Familier, bestaaende af 4 Geistlige Betienter, Sognepresten, den Residerende Capellan som tillige er Sogneprest i Skinderup, Klokkeren som tillige er Chor-Degn, en Dansk Skoleholder, 5 verdslige Betienter, Amtsforvalteren, Bye- og Herreds- Fogden, Bye- og Herreds-Skriveren, en Tolder, en Controleur. For nærværende Tid boer her en Doctor Medicinæ, en Apoteker, en Chirurgus, samt nogle Enke-Fruer. 8 á 10 Kiøbmænd og Handlende, 14 som bruge den meste Agerdyrkning, 6 Skippere, endeel Daglønnere, og følgende Handverkere:

Bagere	2	Kobbersmed	1
Bødker	1	Maler	1
Dreils-Væver	1	Muurmestere	3
Farver	1	Parykmager	3
Feldberedere	2	Reebslager	1
Giørtlere	1	Sadelmager	1
Grovsmede	3	Skomager	11
Guldsmed	1	Skrædere	5
Handskemagere	3	Snedkere	6
Hattemagere	3	Tømmermænd	6
Kleinsmede	2		

Næring. Byen har ingen Næring, som dog paa adskillige Maader betages den, men maa lade sig nøie med det lidet, som Bonden vil unde den af sin Handel. Dens Næring bestaaer i den liden Skibsfart og Handel, der drives, Agerdyrkning, lidet Fiskerie, Øls og Brændevins Sal, og ovennævnte Handverker. Andre Manufacturer og Fabriker findes her ikke. Ellers fik Etatsraad Dyssel 1734 Privilegium paa at Garverie i Tisted at anlegge, om hvis Fremgang ingen Kundskab haves.

Agerbrug. De fleste af Indvaanerne have nogen Agerbrug, dog nogle mere end andre; thi Byen er forsynet med meget gode Kiøbsted-Jorde og Ind- og Udmark, som staa i Matriculen for 98 Tønder 3 Skiepper, 1 Fierdingkar 1 Album Hartkorn. Kong Hans har ogsaa skienket Borgerne et stort Stykke Jord til Fædrift. Derforuden ere nu og de Jorde, som høre til den nyelig afbrudte Bisgaard, solgte til

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Byens Indvaanere. Dog har Byen ingen afdeelte Marker eller Vange, men enhvers Agre og Jorde ligge, uden Diger, Gierder og Grøfter, iblant hverandre. Afgrøden er mest Byg, skønne Erter, hvid og sort Havre.

Fiskerie. Fiskeriet har her, som andensteds, før været god, men paa nogle Aar ikkun slet, kunde dog uden Tvivl blive bedre, naar nogen anvendte Flid og Bekostning derpaa. Eller falder i Limfiorden ved Tisted, Helt, Giedder, Aborre, Aal, og iblant Øredeer. Klitmøllerne tilføre i Efteraaret Kabiliau, Koller, Skader og Sild, for billige Priser

Handel og Skibsfart. Som Limfiorden gaar lige ret op til Byen, burde den have skikkelig Sæglads. Men saasom har ingen sikker Havn er og et vanskeligt Ligge-Sed for Storm og Uveir af Østen og Sydost, er Søefarten ikkun ringe. I det høieste har Byen fem smaa Fartøier, som mest fare i Limfiorden med Korn og fede Varer, og har, ligesom de andre Kiøbsteder oven for Løgstør, megen Uleilighed af Løgstør-Grunde, hvor de maae losse deres Varer, for at komme over Grundene, hvilket er dem baade til Sinkelse og stor Bekostning. Foruden de faae Skippere her boer, maae de øvrige Skibsfolk hyres andensteds fra. Den liden Handel, som Kiøbmændene i Tisted have, er med Tømmer, som kommer fra Norge, Jern, Salt, Hør, Hamp, Kul, Tiære, Specerier, Vin, Alen-Kram, og andet, som Landmanden og Bonden behøver, hvilket alt hentes fra Kiøbenhavn of Aalborg. Nogle faa handle alene med grove Varer og ingen Smaa-Kram. Én har Oplaget af Røg- og Snus-Tobak, samt Spille-Kort og Stemplet Papir til Forhandling. Det som, foruden Løgstør-Grunde, er Handelen i Tisted til Hinder og Aftagelse, er den store Land- og Forprang, som der gaaer i Svang, indtil paa $\frac{1}{4}$ Miil nær Byen, ei alene af enhver Bondekarl, som er bleven Eier af 20 Rigsdaler, men fornemlig af Sandskude-Eierne ved Vesterhavet og deres Med-Interessenter, som bestaae baade af Landets egne Bønder og Beboere saa og af Folk fra Norge, hvilke selv og ved deres Udsendte gaae omkring i Landet og opkiøbe saavel Korn, som fede Varer, Huder, Kalvskind, Høns, Giæs, og alt hvad Landmanden har at sælge, hvormed de segle til Norge, og derfra igien hidbringe alle Slags Norske Producter, som de afsætte paa Landet, og saaledes har saa got som af Land-Handelen i deres Hænder, som Kiøbmanden burde have. Naar derfor saadan Landprang, efter Byens gamle Privilegier kunde blive hemmet, Løgstørs Grunde opmudrede og gjorde segldybe, Bønderne tilholdte at kiøre til Axeltorv med deres Varer, og endelig ingen Fremmede, men alene Indenlandske Handlende, tilladt at besøge Markederne, hvorved Landets egne Fabriker og Kiøbmænd vilde profitere, og contrabande Varers Indsnigelse afværges, da vilde det ufeilbarligen gjøre meget til Tisted Byes Opkomst.

Toldsted. Her er Toldstedet for denne Lands-Egn, thi alle Skippere, som boe omkring ved Vesterhavet i Hundborg- og Hillerslevherreder fra Stenberg og Klitmøller til Torup i Hanherred, og fare med deres Sandskuder paa Norge, maae for Ind- og Udgaende hos Tolderen i Tisted klarere og erlegge Told. Af saadanne Skuder ere ved Klitmøller 13 ved Vixø 4 og ved Stenberg 1 hvilke føre Landets Producter til Norge og Trælast med flere Ting tilbage. I Aaret 1746 blev udført til Norge fra Tisted, saltet Aal 22 Fierdinger, Byg 7858 Tønder. Erter 667 Tønder. Æg 25 Tønder 3 Fierdinger. Flesk $55\frac{1}{2}$ Skippund, Gryn 988 Tønder. Havre 2455 Tønder. Saltet Kiød 72 Tønder. Rug 2464 Tønder. Vadmøl og Hiemgiort Tøig samt Lærred af Værdie 1206 Rdlr.

Consumption. Byens aarlige Consumption har været, i Aaret 1758 1356 Rigsdaler. 1764 1350 Rigsdaler. 1767 1350 Rigsdaler.

Markeder og Torvdag. Af aarlige Markeder holdes her disse fire, den 13. Junii ved Capel-Steene, uden for Vester-Port, med Heste og Qvæg; den 18. Junii og den 17. Julii, i Byen, med Kramvarer og Lærreder, Specerier og tør Fisk; den 3 Octobr. Ligeledes i Byen, og uden for Byen med Heste og Qvæg. Ellers er udi Tisted Torvdag hver Onsdag fra Mikkelsdag til hen imod Juul, da der fra alle Landets Kanter kommer stort og smaat Qvæg i Mængde til Forhandling, saa og Køkken-Urter og Træ-Frugt, samt Gryder, Potter, Vogn-Redskab, Træ-Varer og deslige. For det øvrige veed man her af ingen ordentlige Torvdag, som Byen maae savne, uagtet Kong Christian III. I Aaret 1547 allernaadigst har bevilget Borgerne i Tisted en ugentlig Torvdag om Løverdagen.

Brandvæsen. Ved nu værende Byfogeds Cancellieraad Scavenii gode Foranstaltning, er nu i Tisted oprettet et Brandvæsen, som ei tilforn her har været. Dertil er paa Stor-Torvet ved Raadhuset bygt et nyt Sprøite-Huus, hvorudi Sprøiterne med Brand-Redskaberne blive forvarede.

I. Hillerslev-Herred.

1. Hansted Sogn (a), Annex til Kære. Handsted Bye.
 2. Kære Sogn (b). Kære Bye. Kære Vraa-Mølle. Hedegaard Bye. Skaarup Bye. Febersted Bye. Hiorteberg Gaarde. Puggedal. Hestkier. Bierre Brorup. Hald. Cappel. Nørtorp Hovedgaard.
 3. Vigsøe Sogn(c), Annex til Kære. Vigsøe Bye. Bierre Bye. Hesseldal. Tovsgaard. Butborg Gaard. Søeborg.
 4. Vester-Vandet Sogn (d). Vestervandet Bye. Agerhold Bye. Synder Bilsbøl. Rabetstoft. Holderhauge. Bierregard. Lund. Skaarup. Sander. Tovting. Blegholt Bye. Klitmøller. Østerklit-Mølle. Mellem-Mølle. Vester-Mølle. Nebel Hovedgaard.
 5. Øster-Vandet Sogn € Annex til Vestervandet. Østervandet Bye. Øster-Tøsting Gaard.
 6. Tved Sogn (f), Annex til Nors. Synderbye. Nørbye. Ballerum Bye. Kiergaard. Skielsgaard. Skielsberg.
 7. Nors Sogn (g). Nors Bye. Hinding Bye. Hindinggaard. Oregaard, Vorring Bye. Søegaard Hovedgaard.
 8. Hillerslev Sogn (h). Store Hillerslev Bye. Lille Hillerslev Bye. Skovsted Bye. Kielstrup Bye. Brundbye. Brøe-Mølle. Jensbygaard. Kortegaard. Oberskov. Kanstrup. Kielsgaard.
 9. Raastrup Sogn (i), Anex til Hillerslev. Raastrup Bye.
 10. Hiardemaal Sogn (k). Hiardemaal Bye. Kaase Bye. Kaase Mølle. Tved Bye. Oddersbøl Gaard. Klitten.
 11. Hundstrup Sogn (l). Hundstrup Bye. Klov Bye. Løndrup Bye. Klastrup Bye. Kølbygaard Hovedgaard.
 12. Æ'Øserild Sogn (m), Annex til Hundstrup. Toxhede. Abildhauge. Hoxer Bye. Vesterbye. Synderbye.
 13. Sendels Sogn (n). Sendels Bye. Hundal Bye. Strømgaard. Malle Bye. Prestegaarden. Hov Bye. Ullerupgaard Hovedgaard. Momtoft Gaard.
- a) Hansted Sogn tillige med de tvende hosliggende Kirke-Sogne Kære og Vixø har forðum ligget paa en Øe, som endnu kiendes at have været omflødt, og kaldes endnu Hanstholmen, men i ældere Documenter Handstedholm, og 1647 findes nævnet Hansted-Bierg ved Havstranden. Hansted Bye ligger tet under Sandbakkerne og har paa sin nordre Mark taget stor skade af Sandflugt. Deres Uddrift, som ligger synden for Hansted-Mølle, er og af

Sandflugten forringet. 1666 24. September fik Strandmændene paa Hanstholm ved Vesterhav Kong Friderik III. Bevilling, at de fremdeles, som tilforn, maa ubehindret med deres smaa Sandskuder søge deres Næring med Fiskerie paa Havet eller segle til Norge, dog at de tilbørlig Told erlegge.

- b) Kirken er af hugne Kampesteene, uden Taarn bygt som et Kors, og menes at være kaldet Hellig Korsens Kirke. Paa altertavlen staaer von Pagelsens og Frues Vaabener. I Begravelsen hviler Justitzraad Hans August von Pagelsen til Nørtoft, fød i Lybek, død 1723 45 Aar. I ældere Tider findes Eiler Lykke til Torp at være begravet i en muret Begravelse udi Rære Kirke, men hans og fleres Liig ere længe siden nedsatte i Jorden. 1455 gav Frue Kirstine Jepsdotter en Gaard i Røre paa Hanstholm til Mariagerkloster. Cappel her i Sognet har sit Navn deraf, at der forud haves staaet et Capel, hvis Rudera endnu sees. De fleste Byer og Steder i Rære Sogn have i forrige Seculo paa Ager og Eng taget megen Skade af Flyvesand. I Sarup her i Sognet har forud været en færgegaard at overføre til Baadsgaard i Hansted Sogn.
- c) Vixø Kirke kaldes St. Peders Capel, og siges at være flyttet fra en Gaard, som kaldes Cappel i Rære Sogn. Navnet skreves i forrige Tider alene Vig, og Kongen havde der en Gaard eller Kongsgaard med meget Gods til, som kaldtes Vigsgaard og Vigs-Gods i Thy, og som 1525 af Kong Friderik I. blev forlænet til hans Hovfinder Niels Kiølsen Jul, som endnu havde dette Gods i Kong Christian III. Tid, siden 1581 af Kong Friderik II forlænet Niels Krabbe til Vesløgsgaard. 1610 fik Jørgen Lunge til Odden Vigs Gods med Ørum Slot og Tisted Biespegaard i Forlæning. Et Document af 1406 nævner den Gaard Wigh og Wigxsangh, med alt det Gods der tilligger, og fem Gaarde, som forud kaldedes Sætrichs Goyhs i Thyudh. Fra Vignæs i dette Sogn segles paa Norge af de her boende Skippere med 3 eller 4 Sandskuder, hvoraf Tolden betales til Tolderen i Tisted. Søborg her i Sognet er formodentlig det Sted, som nævnes i et Document af 1418 hvor der meldes om Jesse Pedersen for Hr. Christiørn Wendelboes Foged paa Søborg i Thy. Vixø Sogn ligger tet under store Sandbakker, som i forrige Tider har lagt meget af deres Eiendom og Fædrift øde.
- d) Parochia Westerwannet nævnes i Document af 1376. Kirken er pyntelig indvendig, og har et smukt Uhrverk i Choret. I denne Kirke er begravet Kiø Krabbe, som døde 1550 med sin Frue Susanna Lykke, deres Søn Jacob Krabbe og tvende Døttre Jomfrue Karen Krabbe til Kiølbygaard og Jomfru Maren Krabbe til Nebel. Over Kiø Krabbe har der før været et Epitaphium, som er fortæret af Ælde. Nu findes der alene hans Ligsteen med Billeder i fuld Corpus og Vaabener. Paa Lysestagerne staaer Niels Krabbes Navn og Vaaben 1577. Kalken er af Sølv, tillige med en smuk Lysekrone, foræret 1673 af Michel Langballe, en Sølv-Disk dertil given af Bertel Langballes første Hustrue Anne Lauridsdotter Lindgaard. I Muren en Ligsteen over Michel Michelsen Langballe til Nebel, Amtsskriver i Thy og Mors, fød Aarhuus 1642 død 1711 49 Aar, med Hustrue Anne Mariche Berreksdotter død 1699 49 Aar. En anden Lysekrone af 8 Arme er given af Bertel Langballe til Nebel og Hustru Bodil Marie Stampe, som døde 1744 deres Arvinger, og hænger over deres Grav. Disse har i levende Live smukt ziret Alteret og Kirken. Her i Kirken er og Niels Harboe til Nebel forud bleven begravet. Dette Sogn har taget mangfoldig Skade af Sandflugt, og Vestervandet-Søe, som har været en stor og fiskerig Søe, fyldes mere og mere med Sand. Sognepresten boer i Agerholm Prestegaard. Klitmøller i dette Sogn har Navnet af trede Møller, som ligge i Klitten eller mellem Sandbakkerne yderst ved Strandbredden hos Vesterhavet, af hvilke de tvende endnu ere brugbare, men den yderste eller vestlige Mølle af

Sandflugt ødelagt. Beboerne ere Fiskere og Skippere, som til Kongens Tieneste ere enrollerede. Fra dette Sted segles paa Christiansand i Norge, som er 14 Mile over, med 14 eller 15 Sand-Skuder, saa kaldte, fordi de ere bygte flade til at løbe over Sand-Revlerne. Disse om Efterhøsten trekkes op paa Strandbredden, hvor de med stor Forsynlighed gøres faste, at ikke Havets Vext om Vinteren skal rive dem løse og drive dem ud. 1520 solgte Morten Krabbe Provst i Thye en af bemelte Møller liggende udi Vester-Klitte, som gav i aarlig Skyld 10 Pund Korn, til Hovedsmanden paa Aalborghuus Hans Bartholomæi paa Kong Christian II Vegne for 150 Mark Penninge.

- e) Om dette Sogn findes, at det tilforn har taget nogen Skade af Sandflugt, og at det lider Trang for Vand til deres Fæmon.
- f) Tved Sogn ligger for Sandflugten, har ogsaa deraf udi nogle Byer taget Skade paa Agre, Fædrift og Huse.
- g) Udi Nors Kirke, i en Begravelse i Sacristiet, er forðum begravet Laurids Offersön til Søgaard og hans Frue, ligesaa Christen Prip til Søgaard. Der i Sognet, paa Veien fra Nors til Hillerslev, ligger en stor fladagtig Kampesteen, kaldet Sanct Eline Steen, danske uformelig, med en Rad fordybede Huller udi, ligesom med Fingre indtrykte, hvert Hul omtrent af halvanden Tommers Diameter. Ved Klitten er en Høi, kaldet Isberg Høi, hvorom er en Tradition, at en Høfding eller Næsse-Konge der skal være begravet. Endeel af dette Sogn har og forhen taget Skade af Sandflugten. 1422 nævnes sex øde Gaarde i Vorning i Nors Sogn.
- h) Af Hillerslev Sogn og Bye har Hillerslevherred sit Navn. Paa Kirkens østlige Side er af Kampesteen i Muren udhugget et uformeligt Menneske-Hoved, som berettes at være St. Hilarii Hoved, efter hvilken Helgen Kirkens meenes af nogle at have hedet St. Hilarii Kirke, og Hillerslev deraf at have Navn. Men uden Tvivl har Navnet Hillerslev, som i meget gamle Documenter skrives Hyldersløff og Hildersløwæ, en ganske anden Oprindelse, og hvor urigtig denne Meening er, sees deraf, at Kirken i gamle Documenter utrykkelig kaldes St. Peders Kirke i Hillersløf, see Dan Magaz. Tom. VI. Pag. 77. I en anden Steen i Kirkemuren staaer en Kløve udhuggen. Dersom det er i denne Kirkes Taarn den besønderlige Runesteen har siddet, som Wormius Mon. Dan. P. 297. fq. Anfører, da er den der nu ikke mere at finde. Hillerslev Kirke med Jure Patronatus skienkede Kong Christian I. 1454 til Mariager Kloster, hvorunder den forblev indtil længe efter Reformationen. 1631 indgave Sognemændene til de Kongelige Commissarier en Klage, at deres Kirke baade uden og inden aldeles var forfalden, af den Aarsag, at Mariager Kloster optog den aarlige Korn-Tiende, hvorfor Kong Christian IV. 1634 befalede at gøres Overslag til denne og flere Kirkers Reparation. Tet ved Hillerslev Bye sees en ophøiet Banke, flad oven paa, som viser Kiendetegn til et Slot eller Kongeligt Huus, som i gamle Dage der har staaet kaldet Hillerslev Huus. Samme Banke ligger i en Morads og kaldes Hillerslev Vold. Dette Kongelige Huus blev lagt under Ørum Slot i Dronning Margretes Tid, som købte baade Hillerslev og Ørum Slot af Hr. Niels Strangesön, Hvitfeld pag. 644. Om dette Slot har været den i Kæmpeviserne omtalte Frue Hillers Borg, er ganske uvist.
- i) 1630 blev taget Syn over Raastrup Kirke, som da fandtes baade uden og inden saa brøstfældig, at Presten og Sognefolket ikke uden stor Livsfare kunde være derinde. Denne Kirke hørde da og under Mariager Kloster, som opbar Tiende, men ikke holdt Kirken vedlige.
- j) Ingen j

- k) Navnet findes og skrevet Harmal og Hierdmaal. I Kirken er et Epitaphium over Sognepresten Christen Morsing, som har bekostet Sacristiet og derunder en aaben Begravelse, og overalt ladet Kirken pryde og sette i god Stand. Dette Sogn ar paa nogle Byers Marker ilde beskadet af Sandflugten. Kaase Bye og Kaase Mølle findes næbnet Korsøe Bye og Korsøe Mølle, og kanske re?ttre. 1505 har Mogens til Kerlingberg skødet til Frue Margrete Turisdatter paa Aagaard et Boel, kaldet Morsboel i Hiermaal Sogn, skylder til aarlig Landgilde tre Pund Smør, med Ager, Eng, Skov, Hede, Mose, Kiere, Fiskevand, Fægang, Lyngslet og Tørvegryft. 1440 nævnes Clawstropgaard i Hiærdmaal Sogn.
- l) I Hundstrup Kirke er under Gulvet en Begravelse, som nu er tillukt, hvori hviler en Lange til Kølbygaard, som 1598. Saa har og der i Kirken forud været begravet Jomfru Helvig Krabbe til Kølbygaard. Paa Lysestagerne sees Krabbes og Lykkes Vaabener med de Bogstaver M. K. og Aarstal 1597. Imellem Kirken og Byen ligger Kors-Eng, saa kaldet, fordi den har staaet et Kors til Tegn, at en Mand Navnlig Sören Bie omtrent 1550, som der i Trette med Presten Hr. Christen, hug ham af i Midten med sin Høelee og strax paa en Hest undrendte. Hundstrup og Østerild give aarlig Afgift til Aalborg Bispe-Residentze Vedligeholdelse. Hr. Christen öland var her Prest i 53 Aar og døde 1722 87 Aar gammel.
- m) Østerild Kirke nævnes i gamle Breve af 1268 hvor Navnet skrives Ecclesia Höströld, og Villa Höstrlid, Höststreled, H`strild in Thyud. Dette Sogn og i sær Toxhede eller Tougse Bye har og taget nogen Skade af Sandflugt, Sandbakkerne derved kaldes Tougse-Klit. Et Document af 1648 nævner Røe Mølle i Østerild Sogn. Hoxer Bye findes forud skrevet Haffuitzør, Hoffsør, Haafføe, og 1374 Hofzøør. Her er en Havn, kaldet Hoxerhavn eller Hoffør-Havn, som tiener Thyeland paa den Kant til Losse- og Lade- Plads ved Limfiorden. Ved Tisted er forhen anmerket, at Hoffør forud en Tid stridde med Tisted om Fortrinet til at blive Kiøbsted, hvorudi endelig den sidste fik overhaand. Hvitfeld pag. 1391 nævner Stedet urettelig Heføe. Kanske Navnet bør være Hovsøre af den Bye Hov strax derhos i Sendels Sogn. Ved Hoxerhavn er et Kalkbrænderie, og 1732 af Etatsraad Dyssel indrettet et Teglbænderie, som begge nu tilhøre Ullerupgaard.
- n) Om Sendels har sit Navn af St. Niels, som nogle mere, er uvist. Imidlertid paastaaes, at Kirken er viet St. Nicolæ til Ære, paa den største Klokke staaer og St. Nicolaus, og uden paa Kirken staaer et Ansigt udhugget, som skal være St. Nicolai Efterlignelse. I Alteret blev 1730 ved Kirkens Reparation fundet en Æske med Catholske Reliquier i, som meentes at være af Christe Kors, St. Nicolai Been og Mariæ Melk. I Sacristiet har i forige Tider været begravet Frue Birgitte Skram. Hans Dyres til Ullerupgaard, saa og Claus Arnfeld, Niels Arnfelds Søn, men deres Liig formodentlig nedsatte i Jorden. Af nu værende Kirke-Eier Lars Toft er en ny Begravelse indrettet. Ved Sendels haves Kirke-Bøgerne fra 1646, i den ældste skrives Kirken allevegne Seels Kirke. I meget ældere Documenter af 1406 og 1514 skrives Navnet Sælnæs og Selneff. Paa Marken ere adskillige runde Jord-Høie, og nogle Stendysser. Paa Hov-Aas, en Bakke ved Hoverhavn bestaaende af Hvidleer og Kalksteen, er en Kæmpe-Begravelse med Steen omsat. Paa Marken en Steendysse eller Røgel kaldet Steenstue, og en anden, kaldet Hofdysse, som er saa høi, at man deraf kan see ud i Vesterhav, og som er saa formodentlig har været et Offersted. Malle Bye skrives i meget gamle Breve Malgb. 1514 paa Hillerslevherreds Ting solgde og skødede Anders Iversen med Kniv og Muld en Bondegård i Hoo til Christiørn All. 1459 nævnes en Gaard kaldet Oppegrund i Selnes Sogn.

II. Hundborg – Herred.

1. Tisted Sogn (a). Tisted Kiøbsted. Faartoft Bye. Tinstrup Bye. Torp Bye
2. Skinderup Sogn (b). Skinderup Bye.
3. Tisted Sogn (c) Siøring Sogn (d) Siøring Bye. Brogaard. Ladegaard. Spering Bye.
4. Speringgaard. Skorup Bye. Nestrup Bye. Nestrupgaard. Dollerup Bye. Norentoft Gaard.
5. Torsted Sogn €, Annex til Siøring, Torsted Bye.
6. Vang Sogn (f). Vang Bye. Nystrup Gaard. Øster Diernæs. Klostergaard. Hove Gaard. Korsborg Boel. Kokkedal. Tarp. Sturup. Inte. Sandklitterne. Tvæde Boelsmænd. Skaarhede. Overgaard. Kortegaard. Krogsgaard.
7. Torup Sogn (g) Annex til Vang. Torup Bye. Langgaard. Korsgaard. Vester Diernæs. Færgaard.
8. Skioldborg Sogn (h). Synder Skioldborg Bye. Nør Skioldborg Bye. Aas Bye. Sundsgaard. Støvring Boel.
9. Kallerup Sogn (i), Annex til Skioldborg. Kallerup Bye. Hornstrup. Todbøl Hovedgaard.
10. Hundborg Sogn (k) Hundborg Bye. Fadersbøl Hovedgaard. Rostrup Hovedgaard. Ungstrup Hovedgaard.
11. Jandrup Sogn (l) Annex Hundborg. Jandrup Bye. Snedstrup Bye.
12. Nørhaa Sogn (m). Nørhaa Bye og Prestegaard. Norhaagaard. Næsgaard. Fredskild en Eensted-Gaard. Legind. Stokkegaards Mølle.

- a) Kiøbsteden Tisted er forhen beskrevet, ligeledes Bisgaard, som nu er afbrudt og dens Jorde solgte til Tistedes Indvaanere. Paa Tisted Mark vesten for Byen findes Grundvolden af et Capel, hvorefter tilføjet er anmerket, at Kong Christian III 1546 tillod Borgerne at afbryde det, og bruge Materialerne til deres Raadhuses Istandsettelse. Ligeledes findes paa Tisted Mark en Bysse eller Hedensk Begravelse, strekkende fra Øster i Vester 200 Skrit lang og 16 Skrit bred, lidet ophøiet og omkringhængnet med Steene, midt paa Graven en Offer-Steen, og i den vestre Ende en liden Kilde. Faartoft, som og i gamle Breve skrives Fortostæ og regnes til Hillerslevherred, bestaaer af 8 Gaarde, der har i gamle Dage boet Adelsfolk, saasom Peder Nielsson af Fortoft Væbner 1418 og Anders Pedersen Væbner af Fortoft 1438. Tinstrup som og skrives Tingstrup, bestaaer af 11 Gaarde, og Torp af 4 Gaarde. 1475 tog Peder Friss af Irop et Tingsvidne af Hundborgherreds Ting, at han aldrig brød eller lod bryde den Mølle op ved Draxbek eller var i Raad eller Gierning med, da den blev opbrødt.
- b) Skinderup, som 1365, findes skrevet Skyndorp, er i gamle Dage, og endnu af nogle, henregnet til Hillerslevherred. Den Residerende Capellan i Tisted er altid Sogneprest for Skinderup Menighed. Dette Sogn har i forrige Seculo paa den vesterre Part af Sognet kaldet Vestenkiær taget Skade af Sandflugt. Midt i Altertavlen staae tre udhugne Helgenes Billeder.
- c) Tisted Sogn nævnes i et Document af 1367 Parochia Tylstath. I Kirken findes en Tavle med Sognepresternes Navne til Tisted og Tisted efter Reformationen. Klokken er støbt 1699 af Rudolf Melchior. Til dette Sogns Skole og Degnebolig har Provst og Sogneprest i Tisted Peder Cordtsen 1743 skienket et Huus med Grund og Eiendom i Tisted.

- d) Siøring skrives i gamle Documenter Siorændi, Syøtynd, og Siørind, som det endnu udsiges af den gemene Mand. Navnet har vel altsaa en anden Oprindelse, end af den Fabel om en Ring, hvilken blev tilbage af en Kiste med en Skat udi, som imellem Opgravernes Hænder faldt ud i Søen. Kirken skal føre være kaldet Vor Frue Kirke, er bygt af hugne Steene med en Corniche neden om, og uden Taarn. U Kirken ere fordum begravne Erik Kaas til Refstrupgaard og Frue Birgitte Ulfeld, men uden Gravskrift. Der findes og Epitaphier over tvende Sogneprester Willads Simonsen som døde 1635 og Jens Spend som døde 1654. Paa Klokken staaer det Aarstal 1481 og denne Munkeskrift: Ave Maria gratis plena benedicta in mulieribus & benedictus fructus ventris tui. Paa denne Kirkegaard ved den østlige Ende af Kirken, ligger et meget rart Monument, som af sin Form og Skikkelse synes være et af de ældste i Landet, det er af Kampesteen af 3 Alnes Længde dannet og udhugget i en prismatisk trekantig Figur, og viser paa høire Side en Helgen og paa venstre en Biskop o sin Prydelse, for den øverste Ende af denne Gravsteen staaer nedsat en firekantet Steen, hvorpaa tvende Nøgler med et Kors imellem ere udhugne, for den nederste Ende en ligedan Steen med et Kors paa, hver Steen 2 Alne giort over en Biskop, som paa Veien fra Bremen hid til Landet leed Skibbrud, og flød til Land ved Torup Strand. Formodentlig har det været en af Vendelbo Stifts første Biskoper, saa meget mere, som den hos staaende Helgen kan være St. Catharina, som var Patronesse for Hiøring, hvor de allerførste Biskoper residerede. Om Magnus den første Børlumske Biskop siger Historien, at han omkom paa Søen, da han ved 1065 havde været i Bremen at lade sig indvie. Videre Beretning herom haves i Marm. Dan. Tom. II. pag. 347. Nær ved dette Monument til høire Side ligger end en trekantet prismatisk Gravsteen, næsten af samme Størrelse, men uden ughugne Figurer, samme har og en Steen ved Hovedet og en anden ved Fødderne, paa hvilke nogle simple Figurer vise sig. Endnu ligge der tvende andre lange og smale Gravsteene med Kors og andre Figurer paa, som tykkes være af samme Alder, og kanskee har henhørt til forbemelte Monumenter. For 30 Aars Tid siden fandt Peder Brogaard ved Kirkegaarden en Steen med Runeskrift paa, som af Wormio ikke er anført, hvilken blev brugt til Grundsteen under hans Huus, see Marm. Dan. T. II. pag. 347. Vesten for Kirken ved Brogaard og tet ved Siøring Søe, ligger den bekiendte Siøring Vold, hvor i gamle Dage et lidet Slot skal have staaet, som Kong Nilaus skal have boet paa, den Tid Paris tiente ham, som hemmelig bortførde hans Dronning, hvorom den gamle Vise er giort: Fra Siøring Volde til Vester-Hav lader Paris kaste den Lønnegrav zc. Om denne Fabel har nogen Hensigt til den Historie, som skede i 12 Seculo med Kong Niels, hvis forlovede Gemahl Ulvilde af den Svenske Prinds Sverker blev undført, er uvist at sige. Pladsen, hvor Slottet har staaet, er paa en rund høi Jord-Banke, 24 Fod høi og oven 30 Skrit, men nederst 60 Skrit i Diameter. Grave og Volde ligge i en Runddeel deromkring, Graven 18 Skrit bred og Volden i sin Grundplan 12 Skrit. Volden, som er 24 Fod høi, er paa tre Steder giennemskaaren, hvor der har været Udfart og Broer fra Slottet. Saavel i Gravene inden for som rundt om uden for Volden skal tilforn have været Vand, men nu er det allevegne tørt og tilgroet. Om det ved Begyndelsen af dette Seculo her fundne forunderlige Kiøb, kan læses Marm. Dan. Tom. II. pag. 348. Mestrupgaard her i Sognet har fordum været beboet af Adelsfolk, og 1630 har Frue Anne Lykke ved Mageskifte, udlagt til sin Søn Mogens Sehested denne Gaard, som da aarligen skyldede 16 Tdr. Havre, Byg i 6 Tdr. og 6 Snese Aal, Og paa Norentoft, en stor Grensted Gaard, har boet den i Kæmpeviserne omtalte Ebbe Skammelsen, som dræbte baade sin Fæstemø og sin Brioder Peder Skammelsen,

fordi han havde ægtet hende, medens han var udenlands. Skorup Bye i dette Sogn har i forige Tider taget stor Skade af Sandflugt.

- e) Torsted har Navn af en fordumdags anseelig Høfding ved Navn Thor eller Tord, som ligger begravet i en stor rund Høi vesten for Byen kaldet Torshøi. Kirken skal i forige Tider have været Asylum, Barfred eller Fristed, med sær Privilegio.
- f) I Vang Kirke findes en liden Træ-Tavle over Frue Anne Blik til Nystrup som døde 1593 derpaa har været tvende Vaabener, hvoraf det ene er nu ukiendeligt. Endnu ere her tvende Epitaphier, et over Sognepresten Jens Christensen af 1650 et andet over Provst og Sognepresten Hans Bang som døde 1754 72 Aar og Hustrue Mette Madsdatter Rostok opsat 1727. Her er endnu et smukt Epitaphium over den bekiendte Mads Vadskier, eller Mads Lauridsen Wang, som døde 1761 87 Aar, han havde hiemme og ved egen Flid tilveiebragt sig stor Indsigt i Chirurgien og Lægekunsten, var lykkelig i sine Curer, og blev meget brugt i og uden Provincen. Derforuden ere i denne Kirke begravne Christoffer Lunov og Ove Lunov til Nystrup, men uden Gravskrift. 1373 pantsatte Ludekinus Deghen til Kong Valdemar sin Gaard Dyernes i Thy for 116 Mark Sølv. Vang Sogn har baade i ældere og nyere Tider taget ubodelig Skade af Sandflugt; der har været en Vandmølle, som er ødelagt af Sand, og 5 anseelige Eensted-Gaarde have derved mistet deres beste Eiendome. Det er uden Tvivl Sturup i dette Sogn, som i et Doc. Af 1406 kaldes Curis principalis Stordorp in Hundborg hæret.
- g) Torup Sogn nævnes i et Doc. Af 1367 Parochia Thotthorp. I Kirken har før været en af vore skønneste Runesteene, som nu ikke mere er at finde, hvorom Wormius p. 293. beretter, at den var hidført fra en Høi, som ligger østen for Kirsten, hvor den havde været opreist over en fornem Høvding ved Navn Tuko Ængelænder, som havde nedlagt en Viking navnlig Isvard, der var hidkommen for at røve Jydernes Rigdome. Til Færgegaard her i Sognet ligger en Holm midt ude i Søen imellem Torup og Jannerup, hvorpaa i gamle Dage skal have staaet et Slot eller en Borg, og kaldes endnu Fersborg eller Færgegaards Borg. Søen som begynder ved Siøring og rekker ind i Torup Sogn, gives adskillige Navne, saasom Siøring Søe, Jannerup Søe, Arsøe, Alsøe, Færgegaards Søe, Wormius Mon. Dan. P. 293. kalder den urigtigen Fluviolum. Holmen bestaar af en aflang firekantet Ophøining eller Vold, hvor oven paa Pladsen, som er noget nedsunken op med Græs begroet, er 80 Skrit bred, og fuldkommen dobbelt saa lang fra Syd til Nord. Paa den østlige Side af Volden fra det øverste til nederst ved Stranden er ligesom en Trappe af 3 store vel dannede Kampesteene, som ere noget fortrykkede fra deres første Leie. Paa den vestlige Side af Holmen ligger ved Stranden elleve store Steene i en lige Rad ud i Søen, ligesom en Brygge. Paa denne Holm opholder sig en Mængde Rotter, som nære sig deels af Fisk, deels af Æg og Unger af de mange Maager, som her have deres Tilhold. Dette Sogn har taget overmaade stor Skade af Sandflugten og trues endnu med større Ødeleggelse, di Torup har flyttet to gange for Sanden, som ogsaa har opfyldt en liden Sø kaldet Fierring Søe og truer den store Siøring-Søe med samme Skiebne.
- h) Skioldborg menes at have Navn, enten af Kong Skiold, som der har haft en Borg, eller at Indbyggerne i gamle Dage ved noget fiendtligt Anfald der har forskandset sig og indsluttet sig i deres Skiold-Borg. Kirken er bygt af hugne Steene, og kuldet. Lysestagerne ere givne 1647 af Iver Kaas til Ulstrup og Frue Sophia Krag, med deres Vaabener paa. I Kirken et et Epitaphium over Oberst Lieutenant af Cavalleriet Erik Zacharias von Kahleb til Todbøl, som døde 1716. Paa Nordre Side i Kirken har Justitzraad og Amtsforvalter Claus

Caspergaard til Todbøl indrettet sig en muret Begravelse, han blev adlet 1748. og døde 1749 76 Aar, hans Frue Maria Dorothea Thomesdotter døde 1744 42 Aar. I Choret er en anden aaben Begravelse, hvorudi Sognepresten Friderik Langebek som døde 1727 og Hustru Else Skyttes død 1726 ere nedsatte, ligeledes hans Successor Nicolai Peter Bering Stedets Sogneprest i fire Uger. Neden Choret læses en Gravskrift over Sveder Povelsen Panske som døde 1685 og hans Syster Marthe Paaske Herr. Daniel Rosenholms Enke. Ved Kirkegaarden har Justitzraad Caspergaard ladet bygge et grundmuret teglhængt Hospital, kaldet Todbøl-Hospital, og dertil skienket en Capital af 1600 Rdlr. Af hvis Indkomst fire fattige Enker af Godset nyde hver ugentlig 2 Mark og til Ildning aarlig 9 Mark. See Hofm. Fund. T. IV. P. 448. Den første Lutherske Prest i dette Kald Hr. Sven, som havde været Canik i Vestervig Kloster, blev beskyldt for Hexerie og afsat. Norden for Støvring her i Sognet ligger en lang Dyss eller Kæmpegrav, 120 Skrit lang og ved 10 á 12 Skrit bred, strekkende fra Synder i Nord, med en stor Offersteen midt syden paa. En anden af lige Størrelse og Situation sees paa Heden tet norden for Møgelvand og Aas Bye, hvorunder siges at ligge begravet en Kæmpe ved Navn Wil Knud, af hvilken Vil-Sund saa skal være kaldet.

- i) I Kallerup Kirke hænger en Tavle, som viser, at Biskop Borneman 1688 har ladet Kirken reparere. Inscriptionen læses i Hofm. Fund. T. IV. P. 409. Paa den anden Side af Tavlen staae Presternes Navne til Skioldborg og Kallerup siden Reformationen.
- j) Ingen j
- k) Af Hundborg haver Hundborg herred sit Navn. Et Document af 1348 opregner de Godser, som den Globiske Familie har eiet i Thy, nemlig Rostorp, Hundborg, Øland, Rosæholm og Kodallund, hvoraf man skulde slutte, at Hundborg da og har været en Gaard. I den vestre Ende af Kirken over den vestre Kirkedør, er i Muren indsat en lang smal udhuggen Kampesteen, med Korser og andre Figurer paa, som først har været en Gravsten, som synes at være meget gammel og af 12 eller 13 Seculo; af Skriften som ikke er Runer, men gamle Latinske Bogstaver, kan nu alene kiendes disse: Ralef...cum fratre.... Sepulto Supplex, det øvrige ukiendeligt. Paa Klokken sees nogle ukiendelige Characterer og disse Ord: Anno 1537 lod Peder Mörsing stöbe mig. Kirken er indvendig meget smuk og pyntelig. Altertavlen af Billedhugger-Arbeid bekostet 1691 og smukt stafferet af Sognepresten Oluf Nielsen og Hustruer Maren Jensdotter Holst. I Kirken tre murede Begravelser, i den ene har forud været nedsat Jomfrue Dorothe Skeel til Rostrup, i den anden Frue Sophia Krag Iver Kaases til Ulstrup, i den tredje tre Jomfruer, som have boet paa Fadersbøl, Sophia Kaas, Inger Kaas, og Magdalena Kaas. Et Epitaphium over Oberst, Lieutenant Jacob Sparre til Rostrup død 1694 71 Aar, med begge Fruer Christence Rodsteen død 1677 56 Aar og Anne Jul død 1688 25 Aar, samt hans eneste Søn Cornet Vogn, Sparre, som blev slagen ved Lødder Aae, i et fiendtligt Baghold, i hans Alders 21 Aar. En Tavle over Iver Kaas til Ulstrup som døde 1662 og Frue Sophie Krag død 1648 med fire af deres Børn. En Tavle over Hartvig Kaas til Ulstrup og Fadersbøl, som døde 1704 og Fruer, Anne Skinkel som døde 1665 og Sophia Rotkirk. Et Epitaphium over Povel Maaes til Rostrup, gift med Frue Vibeke Budde som døde 1698 22 Aar, anden gang med Sophia Söltoft, Jens Sörensen Hesbergs til Rostrup Enke, han døde 1720 61 Aar, hun giftede sig tredie gang med Major Jens Kraft, hun døde 1647 og han 1751. Paa en Tavle læses en Inscription, som viser, at Biskop Borneman den 30 Stiftets Biskop har befordret denne forfaldne Kirkes Istandsettelse, paa samme Tavle staae Presternes Navne siden Reformationen. I dette Sogn har Borup Bye, Grønkier, Fadersbøl og Fadersbøl Mølle før taget Skade af Flyvsand.

- l) Kirken har været kaldet St. Anderses Kirke, der har og i Sognet været en Lægekilde kaldet St. Anderses Kilde. Altertavlen er bekostet 1648 af Iver Kaas til Ulstrup og Frue Sophie Krag, hvis Fæderne og Møderne Vaabener staae derpaa, den er meget smuk af Bildhuggerverk, gjort af Peder Jensen Colding Bildsnider, smukt malet og ægteforgylt. Skriftestolen og Fonten ere ligeledes af smukt Arbeid, med tvende Adels-Vaabener paa den sidste. Paa Lysestagerne staaer Ifver Kaas, Sophia Krag 1640. I Choret staar den bekiendte Ianderup Blok, hvortil de Søefarende, saavelsom andre paa Landet, for Hielps og Helbreds Erholdelse, pleie ofte at hensende Gaver til de Fattige og Kirken, hvorover Kirken er i god Stand og vel prydet. Paa Loftet over Choret er afmalet den Historie om Enken, der lagde sin Skierv i Guds Kiste. Neden Choret et Epitaphium over Laurids Medsen Sogneprest til Hundborg og Janderup, hvorpaa læses dette Vers: Mysta, Parens, Victor, monui, docui, penetravi, Rus, Soblom, Coelum, dogmate, voce, side. Paa Kirkegaardens østre Side har været en Grav, omsat med Kampesteene, 10 Fod lang, hvorunder efter gammel Sagn den Næsekonge Nilaus er begravet, hvilken forhen er omtalt at have resideret paa Siøring Borg, og skal tillige have besiddet det tilforn beskrevne Slot Fersborg beliggende i Jannerup-Søe, elle, som den og kaldes, Siøring-Søe.
- m) Om Nørhaa Kirke forud har hedet St. Thøgers Kirke, kan vel være, siden der og i Sognet har været en Læge-Kilde, kaldet St. Thøgers Kilde. I Kirken læses paa en Steen i Alteret denne Inscription: Subhoc saxo sepultus jacet Dominus Martinus Nicolai, antea Monachus coenobii Westervigensis, deinde primus Ecclesiae Nørhaasianæ Pastor Evangelius, obiit 1562 Reqviescat in pace. En Ligsteen over Peiter Simonsen Börgers fra Utrecht, Bygmester ved Vestervig Kloster, boende paa Næsgaard, som døde 1699 62 Aar, og Hustru Barbara Bendixdotter. I en aaben Begravelse staaer Cancellieraad Hans Karsten Langballe til Fadersbøl og Nørhaagaard, som døde 1752. Dette Sogn er i forige Seculo paa endeel af sine Marker bleven af Sandfog beskadet, men siden nogenledes kommet til rette igien. Ved 1670 eller kort derefter blev Stokkegaards Mølle noget nær øde af Sandflugt, som kom af Bakkerne Norden for Møllestedet, fyldte Mølledamen og tillukte Aagangen som kom af Fredskild-Søe.

III. Hassing – Herred.

1. Hvidberg Sogn (a). Hvidberg Bye. Lyngholm Hovedgaard. Svankier Bye. Lomberggaard. Kiallerup Bye. Istrup Bye. Madsted Gaard.
2. Lodberg Sogn (b), Annex til Hvidberg. Lodberg Bye. Sveigaard. Skovsted Bye. Tolbøl.
3. Ørum Sogn (c), Annex til Hvidberg. Ørum Bye. Ørum Hovedgaard. Sundborg. Hedegaard.
4. Agger Sogn (d), Annex til Vetservig i Revsherred. Vester Agger Bye. Øster Agger Bye. Synder Aalum Bye. Nør Alum Bye. Toft Bye. Rabe en Ebested Gaard. Røn Bye.
5. 5 Vidsted Sogn (e). Vidsted Bye. Horsfeld Bye. Fuglsang Bye. Hundkier. Spangberg. Brogaarde. Grøntoft. Fladskier. Stadshauge. Store Havbek. Lille Havbek. Møllegaard. Maarup Mølle. Skottergaard. Vidtoft. Ulnesgaard. Tanderup Hovedgaard.
6. Hassing Sogn (f). Hassing Bye. Gislbek Garrd.
7. Visbye Sogn (g) Visbye. Nør Hedegaard. Synder Hedegaard. Ambye Gaard. Annexet Heltborg ligger i Refsherred.

8. Synderhaa Sogn (h). Synderhaa Bye. Synderhaagaard. Kovstrup Hovedgaard. Gyrup Gaard. Plovmandsgaard. Kal kier Gaard. Kioldgaard. Syrup Gaard. Plovmandsgaard. Kalkier Gaard. Kioldgaard. Smedieknek. Kongstrup Mølle. Jestrup Bye. Østergaard.
 9. Snedsted Sogn (i). Snedsted Bye. Giersbøl Bye. Elsted Bye. Aarup Bye. Aarup Mølle. Bedsted Bye.
 10. Grurup Sogn, Annex til Vidsted. Grureup Bye. Abildgaard en stor Bondeggaard. Gamelbye.
 11. Villerslev Sogn (k), Annex til Hassing. Villerslev Bye. Vibestoft Bye. Gudnæs Bye. Sundegaard.
 12. Hørdum Sogn (l), Annex til Skyum. Vester Hørdum Bye. Øster Hørdum Bye. Totterup Bye. Jrup Hovedgaard.
 13. Skyum Sogn (m). Skyum Bye. Dybdal. Skyum Veitmølle.
 14. Hørsyed Sogn (n), Annex til Synderhaa. Hørsted Bye.
 15. Harring Sogn (o). Harring Bye. Harringgaard. Rosholm. Øland Hovedgaard. Søgaard. Kokholm. Broles-Hauge. Krogsgaard.
 16. 16 Stagstrup Sogn (p), Annex til Harring. Stagstrup Bye. Sundbye. Sundbye Vandmølle, Gierup Bye.
- a) Dette Sogn kaldes Hvidberg vesten Aae, i Henseende til Hvidberg paa Thyholm. Kirken er bygt af hugne Steene, og uden Taarn. I Kirken er opsat paa Nordre Muur i Choret, og uden Taarn. I Kirken er opsat paa nordre Muur i Choret et Epitaphium af Træe over Mogens Kaas og hans Familie, hvorpaa i Midten har været malet Christi Opstandelse, som af Ælde er fordervet, neden paa to Mands-Personer og to Fruentimmer, og ved hver Side 4 adelige Vaabener. Lysestagerne ere givne 1606 af Sognepresten Laurids Berthelsen. I en Muret Grav har forud her været nedsatte Mogens Kaas til Lyngholm og Frue Margrete Weseni, saa ig Otte Kaas til Randrup. Paa den nøre Muur staaer malet Biskopernes Navne i Stiftet og Stedets Prester efter Reformationen. Her findes en Ligsteen over Her Jens Pedersen Skibsted som døde 1691. En anden over Sognepresten Hans Ramlös, som døde 1729 stiftet en Skole, See Hofm. Fund. T. IV. P. 459. Han har og i Kirken ladet opsette et Epitaphium over sin Formand Her Anders Schive og nogle af sine Børn og Famile. I dette Sogn har Sandflugten gjort megen Skade, og opfyldt Due-Søe. 1637 nævnes Huitbergh Bro. 1443 har Herr Eskild Nielsen til Lyngholm af Mogens Pedersen til Damsgaard og Medarvinger faaet Skiøde paa Frugaard i Hvidberg i Hassingherred. Hvordant ellers Sognet ved de Tider var beskaffet, viser et Tingsvidne af Hassingherreds Ting 1467 hvormed bemelte Herr Eskil Nielsen gjorde sin Laughævd paa alt sit Arvegods og Kiæbegods i Hvidberg Sogn vesten Aae, nemlig Liøngholm med al sin Tilliggelse, Frugaard, Lumborggaard, Duell med sine Enemerker Klit og Kier, Kiergaard, en Gaard heder Skaarnpuds, Hiøringgaard, Throlboe, en Gaard i Svankier, Hvidberggaard med dens Enemerkes Klitte og Hede, item al hans øde Gods udi Hvidberg Sogn, item indvorde han til Liøngholm Brobede fra de syndre gamle Veie til de Kiere østen ved Aaen. Et andet Brev af samme Tid nævner tre af disse Gaarde saaledes Skarnhaue, Hørngaard, Trolburg. 1474 fik Bo Hög af Hassingherreds Ting et Tingsvidne, at Herr Peder Hög havde taget Laughævd paa sit eget Gods i Kiellerup og Alstrop, men ikke deelt paa noget, som hørde Kongen og Kirken til. Herpaa fik han 1475 Kong Christian I. Stadfæstelse. Lomborggaard kaldes i nogle gamle Breve Longeberiggaard.

- b) Her var D. Christen Lodberg Biskop i Ribe født, som har gjort sit Fødesteds Navn til et Stamme-Navn for en bekendt Familie. Dette Sogn har taget ubodelig Skade af Sandflugt, nogle Byer og Gaarde ere blevne aldeles ruinerede. Kirken er tilforn formedelst Sandflugten flyttet fra et andet Sted, hvor Rudera endnu kendes, men Sandet trænger den nu igien paa det Sted, den staar, og har undertiden været nær ved at overfyge og skiule den. 1566 har Kong Friderik II befaleet Frue Jytte Podebusk ikke at besatte sig med Lodberg Prestegaard, videre end Herligheden, nemlig 6 Heste Gesterie og et Skovsvin, som Kong Christian III. Med andet Kronens Gods havde solgt hendes afgangne Husbonde til Irup. 1655 bevilgede Kong Friderik III. 50 Rdlr. Af de ved Lodberg Kirkegaards Dige fundene Penge til Kirkens Reparation,
- c) Ørum Sogn er ogsaa udsat for Faren af den fordervelige Sandflugt, og har paa adskillige Kanter lidt nogen Skade deraf. Ørum Sø bliver i den vestre Ende af Sandet alt mere og mere opfyldt. I Kirken ere saavel de Aalborgske Biskopers Navne som Kaldets Sogneprester optegnede paa Muren.
- d) Kirken skal først have været anlagt paa et andet Sted, end hvor den nu staaer. Klokken er støbt 1720 af Friderich Holtzman i Kiøbenhavn. 1573 bevilgede Kong Friderik II Agger Sogns Konge-Tiende til Sognekirken at reparere og vedligeholde, som da var meget bygfalden og taglam. 1569 havde Agger sin egen Sogneprest, som heed Hr. Michel. Udi Øster-Agger vedligeholdes en Skole af Vestervig Stamhuus. Af de 500 Rdlr. Mulet-Penge, som fra Vestervig Kloster af Assessor Moldrup bleve udbetalte, uddeles Renten aarlig til Niels Povelsons Arvinger paa Møn i Agger Sogn. Gamle Folk vil sige, at, hvor de nu fiske i Havet, saavidt man kan se ud, har tilforn været Kornland. Og ligesom Vand, stod paa den ene Side efterhaanden underskiærer og bortstiæler Landet, saa har Sandflugten paa den anden Side saaledes medhandlet deres Grund og Eiendom, som fordom med 28 Plove blev dreven, at de har saa got som ei mindste Plet Ager-Jord og Eng tilbage. Dette Sogn, som ligger under Vestervig Hovedgaards Taxt, er folkerigt nok, men bestaaer nu alene af Fiskere. Beboerne høre under de Kongelige Søe-Limiter, og har ingen anden Næring end af Havet og Limfiorden. Naar Fiskeriet slaaer dem Feil, maae de gaae med Betlestaven. Fiskeriet i denne Egn har fordom været af stor Vigtighed; thi i Irgens og Enkes Tid har det mangan Nat kundet indbringe 100 Daler. Helt Fiskeriet gav ogsaa for nogle og tredive Aar siden god Fordeel, men ved idelig Oversvømmelse af Havet i Fiorden, hvoraf man ei vidste tilforn, har Fiskene ved det salte Vand faaet Afskye at komme saa langt op. Om Fiskeriet i Fiorden havde den med dem udi Koberød en Proces, hvorudi af Kong Friderik I. og Rigets Raad blev 1530 afsagt saadan Dom: At efterdi der aldrig haver været sat Ruser eller andet bondsat Garn fra Koddingsør og vester ad til Hasserubbe, og synder til Thybo Røn, de have Koberødmænd, Klosterets egne Tienere, gjort Uret, i det de der have sat Ruser imod Provstens Villie, Klosterets og de Agerboers Klosterets Tieneres Fiskerie til Forderv og Skade, og de Agerboer dermed intet at have forbrudt, at de optoge og sønderhugge de Koberødmænds Ruser, og de Koberødmænd, som have fordriftet sig at bruge nogen Eiendom, de ei tilforn have brugt, og dermed forkrænket deres Husbondes og hans Tieneres Frihed, bør ei her efter at besidde Klostrets Gaarde, med mindre de kunde have det i Provst Svens Minde. Midt om Sommeren i en vis tilladt Tid fare Aggerboerne ned i Limfiorden, legge sig under Salling, Mors og Thye, og med deres Pulsvaade drive en sterk Aalefangst. Med deres Havfisk, som de tørre, fare de omkring i Landet og paa Markederne, og faae den gjerne afsat. Foruden Fisk, maae de kiøbe, borge og tigge alt hvad de skal have til Klæde og

Føde, og fordi de altid maae ligge paa Havet efter Næring, maae de taale, at de af andre kaldes Hav Gasser. Som de ere meget fattige og leve med deres mange Børn et usselt Liv, saa beskrives de og at være et sært og haardt Folk, og ulige deres Landsmænd i Klæder og Sæder, ligesom de ogsaa i Sprog og Tale ere kiendelige fra andre Thyboer. Agger Sogn ligger midt ud for det Jydske Rif, og desuden har tredobelte Refler uden for sig, hvorved det undertiden hender sig, at der stande Skibe, men Forstrands-Retten hører Eieren af Vestervig til. Ligesom Agger Sogn er det yderste og sidste paa den Kant af Aalborg Stift, saa er Røn Bye eller Thybo Røn, som ligger synderst i Sognet, den yderste og første Bye af Thyeland ved Grændse-Skiellet imellem Ryssensteen og Vestervig Stamhuses Eiendome Altsaa taber i dette Sogn den smale Landstreg, som sammenføier Aalborg Stift med Riber-Stift og det øvrige Jylland, hvilken Landstreg i den gamle Historie kaldes Haralds Æid deraf, at Kong Harald Haardraade af Norge lod der, over tør Land, drage sin Flode af Limfiorden ud i Vesterhavet, da han af den Danske Konge Sven Estridsön var ondsluttet og forfulgt i Fiorden. Paa denne Landstimmel eller Isthmus som nu ikke er over 800 Skrit bred i øster og vester, havde Bønderne 1657 imod de Svenske, som havde leiret sig ved Rabe, opkastet en Skandse, som dog blev indtagen og Landet af Fienden oversvømmet. En ældre Beskrivning om Agger-Land er forhen anført.

- e) Bidsted Sogn skrives i et Document af 1367 Parochia Bilstæthe. Kirken har en Altertavle af Billedhugger Arbeid, hvorpaa sees Oberste Basses, Brigadier Eisleers og deres Frues Elisabeth Sophia Rantzov Vaabener. I Choret, som er hvælvet, findes endeel maledes Skindbilleder og Vaabener. Paa nordre Side i Choret er i Muren indsat en skøn Steen af sort Marmor, med Positurer og Vaabener, 5 Alne høi, over Niels Lykke til Tanderup, som døde 1575 hans Frue Karen Gyldenstjerne, og Søn Mogens Lykke, som døde 4 Aar gammel. Der er i Kirken en muret Begravelse, som dog nu er tillukt, hvorudi disse, og ligeledes Karen Lykke, fordem have været nedsatte. Prædikestolen er bekostet 1609 af Jacob Lykke til Tanderup, med Hans og Frues Vaabener paa. I Muren paa nørre Side i Kirken sidder en Steen over Maren Samuel Christians af Kiøbenhavn, som døde i Bidsted Prestegaard 1673 65 Aar. En Ligsteen over Christen Nielsen Koustrup Forpagter paa Tanderup og Provstie-Skriver over Thyholms Provstie død 1669 54 Aar. Et Document af 1647 nævner Dalgaard i Bidsted Sogn, hvilken Gaard 1512 blev solgt af Michel Krabbe til Herr Niels Hög. Bidsted Kniv-Smede ere bekjendte for deres gode og nette Arbeid og saa behændige, at de kan eftergiøre næsten alt hvad man foreviser dem.
- f) Hassing Kirke holdes for at være en med de ældste i Aalborg Stift, men paa hvad Grund vides ikke. Imidlertid har Hassingherred sit Navn af Hassing Bye og Sogn. I Kirken er et Epitaphium over Sognepresten Peder Mortensen Hassing, som døde 1670. Et andet over Sognepresten Niels Christensen Lomborg død 1689. Et andet over Sognepresten Niels Christensen Lomborg død 1689. En Træ-Ramme over Sognepresten Morten Pedersen Hassing død 1695. Sydost for Kirken er Dal, kaldet Troldgab, deri strax ved Veien er St. Thøgers Kilde, hvorudi Kræmere, som reiste fra Tisted til Vestervig Marked, i forige Tider kastede Penge, at de skulle faae Lykke. Nogle enfoldige have og kastet Penge og toet sig derudi, i Haab om af faae deres Helbred.
- g) I Visbye Kirke er en Gravskrift over Sognepresten Christen Lauritzen som døde 1594. En smuk Ligsteen over Provst og Sognepresten Matthias Andersen som døde 1636. I Choret en hvid Ligsteen, hvorpaa Christus med Seir-Fanen staaer udhugget, formodentlig over en af Presterne. I en aaben Begravelse staaer Provst og Sognepresten M. Esaias Klauman, som

døde 1719 64 Aar. 1690 døde Sognepresten i Visby Jens Sönberg, hvis Dotter Inger Sönberg 1710 har udgivet den bekjendte Bog Siælens daglige Røg-Øffex. Paa den nørre Muur staaer optegnede Presternes Navne siden Reformationen. I Visby har 1457 boet en Adelsmand, som skrev sig Nicolaus Petri in Viisby armiger.

- h) I Ringen over Klokken i Taarnet læses: Verbum Dei manet in æternum 1571 Hans Skriver. I Kirken findes en Ligsteen over Sognepresterne, Simon Villadsen som døde 1607 og hans Eftermand Niels Nielsen Hegelund død 1631 med begges Hustrue Anne Christoffersdotter og tvende Sønner. Paa Muren staaer malet de Aalborgske Biskopers saavelsom Stedets Presters Navne siden Reformationen. Den første Lutherske Prest Jens Hvid, som blev kaldet 1537 har været af adel, siden han i Fortegnelsen nævnes Velbyrdig. Anni 1512 solgde Michel Krabbe til Vesløgsgaard til Hr. Niels Hög Østergaard i Jestrup i Synderhaa Sogn, som da gav til aarlig Landgilde 4 Pund Korn, 1 Pund Smør, en Afgifts Salt, men andre Bede.
- i) Snedsted Sogn var før annecteret med Synderhaa og Hørsted, men Kong Christian IV. Ved Brev af 15 Nov. 1622 afskilde dette Sogn fra de andre, og gjorde det til et særligt Prestekald. Kirken er stor, og har det høieste Taarn der i Landet, som kan sees af de Seglende nogle Miile ud i Havet. Paa Altertavlen staae tvende Vaabener, og derhos denne Inscription: Til Guds Ære oc denne Tafslis Staffering hafver ærlig oc. Welb. Joachim Christopher Stensen Kongelig Majestetets Befalingsmand ofuer Thyholms Provstie foræret X. Rdlr. 1669. I Kirken ligger en Grav-Ramme over Sognepresten Jens Povelsen som døde 1639. Ved Skriftestolen ligger en Gravsteen af Kridsteen, som er ganske forslidt, dog kan nogenledes kiendes, at derpaa har staaet tvende Billeder og tvende Vaabener, men Inscriptionen ulæselig, meenes at være over en Hardenberg, som har eiet Todbøl. Bag Alteret er under Gulvet en muret Begravelse, hvorudi fordum har været nedsat Envold Stygge til Todbøl og Frue Birgitte Dyre, ligeledes Christen Hög til Todbøl og Frue Anne Skram, men disse findes der ikke mere, og nu staaer der alene Knud Lang Byfoged i Lemvig. Aarup skreves i gamle Dage Ørdorp, 1447 har Elne Evetsdotter Hr. Friderik Wordenbergs Frue i Vixø skødet al sin Rettighed i Ordorp og Ordorp Mølle i Thye til sin Systersøn Hr. Niels Kundsön Ridder i Svaneholm. 1450 har Kong Christian I tildømt Hr. Niels Knudsön samme Gods, og 1451 har Hr. Strange Nielsen og flere udredet af Hassingherreds Ting og indført Hr. Niels Knudsen i Ordorp og Ordorp Mølle.
- j) Ingen j
- k) Kirken er som de fleste Kirker her i Landet, bygt af hugne Kampesteene. Paa en af disse paa syndre Side er udhugget et lidet Kors. Ved Villerslev i en Høi, kaldet Brushøi, er for endeel Aar siden funden en Steenkiste med en Stor Steen til Laag. Vesten Byen er i Aaret 1732 af en Bonde ved hans Huus i Veien funden en firekantig pikket Grav med to rare Urner. Paa Kirkens nordre Side sees et Kors i en Steen udhugget.
- l) Hørdum skrives i gamle Breve af 1418 Hørthum. Kirken er temmelig stor og viid, og har et stort Taarn. Den skal være kaldet de fire Evangelisters Kirke, og det siges, at derudi fordum skal være afhandlet Sager og holdet Capitels Ret, men at den efter Tradition, har været Domkirke, synes ikke rimeligt. Der er en gammel Messehagel given 1676 af Sognepresten Niels Andersen Hørdum. Sølv-Kalk og Disk given 1705 af Sognepresten Peder Lund. Et par anselige Lysestager givet 1655 af Hans Hansen Forvalter paa Irup. Den første Lutherske Prest Hr. Peder havde været Munk i Guddom Kloster, og studeret til Vittenberg. I Begravelsen hviler Justitzraad og Landsdommer i Laaland Herman Christian Helverskov til Irup, som var en lærd Mand, og Frue Hedevig von Itzen, deres Dotter Frue Friderica Lovise

- Helverskov og Mand Assessor Jens Jörgen Hopp til Irup. Over disse har Jochum Lassen en Dattersøn af Justitzraad Helverskov for nogle Aar siden her ladet oprette tvende Epitaphier. Imellem Hørdum og Irup er en Hede, kaldet Hvirvils Hede, paa hvilken findes hos Veien tre hos hinanden opreiste Høie, hvorudi den Hallandske Første Hvirvel. Som Saxo til Slutning i den fjerde Bog omtaler, samt hans tvende Staldbrodre Buge og Faning skal ligge begravne. Af den tredje Stalbroder Gunholm menes, at Gunnegaard, Gunnæs Bye, og Gunnestrand ved Fiorden have Navn. 1449 nævnes Ræfsgaard i Hørdum. 1499 har Kong Hans stadfæstet et Skiøde, som Jes Christiernsön i Gudeneff gav Nis Pedersen paa en Gaard i Vester Hørdum.
- m) Kirken skal have været kaldet St. Laurentii Kirke, I Taarnet er en gammel Klokke, hvorpaa staaer denne Inscription: MCCCCCLXXVII. Funditur hæe campana in honorem sancti Laurentii. Paa en gammel Altertavle, som nu er påhængt neden i Kirken midt for Prædikestolen, læses: Hoc opus persaciebat Dn. Christophorus Johannis Bang 1589. I Kirken findes en blaa Ligsteen over bemelte Provst og Sogneprest Christopher Bang, som døde 1507. Et Epitaphium over Sognepresten Peder Jacobsen Holst som døde 1654. Tvende Rammer, den ene over Christopher Thögesen som døde 1640. Den anden over Anne Christophersdotter, Hr. Niels Hegelunds Enke, som døde i Skyum 1639.
- n) Hørsted og Synderhaa Sogne vare fordum annecterede Snedsted Sogn, men dsette sidste blev 1622 som forhen er berettet, giort til et Prestekald for sig selv.
- o) Her i Kirken er fordum begravet Frie Barbara Wind, Christen Prips til Søegaard, saa og Frue Ingeborg Skram, men Graven efterkastet. Paa en rød Fløiels Messehagel staaer broderet Laurids Seefelds til Øland og Frues M. C. Brokenhuses Navne og Vaabener. Paa Skriftestolen staaer Sogneprestens Daniel Andersens Navn. En Ligsteen over Sognepresten Hans Sörensen Aalborg død 1648 som 1621 har givet tvende Malmstager til Alteret. En anden over Sognepresten Sören Hansen Aalborg, den foriges Søn, som døde 1663. En Gravskrift over Sognepresten Morten Jensen som døde 1609. En Træ-Ramme, hvorpaa læses Sogneprestens Oluf Povelsöns Navn, som døde 1558. Sognepresten boer i Rosholm Prestegaard. Rosholm eller Rosæholm var 1348 og tilforn af det Gods, som de Glober eiede udi Thy.
- p) I Kirken er en anden Begravelse, hvori hviler Sognepresten Daniel Andersen, som døde 1656. Sundbye i Stagstrup Sogn ligger egentlig i Hundborgherred, hvortil den og er bleven regnet 1380. Vandmøllen i Sundbye med Dam og Damsbond er 1406 Kronen tildømt.

IV. Refs – Herred.

1. Bodum Sogn (a). Bodum Bye. Prestegaarden. Bodum Bisgaard Hovedgaard.
2. Ydbye Sogn (b), Annex til Bodum. Ydbye Bye. Ydbygaard. Ginderup Bye. Dover Bye. Dover Mølle. Dovergaard. Brændgaard. Tvolum Bye. Flarup Bye. Holmgaaarde. Hedegaard. Refstorp Gaard. Gundtoft Mølle. Refsbye. Skibsatedgaard Hovedgaard.
3. Helligsøe Sogn (c) Helligsøe Bye. Gundtoft Bye.
4. Hvidberg Sogn (d). Hvidberg Bye. Hvidberggaard. Hindesels Hovegaard. Borre Gaard. Hellekilde Bye. Hellekildegaaard. Smerup Gaard. Gravgaard. Frøhøi Boel. Boel. Flovlev Bye. Sem Bye. Stivel Bye. Stivelgaard. Fomsgaard. Torshøie. Barslev Bye. Jegebierg Bye. Kallerup Bye.

5. Lyndsø Sogn €, Annex til Hvidberg. Lyngsgaarde. Lyngsgaards Gadegaard. Jestrup Bye. Odgaard. Frostgaard. Syndergaard. Hebsgaard. Staktoft. Kronborg Gaard. Knudsgaard. Torp Bye.
6. Sønbiørg Sogn (f). Sønbiørg Bye. Synder Raakier. Lillerød Huse. Korsgaard. Østergaard. Hillerød Bye. Østergaard. Nør Capel. Nør Raakier. Teglbjerg. Hillersgaard. Sley. Mosen.
7. Odbye Sogn (g), Annex til Sønbiørg. Odbye. Seerup Bye. Ugerslev Bye. Bjørndal.
8. Hurup Sogn, Annex til Bodum. Hurup Bye. Lodal. Etterup Bye. Refsbye. Capelhuse.
9. Heltborg Sogn (h), Annex til Visbye i Hassingherred. Heltborg Bye. Ginderip Bye. Nøs-Sund. Ullerup Bye. Kielstrup Bye. Toftum Hovedgaard. Futterup Gaard.
10. 10 Gietterup Sogn (i), Annex til Hellingsøe Gietterup Bye. Kobberød Bye. Østergaard. Grundtoft Bye. Nør Gietterupgaard. Nørgaard. Steensgaard. Rishauge Trolgaard.
11. Vestervig Soign (k), Vestervig Bye. Tingstrup Bye. Handerup Bye. Oxenbøl. Taabelbye. Neder Gramstrup. Tinggaard. Kabbelgaard. Villerup Bye. Melvandmølle. Skorup Vandmølle. Kiergaard. Trankier Bye. Seiersbøl. Spovlum. Over Adstrup. Neder Adstrup. Bubbøl. Adbøl. Toppenberg. Nørbon. Øster Ulsted. Vester Ulsted. Skorup Roikier. Staversbøl. Rodenbiørg. Vestervigkloster Hovedgaard.
12. Jegindø Sogn (l). Syndertoft Skov. Nørretoft Skov. Storegaard. Nørgaard. Store Nørskov. Lille Nørskov. Hudsted. Bølle. Kielskovhede. Nørbye. Bierregaard. Dalgaard. Synderskov. Haarbolgaard. Syndergaard. Prestegaarden.

- a) Bodum menes af nogle at have Navn af Baad om, fordi Sognet skal i forige Tider være omflødt med Vand, saa man med Baade har kunnet segle derom, som endnu synes kiendeligt; thi for Østen omsluttet Landet af Limfiorden, for Synden og Norden af Tvende Vige fra Fiorden, og for Vesten af en Tørve-Mose, kaldet Bro Kier, med en liden Aae fra den ene Vig til den anden. Der er og for mange Aar siden fundne udi bemelte Kier, ved hvilket Bodum nu er landfast med Ydbye Sogn, hele Ankere og andet Skibs-Redskab, som er Tegn til, her fordum har været Havn og Indsegling. Ellers skrives Navnet i gamle Breve af 1361 1367 Bothum. Den Vig af Limfiorden, som løber imellem Bodum og Dover, kaldes Dover-Kill eller Kiil Fiord. Men den Vig, som løber ind paa den anden Side imellem Bødum og Thyholm er grundet og udyb, og kaldes Thyholms Veile. 1578 skødede Frue Mette Stisdatter til Malte Jensen Sehested Boddomgaard i Boddum Sogn, som da beboedes af tvende Mænd og skyldende aarligen 8 Tønder Byg og et Skovsvin. 1558 tillod Kong Christian III. Hr. Niels Morsing Sogneprest i Bodum at maatte studere paa Universiteter, og imidlertid forsyne Sognefolket med en god Capellan. 1570 efterat Sognepresten i Hurup Augustinus Ludolph var død, annecterede Kong Friderik II. til Bodum og Ydbye igien Hurup Sogn, som havde været skilt derfra siden Hr. Thomas Michelsens død, dog saa at Sognepresten til disse tre Sogne Hr. Niels Morsing skulde holde en god lærd Mand til Capellan. I Bothum har fordum boet Adelsfolk; thi 1457 nævnes Ivarus Erics in Bothum armiger. I Moserne findes Rødder af store Træer, men nu ikke det mindste af Skov paa hele Bodums Land. Paa Muren imellem Choret og Kirken staaer Holger Totts of Frue Helvig Rosenkrandses Navne og Vaabener med Aarstal 1701.

- b) Ydbye skrives, i gamle Breve af 1391, og senere, Øyby, Øwby, Øøby og Yby. I Kirken er en Begravelse, hvori hviler Frue Anne Galt Christen Kaases til Skibstedgaard som døde 1647. I Sacristiet eller Capellet staaer Etatsraad Holger Tott til Søfvedegaard og Marsvinholm i Skaane, som døde 1695 48 Aar, og Frue Helvig Rosenkrands, Baron Oluf Rosenkrandses Dotter, som døde 1707 51 Aar. Af Dover Bye bliver den Vig, som løber der ind af Fiorden, kaldet Dover Kiil. Østen for Byen Flarup staaer opreist en Runesteen af Kamp eller Graasteen af to Alnes Høide, som har fire fladagtige Sider med Skrift paa de 3 Sider men intet paa den fjerde. Der siges, at den sidst i forige Seculo er forflyttet herhid fra en Høi, kladet Helle-Høi, vesten fra Ydbye liggende paa Helleager. Denne Steen findes ikke hos Wormium. Thurgis dede den som har sat Steenen, men videre af Skriften er ikke forstaaeligt. Formodentlig er det af Refsbye i dette Sogn at Refsherred har faaet sit Navn. Ellers er her i Herredet flere Steder, der har faaet Navn af Ref, som i gamle Dage var et Mands-Navn, saasom Refstorp, Refshedegaard, Refberg
- c) Helligsøe har Navn af en Sø sydost fra Byen liggende, hvor, efter gammel Fabel, et Nonne-Kloster skal have staaet og været siunket. I Sognet findes en rund Bakke, kaldet Øvarbiørg, hvorom har været en Hoben Overtroe.
- d) Navnet skrives i Doc. Af 1408 Huitbergh. Dette er nestfølgende tre Sogne udgiøre Thyholms Land som er en Peninsel og adskilt fra det øvrige Thy ved en saml Landstreg, hvilken formeres af en Veile eller Green af Fiorden, kaldet Thyholms Veile, som løber ind af Limfiorden forbi Bodum til Helligsøe. Hvidberg Kirke er stor og anseelig, kaldet St. Laurentii Kirke, og en med de ældste i Landet, den er en smuk Kors-Kirke, tækket med Blye, og har et høit og bredt Taarn, som efter Tradition siges at være bygget af en Bonde i Hvidberg, navnlig Barschloff. Paa Klokken staaer: Jesus Nasareus Rex Judeorum, Help Maria Amen, Anno Domini MCDXCIII, in vigilia omnium Sanctorum, Vilhadus Nicolai Fris Præpositus loci istius perfecit hoc, Gud gifve Peter Horsens til gota som mig stöbte heel. Over Kirkedøren sidder en Steen med at Ansigt paa. Unden til Vaabenhuset, i muren sidder en stor Steen huul som et Fad, formodentlig brugt til Vie-Vand. I Sacristiet staaer et Messe-Alter fra de catholske Tider. Der er og en kunstig Malm-Lampe, fordem brugt at hente Ild til Kirkens Tieneste. Vaabenhuset har Kirke- Eieren Christen örsnes til Helligkildgaard ladet bygge, og tillige i en Udbygning indrette sig en aaben Begravelse, til hvis Vedligeholdelse han har givet 400 Rdlr. Hvorom Inscriptionen paa hans Epitaphium vidner, See Hofm. Fund. T. IV. P. 464. De gamle Ligkister bleve da i Jorden nedsatte. Imidlertid veed man gog af dem, som i Hindels Begravelse have været begravne, følgende: Frue Anne Ulfeld, Caspar von Gersdorfs til Hindsels, som døde 1655 imod 57 Aar, Frue Else Gersdorf, Matthias Buddes til Hindsels, som døde 1677 hvis Kiste var af Eeg med Læder overtrukken og Messing Beslag, Oberst – Lieutenant Matthias Budde til Hindsels, som døde 1679 65 Aar, Eiler Christan Holk til Hindsels som døde 1701 33 Aar, hvis Karde med Sølv-Greb, so laae paa Kisten, var vortstaalen, Frue Lisbet Sophie Gersdorf Melchior Juuls, som døde 1679 42 Aar, Melchior Juul til Hindsels, som døde 1678 45 Aar. Paa Altergulvet ligger en Ligsteen, bekostet af Peder Nielsen Kongelig Renteskriver over hans Fader Niels Christensen Riber Sogneprest her til Stedet som døde 1602 76 Aar, og havde med sin første Hustrue Christiana Povelsdotter haft 11 Sønner og 2 Døttre, og med den sidste Dorthe Sörensdotter 5 Sønner og 5 Døttre. En Ligsteen over Peder Christensen, som boede og døde i Hindsels 1630. Et Gravtræ i Choret over Lars Knudsen Skiötte, som boede og døde i Smerupgaard 1682 85 Aar. En Ligsteen under Degnestolen over Niels Lauridsen

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Juel som var Prest i 64 Aar, døde 1666 97 Aar, saa og hans Svigersøn og Successor Jens Nielsen Lundsgaard, som døde før han 1665 47 Aar. En Ligsteen under Skriftestolen over Sognepresten Niels Nielsen Juel som døde i sin Alders 54 Aar. Her er og begravet M. Wilhelm Regert, som blev Sogneprest 1728, havde været Rector i Nykiøbing og døde 1750. Han var en lærd Mand, og roses af M. Albert Thura for at have meddelt mange curieuse Efterretninger til Aalborg Stifts Beskrivelse. I Choret er opsat et Epitaphium over ham, og et andet over hans Successor M. Laurids Bentzon Kiærulf, som døde 1759.

Hvidberg Kirke er bleven bekiendt i Historien af den Hendelse, som skede 1261 at Biskop Oluf af Børlum der blev ihjelslagen af Herr Jens Glob. 1567 fik Rasmus Pedersen Stiftskriver i Vendelbo Stift Kong Friderik II Befaling, at, efterdi Hvidberg Kirke paa Thyholm var meget bygfalden paa Tag, Muur og øvrige Bygning, skulde han for dette Aar lade sælge Kirkens Part af Tiende til dens Reparation. 1549 forlænedes Kong Christian III. Korfitz Ulfeld Kronens Provstie i Thye og Hvidbjerggaard paa Thyholm, og skal han bygge og forbedre samme Provstegaard og holde Godset ved Hevd og Magt. Et Document af 1408 nævner adskillige Steder af dette Sogn, nemlig Smithorpegaard (nu Smerup), Smithorp Bye, Kaldorp, Vadersløf, Sæm, Huitbergh, Floweløswæ. Oddebye nævnes og deriblant, som kanske da ikke endnu har haft Kirke og været et eget Kirkesogn. Smerup skrives og 1424 Smæterop. 1494 forundtes Kong Hans Hr. Anders Friis at beholde Kronens Gaard og Gods Smerupgaard paa Thyereholm til Vederlag og i Pant for Lyneborg Birk og Fiskegaard. 1558 bevilgede Kong Christian III. Albret Skeel at indløse Kronens Gaard Smerupgaard og Gods paa Thyholm, for den Sum Penge, som det havde staaet hans Fader Anders Skeel i Pant for. Vesten for Kirken ligger Capel-Høy, hvor endnu sees Rudera af et Capel, som skal være brugt, medens Kirken og hele Stiftet stod i Band og Forbud. I Sognet ere adskillige Høie, hvori ere fundne Urner, saa og Sverd af Malm, som Bønderne troede være Guld. I er Kier kaldet Korskirke har været Levninger af en Røverstue, som var til, da Skoven stod, de bleve røbede, da de havde myrdet to Jomfruer fra Østergaard i Egberg, nu er der alene en Dal, næsten overalt jævnet til Eng og Agerjord.

- e) Kirken er uden Taarn og uden Merkværdigheder, tækket med Blye. Lungsøe skrives og alene Liungs. Et Document af 1472 nævner Æyestorp (nu Jestrup) i Lions Sogn paa Tyrholm. Liungsøe-Gods var af Børlum Stift Gods, som ved Reformationen kom under Kronen. 1464 nævnes Peter Magnesøn af Oddegaard paa Tyrholm og hans Hustrue Johanne Nilsdotter.
- f) Kirken, som er takt med Blye og fordem skal været kaldet St. Mariæ Kirke, er med Taarn, hvis Gavle vende i synder og sør. Uden for Kirkedøren ligger en stor Graasteen, udhuggen i Form af en Bue, til at sætte over en Dør. Over Kirkedøren er en Steen hvori er udhugget et Kors og ved hver Side deraf en Drage. Af visse Gaardes Navne der i Sognet, nemlig Korsgaard, Bispe-Gaard, Nørre og Synder-Capel, sees at de Geistlige i de Catholske Tider der har eiet meget. En gammel Tradition siger, at Sønbiørg skal have sit Navn deraf, at en Nonne, som imod Broderens Gyde Lovmandsens Villie havde giftet sig med liden Ingvor i Helliis, fødte tvende Sønner ved Qvinhals Biørg strax Vesten ved Kirken, af hvilke den ene siden hevnedes sin Faders Død, som var indebrændt i Kirken, ved det han satte Ild paa Gyde Lovmandsens Steenstue, hvorom en Kæmpevisse findes. Men om Sønbiørg deraf har Navn, er saa meget uvissere, som det fordem blev skrevet Synderbyrky 1382. Sunderberk 1405. Sunderberk 1408. Sønborigh 1630.

- g) Odbye Kirke, kaldet fordum St. Mauritii Kirke, haver Taarn, men er ellers af liden Anseelse. Synden for Serup Bye, i en Bakke ved Limfiorden, blev 1716 af en Qvinde Johanne Christensdotter, som længe havde været plaget af et ondt Flod, opdaget en Sundheds Kilde, hvoraf og iblant andre en Frue paa Rostrup blev cureret, og derfor gav en Lysekrone til Kirken. Odbye, eller Oddebye, har sit Navn deraf, at det er den yderste Bye af Thye og ligger paa Landets Odde. I dette Sogn ligger det navnkundige Ottesund, saa kaldet af Keiser Otto, som derudi paa sit Krigstog i Jylland kastede sit Spyd, hvorom Ad. Bremensis og flere vore gamle Skribenter tale. Andre holde for, at Sundets rette og ældste Navn er Oddesund, af den Thyelands Odde som løber ud dertil, hvorfor det og i den gamle Norske Historie heder Oddasund, og er der bleven bekiendt af det, at den Svenske Konge Jorund paa sin Vikingsfærd blev indspærret og fangen i Limfiorden og ophængt ved dette Sund.
- h) Heltborg Kirke har Taarn og Spir, og ligger lige over for Karbye i Morsøe, som også har Spir. Om disse tvende Sogne er en gammel Fabel, at de have deres Navne af de Thybo-Helte og de Morsing-Karle, som skal have kastet store Stene til Hverandre over Fiorden; Vist er det, at der findes endnu Mængde af store Steene paa begge Sider, med Huller i, ligesom af Fingre. Et Document af 1662 nævnes Heltborghuus i Thye.
- i) Gietterup Kirke holdes for den høieste paa Vesterkanten i Thye, og tiener de Søefarende i Vesterhavet til Merke. Imellem Kobberød Bye og Vestervig ligger det berygtede Hielpens Bierg, som ikke er andet end en stor naturlig Bakke eller Lyng-Høi, og skal have sit Navn deraf, at de Gamle har troet, at derudi skulde ligge skiult en stor Skat og Hielp i Trang.
- j) Ingen j
- k) Vestervig har Navn af sin Situation, at det ligger ved den yderste Ende af Limfiorden, som løber der vester op med en Vig. Om det fordum her værende Augustiner-Kloster bliver siden handlet. Kirken er den forige Kloster-Kirke, fuldkommen stor, høi og anseelig, og en af de smukkeste Kirker i Jylland. Iden store Ilebrand, som 1703 lagde Vestervigkloster i Aske, tog Kirken stor Skade og til en stor Deel afbrændte, men blev stax igien opbyggt og i Stand sat. Indvendig er den 110 Alne lang, og haver høie Hvælvinger, grundede paa 12 Firekantede murede Piller. Der vare fordum 12 Altere eet ved hver Pille, saa at hver af Klosterets 12 Munke eller Caniker havde sit Alter at holde Messe ved; Et af disse heed St. Thøgers Alter, Altare S. Thiudgeri, hvortil 1304 blev givne to Mark Penge. Kirken har tilforn været en lang smal Bygning, men af de nedbrudte St. Thøgers Kirke ere tvende Udbygninger bygte til Kirken, saa at den nu er afdeelt i trende Hoved-Gange, og har fire Rader Stole. Choret har ingen besønderlig Afdeeling fra det øvrige af Kirken. Taarnet er anseeligt, som har et got Urverk og to Klokker, paa den første læses: Alpha & Omega, Deus & Homo, 1513 Jesus Anna, Barbara, Catharina, og neden for S. Mauritii harniskede Billed. Paa den mindre Klokke sees alene et Fruentimmer-Hoved unde Inscription. Paa den vestre Side af Kirke-Taarnet er i Muren indsat en firekantet Kampesteen, med fire udhugne Hoveder, hvoraf de to nederste ere besønderlige af Figur, begge med lange Øren, den ene med langt uhængende Tunge af Munden, den anden med tvende af Næseborene udstaaende Knebelsbart, hvilke Steen den gemene Mand kalder Vestervig Kirkes Vartegn, og siger, at tvende Syskende, en Munk og en Nonne, skal for Blodskam der være indmurede. Over den syndre Chor-Dør ud til Gaarden sees udhugget i en Kampesteen et Helgen-Billed med en Engel ved hver Side. Altertavlen er af Billehugger-Arbeid, meget anseelig, malet, forgyldt, og med gudelig Inscriptioner prydet, bekostet 1740 af Oberste Møldrup. Fonten med Dekke ligeledes. Prædikestolen er af Billedhugger-Arbeid med det Danske Vaaben. En Lysekrone given af

Jochum Irgens Enkefrue 1679. I den syndre Gang øverst oppe mod Alteret, hvor før var det østre Capel, ligger en Gravsteen af brunagtig Ølandsk Marmor med Munkeskrift over Herr Niels Strandeson Ridder, som døde 1424 og hans Frue Ingeborg, Conrad Dosenrodes Dotter, som døde 1440 med begges Børn, midt paa Steenen staar hans Vaaben; det er denne Steen, hvorpaa nogle har urigtigen læst Niels Wrangel, andre Niels Ebbeson. Paa en Pille hos samme Capel skal før have staaet Herr Niels Ebbesons og Herr Eler Elersons Navne, hvilke nu ikke findes, heraf vil nogen slutte at den bekiendte Danske Helt Niels Ebbeson skulde i denne Kirke være begravet. I den nordre Gang op imod Choret, hvor før var Kong Olufs Alter, hviler under en stor askegraa Marmor-Steen Peder Friis, af den Friser med Skaktavlen, som døde 1483 og hans Frue Christine Nielsdotter død samme Aar, paa Steenen ere udhugne tvende Vaabener, og Inscriptionen er med Munkeskrift. Paa en Pille strax ved Alteret har før været at see Bonde Diures Navn og Vaaben, men er nu ei mere til. Paa en Pille sees nu alene Major Grevenkops Vaaben. Ved syndre side af Choret har Gaardens Eiere deres aabne Begravelse, derudi hviler Jochum Irgens til Vestervig, som døde 1678 og Frue Cornelis Bickers, med Søn Gerhard Irgens død 1698 32 Aar, Assessor Peder Moldrup til Vestervig som døde 1737, 86 Aar, og Frue Mette Laasby død 1750. Frue Hedevig Sabina von Pretzlen Oberst Jens Moldrups første Frue som døde 1735 og hans anden Frue Anne Margrete Lautrup død 1746. I Kirken findes en Ligsteen af Marmor over Sognepresten Christen Povelsen Resen, Broder til Biskop D. Hans Povelsen Resen, som døde 1641. Lige over for Prædikestolen er opsat et Epitaphium af Billedehugger-Arbeid over Provst og Sognepresten M. Peder Goische, som døde 1723, 52 Aar, med tvende Hustruer, Maren Olufsdatter Hosum og Bodild Margrete Rosenstand. Paa Kirkegaarden, uden for den nordre Kirkedør, ligger ved den ene Side en usædvanlig lang og smal Steen af haard Graa-Kamp, med tvende udhugne lange Kors paa, og med Latinsk Skrift runden om den yderste Rand, som nu er mest udslidt og ukiendelig undtagen nogle faae Bogstaver, det siges, at man før har kunnet læse disse Ord derpaa: Frater cum Sorore, men at der har været Kiendetegn af Hesteskoe derpaa, er urigtigt: Graven, som den ligger paa, kaldes endnu liden Kirstens Grav. Denne Grav lod Herr Jörgen Lunge 1610 da han var Lænsmand, aabne, og befandt midt i Kisten et Skillerum, og Been af tvende Mennesker, hver udi sit Rum. Efter ældgammel Sagn skal den i Kæmpeviserne omsiungne liden Kirsten, som var Kong Valdemar I. Syster eller kanske naturlige Dotter, og blev besvangret af Dronningens Broder Hertug Buris, hvilken Kongen for dette lod betage hans Mandom, for hans Utroskab blinde, og forvise til Tvis-Kloster, som han selv havde stiftet. Andre holde for, at Buris blev hensat i Vestervigkloster, og fik Lov i sine Lenker dagligen at besøge liden Kirstens Grav, for at begræde sine Synder, men skal efter hans Død 1178 være begravet hos hende. Om den forhen ommeldte Steen, som sidder i Veste Ende af Kirken, har nogen Hensigt til denne Historie, er uvist. Steengierdet omkring Kirken er af hugne Steen, paa nogle af disse findes endnu udhugne Vaabener, hvilket viser, at de før har været brugte til andre Bygninger. Ikkelangt fra Klosteret, omtrent 2 á 300 Skrit i Nord, sees Rudera og Steengierdet af St. Thøgers Kirke, som formodentlig i de catholske Tider var den rette Sognekirke, og hvis Kirkegaard siden er brugt til at jorde Liig udi. Efter Reformationen blev denne Kirke nedbrudt, hvilket den gamle Provst Sven oplevede og siges derover at have taget sin Død. Denne Kirke skal have været en Korskirke, 45 Alne lang, og Taarnet med sit Spir var midt over Kirken opreist paa 4 Piller meget kunstigt, med Tømmeret sammenheftet, at ved én Nagels eller Taps udboring kunde Spiret skilles fra hverandre. Denne Kirkes Steene brugte Jochum Irgens til Gaardens

Bygning. 1752 lod Oberste Moldrup Pladsen rødde, og fandt en Grundvold af hugne Kampesteene 4 Fod Høi, hvormed han bygte et Huus paa Gaarden af to Etager. Paa St. Thøgers Kirkegaard var en hellig Kilde, kaldet St. Thøgers Kilde, som endnu findes og som forud for Sundheds skyld meget søgt. I en Bonde-Gaard i Randrup Bye har før staaet et Træ-Kors, kaldet St. Thøgers Minde, som af Bonden længe blev vedligeholdt, samme er nu ødelagt og borte, derhos var en Kilde, kaldet ogsaa St. Thøgers Kilde. Ved Gaarden Cappel eller Kabel-Gaard i Sognet har forud staaet et Capel, som brugtes i den tid Stiftet var under Forbud, derved kiendes endnu Kirkegaarden, hvor midt oven i paa en Høi har været en Kilde med got Vand. 1568 blev Sognepresten til Vestervig Hr. Niels Sael af Frue Jytte Podebusk, som med Vestervigkloster var forlænet, efter >Kong Friderik II. Befaling udlagt Kronens Gaard Adtbøl til en Prestegaard, men som det var skeet efter vrang Beretning fra Presten, at han ingen Prestegaard havde, da han dog af forige Lænsmand Erik Rud efter Kong Christian III. Befaling var udviist Prestegaard, befalede Kongen, at de tvende Bønder, som havde boet i Adtbøl, skulde blive ved deres Gaard. Bemelte Prest lev Aaret efter for mangfoldige Excesser dømt fra sit Kald og Embede. Hans Successor Kield Lauridssön, som da var Sogneprest i Brovst, gav saadan Forpligt fra sig, at, om han kunde blive Siælesørger i Vestervig Sogn, da vilde han ei begiere videre Tiende af Klosteret og Sognet end de fem Læster Korn, som Sognemændene havde forpligtet sig til, ikke heller skulde han begiere anden Prestegaard end Tinggaard, som Her Niels nu sidst i boede, ikke heller paaføre Frue Jytte eller hendes Børn nogen trette, men være dem hørig og lydig som sin rette Øvrighed, alt under Kaldets Forbrydelse,

- 1) Jegindøe er et lidet omflødt Land i Limfiorden, hvorom siden mere, den er et Kirke-Sogn for sig selv og har sin egen Prest. Dette Sogn skal før have ligget til Sønberg Kald, men for Vanskelighed at komme over Fiorden, er blevet skilt derfra og gjort til et aparte Prestekald, beneficeret med Konge-Tiende. Siden er af Kong Christian V. lagt et Boel kaldet Sodborg til Prestegaarden for Kaldets Ringheds Skyld. Prestebroen sees endnu.

Af Herregaarde og andre store Gaarde findes udi
Disse tvende Ørum- og Vestervig – Amter,
Eller i Thyeland, efterfølgende:

Bodum Bisgaard, i Bodum Sogn Refsherred, er en liden og Prestegaarden, tet hos den Vig af Limfiorden, som paa nordre Side indslutter Bodum Land, og har en behagelig Situation af den Udsigt som haves til alle Kanter. Østen for Laden er Haven anlagt, og Vesten for Borgegaarden er skönt Kildevand. Der ere adskillige Fiske-Parker, og ved Gaarden en Havn, hvori Fartøier kan losse og lade. Den heder egentlig Bodum Bispegaard, og har sit Navn deraf, at Biskoperne af Børlum i de Catholske Tider har eiet den, saavel som mange flere Gaarde ig Gods overalt i Stiftet. Ved Reformationen blev denne Gaard, ligesom alt andet Stiftets Gods, lagt under Kronen, hvorfra den igien siden er bleven afhændet. Om den nogen Tid, som foregives, er bleven kaldet Bodum Slot, er uvist. Borgegaarden, som bestaar af tre teglhængte Huse, er af nu værende Eier 1753 nye opbyggt af Pomersk Ege-Tømmer og Muur. Ladegaarden ligeledes nye. Der er og anlagt en god Frugt-Have. Alt sammen bekostet af nu værende Eier Commerceraad Niels Sommer. Af Gaardens Eiere vides disse: Frue Sophia Brahe, Jörgen Lunges Enke til Odden 1639. Hendes Dotter Jonfrue Margrete Lunge 1647. Otte Skeel Christensön 1660. Otte Skeel til Valløe og hans Broder Mogens Skeel til Fusinge, som 1687 finge af Kong Christian V.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Skøde paa Bodum, Ydby og Hurup Kirke med Jure Patronatus & Vocandi. Den sidstes Enke-Frue Helle Helene Rosenkrands arvede Gaarden 1696 efter hendes Søn Christen Skeel. Hun testamenterede den 1698 til sin Syster Frue Helvig Rosenkrands, Etatsraad og Land-Commissarius Holger Thots Enke, som døde 1707. Hendes Søn Capitain Oluf Thor eiede og beboede Gaarden i mange Aar. Ved Auction 1735 købte Cancellieraad Peder Thögersen Lassen til Ryslet Bodumbisgaard, men hans Enke-Frue solgte den igien til Ernest Hvid. Af hannem købte Commerceraad Niels Sommer 1746 Gaarden, som selv beboer og bruger den. Hovedgaards Taxt 16 Tønder. 1 Fierdingkar. 2 Album. Bøndergods 206 Tønder 1 Skieppe. 1 Fierdingkar 1 Album. Mølleskyld 6 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album. Tiender 65 Tønder.

Fadersbøl, i Hundborg Sogn Hundborgherred, er en gammel Adelig Sædegaard, men som tilforn paa sine Eiendome har taget Skade af Sandflugt. Bygningen er af Muur og Bindingsverk. Af de gamle Eiere vides: Laurids Dan til Fadersbøl. Niels Lange til Kiergaard har eiet Gaarden 1537. Siden veed man ingen før Sophia Kaas og Inger Kaas til Fadersbøl 1610. Deres Broder-Søn Stalder Kaas til Fadersbøl Skibs-Capitain 1628. Hans Broder-Søn Jörgen Kaas Iversön, som giftede sig i Holland. Hans Broder Hartvig Kaas død 1704 og Frue Sophie Rotkirk. Deres Døttre, tre Jomfruer, Sophia, Inger, og Magdalena Kaas. Cancellieraad Hans Carsten Langballe, gift først med Dorte Iversdotter Holst, siden med Maren Vare, Rector Sören Vares Dotter af Aalborg. Han døde 1752, 79 Aar. Efter ham fik hans Svoger Jens Vare Gaarden, han boede paa Nørhaagaard, som forud har været Ryttergaard, men har nu efter Kongelig Bevilling af 1733 Stald-Rettighed, og er underlagt Fadersbøl. Nu eies og bruges Gaarden af Claus Gotlob Kiærulf, som og boer paa Nørhaagaard. Hovedgaards Taxt 13 Tdr. 1 Skp. 1 Fk. Bøndergods 217 Tdr. 4 Skpr. 1 Fk. 2 Alb. Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr. Tiender 50 Tdr.

Hellekildgaard, i Hvidberg Sogn Refsherred, er en stor Avlsgaard, som er uden Frihed og svarer alle Kongelige Skatter og Tiender. Bygningen er som paa en Herregaard, mest to Etager høi. Den har Navn af en Hellig Kilde, som der forud har været. Nu værende Eier er Christen Örsnes, en Kiøbmand af Aalborg, som tillige hører Hvidberg Kirke til og har 4 Konge-Korntiender. Til denne Gaard saaes 18 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg, 60 Tdr. Havre. Der fødes 40 Stude, 6 Heste, 12 Køer, og imod 60 Faar. Bønderne udgiøre $7\frac{1}{2}$ Plove, men til Gaarden at drive høre 12 Plove. Gaardens Hartkorn er 25 Tdr. det tilliggende Bøndergods 175 Tdr.

Hindsels, i Hvidberg Sogn Refsherred, er nu en fri og complet Sædegaard, liggende nordost paa Thyholm ved Limfjorden, men har før været ufrie og uden Bøndergods. Denne Gaard var forud af det Gods, som Børlum Stift og Biskop tilhørte, men ved Reformationen hiemkaldt til Kongen og Kronen. 1509 nævnes Jep Juel af Hintzel Væbner, som formodentlig dermed har været forlænt af Biskopen. 1542 bevilgede Kong Christian III. Jens Lasen Borger i Holstebro og hans Hustrue Anne Christiernsdotter at beholde paa Livstid Børlum Stifts Gaard Hindsels med tilliggende Gods, som Biskop Stygge Krumpen dem havde pantsat for 600 Rinske Gylden i Guld. 1554 blev af Cancellier Johan Friis og flere forneme Mænd paa Koldinghuus gjort en venlig Handel og Forligste imellem Erik Rud Embedsmand i Vestervig Kloster og Anne Jens Lassens Efterleverske i Holstebro, hvorved hun skulde aftræde til hannem sin Pante-Ret til Hindsels Gaard og Gods. 1556 fik bemelte Erik Rud Kong Christian III. Pantebrev paa Hindsels Gaard og Gods for 600 Gylden, men Vilkor, at bygge og forbedre Gaarden, at holde Godset ved Hevd og Magt, at frede Jagten, og ikke forhugge Skovene, der tillige. Siden er Gaarden igien fra Kronen bleven afhændet. 1621 nævnes Erlig og Belagt Mand Peder Christensen i Hindsels, som

døde 1630. De følgende Eiere: Johan Brokenhuus 1650. Caspar Gersdorf 1653 og Frue Anne Ulfeld død 1655. Deres Døttre, Else Gersdorf 1653 og Frue Anne Ulfeld død 1655. Deres Døttre, Else Gersdorf gift med Matthias Budde til Hindsels som døde 1679 og Lisbet Sophie Gersdorf gift med Melchior Juul til Hindsels som døde 1678 Eiler Christopher Holk, som døde 1702. Denne Gaard var 1735 deelt i to Parter, hvoraf Jörgen Jacobsen nogen Tid eiede den ene, den anden tilhørde Justitzraad Klingengergs Enke-Frue paa Ørum og hendes Børn, som completerede Gaarden med Gods. Nu Peder Isager, som beboer og bruger Gaarden, som han selv har nye opbyggt af Muur og Bindingsverk. Han eier de trende Sønberg, Odbye, og Lyngsø Kirker, og kan ved Hielp af endeel af Tiende-Kierved føde 100 Stude, 12 Heste, 10 Køer, 100 Faar. Avlingen drives af Bønderne, som giøre til Gaarden 14 Plove. Hovedgaards Taxt 29 Tdr. 29 Tdr. 4 Skpr. 2 Fk. Bøndergoods 233 Tdr. 6 Skpr. 12/4 Alb. Tiender 43 Tdr.

Irup. Irup i Hørdum Sogn Hassingherred, er en gammel fri Sædegaard, som i de Catholske Tider tilhørte Biskopperne af Børlum og Biskopdomet, men 1536 ved Reformationen faldt Kongen og Kronen til. Af de Biskopelige Læns mænd, som havde Irup i Forlæning, nævnes Niels Pedersøn af Yrop 1450. Peder Friis i Yrop Væbner 1475 og hans Efterleverske Hæderlig og Velbyrdig Qvinde Frue Kirsten Nielsdotter af Yrop 1484 som begge ligge begravne i Vestervig. Ellers holdte Biskopperne her, som paa andre Godser, deres Officiales af hvilke ere forekomne, Anders Matthisøn Prest og Bispens Officialis i Yrop 1449 Hr. Jens Nielssøn Bispens Officialis i Yrop 1454. Thomas Perssøn Bispens Officialis i Irup. Laurids Marquarsøn Prest og Bispens Officialis o Yrop 1474. Efterat Gaarden var Kommen i Kongens Være, fik Albert Skeel 1537 af Kong Christian III. Brev ad gratiam paa Irup Gaard og Læn. 1538 blev han dermed forlænet i 6 Aar. 1541 leverede han Forlænings Brevet fra sig paa Irup Gaard, hvorimod han skulde beholde Børlumkloster i 4 Aar. 1542 blev Herman Skeel med Irup forlænet, og 1548 fik han af Kongen Pantebrev paa Irup Gaard og Gods for 1000. Daler. 1556 solgte og skødede Kong Christian III. Til Gyldenstjerne til Aagaard Irup Gaard og Gods, som Herman Skeel sidst i Være havde. Hans Enke-Frue Jytte Podebusk besad endnu Irup 1579. Af de følgende Eiere vides: Hr. Tage Thott til Irup 1646. Siden skal Gaarden af Ove Tagesøn Thott med Kongelig Ratification være skødet til Albert von Itzen og Frue, som boede der længe og hvis Vaabener der endnu findes. Med deres Dotter Frue Hede vig von Itzen fik Justitzraad og Landsdome Herman Christian Helverskov Irup, han blev adlet af Kong Christian V. 1688. Deres Dotter Fridericia Lovise Helverskov fik Cancellie-Assessor Jens Jörgen Hopp til Irup. Efter ham General-Auditeur Andreas Höyer, som i dette Aar 1768 har solgt Gaarden til Mads Illum Forpagter paa Villestrup for omtrent 36000 Rdrl. Borgegaarden, som bestaaer af 4 Huse, saavel som Ladegaarden er bygt af Muur og Bindingsverk, Imellem begge Gaarde ligger til syndre Side Haven og til nordre en stor Fiskedam. Uden for Borgegaarden staaer en Steen at stige til Hest paa, hvorpaa ere udhugne tvende Adelige Vaabener. Paa Gaarden har fordum staaet en overmaade stor Jerngryde paa 250 Potter, men findes der nu ikke mere, som siges at være pågraven af den forhen omskrevne Hvirvils Grav-Høi. Men hvad en lærd Prest Magnus Olai Aagaard, i en Latinsk Afhandling skreven 1699 anfører om Irups og Ølands Ælde og Navnes Oprindelse fra visse Steder i Holland, er lige saa lidet troligt, som bevisligt. Et Document af 1467 skriver Navnet Ydrop, hvoraf man kunde slutte, at Stedets ældste Navn har været Ydretorp. Hovedgaards Taxt 28 Tdr. 1 Skp. 2 Fk. Mølleskyld 6 Tdr. 3 Skpr. Bøndergoods 239 Tdr. 1 Skp. 1 Fk. 2 ¾ Alb. Mølleskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fk. Tiender 100 Tdr.

Kølbygaard, i Hundstrup Sogn Hillerslevherred, ligger tet ved Hundstrup Kirke, og er nyligen af Grundmuur opbyggt. Om Gaardens forige Eiere har man ingen sønderlig Underretning. I Kirken er begravet en Lange til Kølbygaard, som døde 1598 ligeledes Jomfrue Helvig Krabbe til Kølbygaard, men i Vestervandet Kirke Jomfrue Karen Krabbe til Kølbygaard. Gunde Lange til Kølbygaard levede 1648. Hans Søn Hans Lange og Frue Dorthe Lykke. Anno 1658 in Septembri havde Hertugen af Weimar Svensk Oberst sit Qvarteer paa Kølbygaard. 1671 gik Kong Christian V. Befaling til Jochum Christopher Steensen, at efterdi Hundstrup Kirke-Tiende over 60 Aar havde været i Fæste til Kølbygaard, og nu i Niels Lange Gundesöns Fraværelse efter hans Broders Død var bortfæstet til Bønderne, da skulde Niels Lange nu samme Tiende i Fæste bekomme, og Bønderne have deres Fæstepenge tilbage. Siden er Gaarden kommen i Justitzraad og Borgemester Envold Berregaards Eie, som døde 1731. Han indrettede begge sine Gaarde Kølbygaard og Vesløsgaard til et Stamhuus for sine Descendenter. Hans Enke-Frue Anne Söe besad Gaarden til 1736. Efter hendes Død kom Stamhuset til deres ældste Søn Conferentzraad Christian Berregaard til Borrebye. Hans Søn Geheimeraad Willum Berregaard Ridder, er nu Stamherre. Hovedgaards Taxt 34 Tdr. 2 Skpr. 1 Fk. 1 Alb. Bøndergods 354 Tdr. 7 Skpr. 3 Fk. Mølleskyld 13 Tdr. 2 Skpr. 1 Fk. Tiender 198 Tdr.

Kovstrup, i Synderhaa Sogn Hassingherred, har tilforn været ufrie, men nu en frie og completeret Herregaard, den ligger nordost fra Tanderup, som har samme Eiere, paa den anden Side af Ovesøe. Gaarden er 1736 af Friderich Leth opbyggt af Muur og Bindingsverk. Jep Munk til Roesturp nævnes 1504. De sidste Eiere have været: Oberste Basse 1680. Brigadier og Amtmand Hans Eisler. Hans Enke-Frue Elisabeth Sophie Rantzov. Deres Dotter fik Lieutenant Christian Leth. Friderich Leth 1735 i hvis Tid Kovstrup var ufrie og uden Gods. Major Povel von Klingenberg, som boer paa Volstrup, eier nu begge Gaardene Kovstrup og Tanderup, og lader dem ved Fuldmægtige bruge, han købte Kovstrup 1746 og lod den siden med Hartkorn firgiøre. Til disse Gaarde er et Birk kaldet Tanderup Birk, hvis Birke-Ting holdes om Fredagen. Hovedgaards Taxt 19 Tdr. 4 Skpr. Bøndergods 467 Tdr. 6 Skpr. Mølleskyld 4 Skpr. 1 Fk. Tiender 187 Tdr. 2 Skpr.

Lyngholm, i Hvidberg Sogn Hassingherred, er en gammel adelig Sædegaard, og har, endnu i det 15. Seculo, været paa Eiendome og Bøndergods en af de anseeligste i Thye, men er efterhaanden af den ulykkelige Sandflugt bleven saa ruineret, at den langt fra ikke er complet. Ikke desmindre er Gaardens Hartkorn tiendefrie. Den har lovlig god Mark-Jord, og nødtørstig Ildebrand af Skovtørv og Fladtørv. Ved Gaaarden er godt Veldvand, og tet forbi løber en stor Aae, hvorudi fiskes Aborrer, Giedder, Skaller of Aal, foruden Fiske-Damme til Karudser, Sudere og Giedder. Af Eierne vides: Herr Eskil Nielssön Ridder 1449 1479 og Frue Elne. Deres Søn Michael Eskilsön af Vaaben 1495 1501. Han solgte og skødte Lyngholm med al sin rette Frihed Enmerke og Fellig til Herr Niels Hög Ridder og D. R. Raad, hvilket Kiøb Kong Hans 1505 stadfæstede. Hans Dotter Helvig Hög havde Jep Friis til Lungholm 1523. 1542 Deres Dotter Frue Kirsten Friis gift med Gabriel Gyldenstjerne til Refstrup og Lyngholm. 1551 Otte Banner til Giesingholm, som 1607 solgte sine Forfædres Hovedgaard Lyngholm med tilligende Gods til Mogens Kaas, hvis anden Frue var Agata von Mehlen. Han købte 1626 af Friderik Redtz til Tygestrup tre Gaarden i Hvidberg Sogn ved Aaen, nemlig, Lumborggaard, Alstrup og en Gaard i Svenkier, og besad endnu Lyngholm 1644 i hvilket Aar han den 27. Junii maatte undvige og flyve fra sin Gaard formedelst Fiendernes de Svenskes Overlast og Plynderie, som søndersloge og spolerede hans Kister, Skrine og Skabe, strøede hans Breve paa Stuegulvene,

hvoriblandt fandtes Skiødet paa Godset, som et stort Stykke var afskaaret. Hans Brodersøn Envold Kaas og Frue Helvig Rodsteen. Deres Søn Palle Kaas. Hans Enke-Frue og Arvinger siden besad Gaarden, i hvis Tid Amtmanden Baron Gersdorf en Tid lang boede der. Siden Frue Anne Cathrine Kaas gift med Capitain Johan Smidt. Deres Datter Frue Riche Smidt gift med Oberst-Lieutenant Hans Elias von der Weyde, som siden fik Frue Edel Paors, han besad Gaarden 1750. Efter ham Peder Obel til Kiergaardsholm. Nu Major Ring, som selv beboer og bruger Gaarden. Hovedgaards-Taxt 20 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar. Bøndergods 35 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album.

Momtoft, i Sendels Sogn Hillerslevherred, er en stor og meget god, men ufrie Avlsgaard. Kort efter Reformationen har Kongen og Krogen tilhørt denne Gaard, som formodentlig tilforn havde været af Stiftets og det geistlige Gods. 1559 fik Niels Skeel til Nygaard og hans Frue Karen Krabbe af Kong Christian III ved Mageskifte for andet Gods i Hassingherred Kronens Gaard Momtoft, som Povel Povelsen da paaboede og skyldede aarlige 10 Tønder Byg til Landgilde, 10 Tønder Havre til Giesterie, 2 Pund Smør, 1½ Pund Flesk for Skovsvin. 1630 nævnes Anders Christensen i Momtoft og 1656 Erlig Agt og Velforneme Mand Eyler Jacobsen sedzhastig paa Momtoft. I Begyndelsen af dette Seculo døde Peder Thomassön, som da eiede Gaarden og meget vel havde indrettet den.

Nebel, i Vester-Vandet Sogn Hillerslevherred, er en gammel adelig fri Sædegaard, men er paa Gaard og Gods af Sandflugten, som har ødelagt den største og beste Deel af dens Mark og Enge, bleven mangfoldigen forringet, at den nu er og i mange Aar haver været ucomplet. Bygningen har før været anseelig, men er afbrændt, og sees deraf endnu Rudera. Flyve-Sandet har ødelagt en stor Deel af Gaardens Mark og Enge, og formedelst samme er Bygningen, som nu bestaaer af fire Huse Bindingsverk, flyttet til et andet Sted, og mere østlig opført. Dens første og rette Navn har været Ny Boel eller Nybøl: I et Doc. Af 1365 nævnes Nyböle in Thiuth, og 1376 Nybbyl Gods i Vestervannet Sogn. Af Eierne vides følgende: Frue Elena af Julby, Herr Ebbe Strangesen Ridders Enke, som Nebel Gods 1376 blev tildømt. Rætlof Friis til Nebel nævnes 1459 og Frue Kirsten Hög. Deres Søn Godske Friis til Nebel som døde 1495 og Frue Bodild Olufsdotter. Kield Krabbe til Nebel som døde 1550 og Frue Susanne Lykke som endnu levede 1581. Deres Søn Niels Krabbe 1577. Niels Harboe til Nebel, hvis Enke-Frue Anna Lunov besad Gaarden 1655. Deres Dotter Frue Ingeborg Harboe gift med Cornet Johan von Buchwald som eiede Gaarden 1668 men solgte den 1675 til Michel Michelsen Langballe Amtskriver i Thy og Mors, død 1711 og Hustrue Anne Mariche Bertelsdotte. Deres Søn Bertel Langballe til Nebel død 1744 og Hustrue Bodil Marie Stampe Sognepresten og Provst Peder Riber. Nu hans Enke Provstinde Riber, som selv beboer og bruger Gaarden. Hovedgaards Taxt 10 Tønder 5 Skiepper. Bøndergods 57 Tønder 2 Fierdingkar. Møllenskyld 6 Skiepper 1 Fierdingkar 1 Album.

Nørhaagaard, i Nørhaa Sogn Hundborgherred, er en stor Avlsgaard uden Frihed, men af god Bygning. Den har før været en Ryttergaard, men blev solgt til Hans Carsten Langballe, som selv beboede Gaarden og 1733 forhvervede Kongelig Bevillig paa Stald-Rettighed dertil. Han underlagde den Herregaarden Fadersbøl, hvis Eiere siden tillige har haft og beboet Nørhaagaard.

Nørtorp, i Rære Sogn Hillerslevherred, paa Hanstholm liggende, er en gammel og frie Sædegaard, som fordum kaldtes alene Torp. Efter Skielsteenene imellem Rære og Hansted Sogne, ligger Borgegaarden i det første og Ladegaarden i det sidste Sogn. Borgegaarden, som bestaaer af to Huse teglhængt, det ene to Etager høit, saavel som Ladegaarden, er byggt af Tavle-

Muur og Bindingsverk. Gaarden og dens Marker ligge paa en halv Miil nær Vesterhavet. Hvad Eierne angaaer, da har Michel Due 1453 eiet Torp udi Thy. Hans Dotter havde Anders Munk til Torp Væbner 1472. Hans Søn - - - Munk har 1512 skrevet sig til Torp, og da udløst sine Medarvinge af Torp og Torp Gods. Derefter maa Gaarden være kommen i Kongens Være; thi 1521 har Kong Christian II. solgt og skiødet den til Sven Munk. Niels Krabbe til Torp og Frue Kirsten Hög. Deres Dotter Karen Krabbe havde Eiler Lykke til Torp 1551. I hans Tid afbrændte Gaarden, hvorfor han 1560 fik Kong Friderik II. Brev, at, omendskiønt alle Skiøder af Ilden vare fortærede, skulde han dog beholde sit Gods frit for hver Mands Tiltale. Hans Søn Erik Lykke til Torp og Frue Anna Juul. Hans Broder Niels Lykke til Torp og Frue Karen Gyldenstierne. Deres Søn Jacob Lykke til Stubergaard og Tanderup. Hans solgde Torp eller Nørtorp 1621 til Erik Juul til Hundsbek, som døde 1657. Formodentlig har hans Søn Hr. Niels Juul eller nogen af hans Brødre haft Gaarden indtil 1688, da den kom i Jistitzraad Hans August von Pagelsens Eie, som døde 1723. Hans Enke-Frue Charlotta Amalia von Span til Hørbygaard giftede sig igien 1727 med Conferentzraad og Præsident Bræm, som 1749 solgde Nørtorp til Krigsraad Jens Clementin og Frue Christina Langballe af Nebel. Siden Cancellieraad Scavenius. Nu værende Eier Jörgen Mygind beboer og bruger selv Gaarden. Til Gaarden høre Rære, Hansted og Vixø Kirker. Hovedgaards Taxt 47 Tdr. 4 Skpr. 1 Fk. Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr. Bøndergoods 229 Tdr. 2 Skpr. 1 Fk. 1 Alb. Tiender 40 Tdr.

Nordentoft, i Siøring Sogn Hundborgherred, er en stor Avlsgaard uden Frihed, men af god Bygning. Paa denne Gaard har i gamle Dage boet Ebbe Skammelsön, som omsiunges i Kæmpeviserne. Niels Strangesön af Norentoft Ridder levede 1418. Han døde 1424 og er begravet i Vestervig Kirke. Thomas Skytt i Norentoft 1626. Thomas Graversen til Norentoft døde 1709 Hans Enke besad længe Gaarden.

Nystrup, i Vang Sogn Hundborgherred, er nu en upriviligeret og liden Sædegaard, men har før været en fri Herregaard og beboet af Adel. Sandflugten, som har fordervet denne Gaards Mark og enge, har givet den sit Banesaar. Af de gamle Eiere vides: Anders Blik til Nystrup 1502. Henrik Blik til Nystrup 1502. Erik Blik til Nystrup 1453. Frue Anna Blik til Nystrup død 1593. Christopher Lunov til Nystrup 1631 1656 Ove Lunov til Nystrup, begravet i Vang Kirke. De følgende Eiere vides ikke. Hovedgaards Taxt 6 Tdr. 1 Skp. 1 Fk.

Øland, i Haring Sogn Hassignherred, er en meget gammel Herregaard, og var af det Gods i Thy, som Globernes Familie tilhørde, indtil det siden kom i Kongens Være. Anno 1348 skødede Povel Glob sin Frue Margrete sin Gaard Øland og alt sit Gods i Hassignherred. Anno 1477 undte og pantsatte Kong Christian I. til Frue Ingeborg Ottesdotter Rosenkrands for 100 Mark en Hans Naades og Kronens Gaard Øland, og tillod for Biskop Albrets af Lybek og hendes Farbroders Hr. Strange Nielsens Bøn skyld, at hun samme maatte beholde uafløst i ti Aar. Aar 1500 og 1502 finder man nævnet Jens Spend i Øland og hans Frue Karine, som formodentlig har af Kongen været dermed forlænet. 1525 fik Niels Kiøldsön Jul af Kong Friderik I. Forlæning paa Øland Gaard og Vigs Gods i Thy. 1526 fik han samme Forlæning paa 4 Aar fornyet, og atter 1530 paa otte Aar. 1536 fik bemelte Niels Jul til Astrup Kong Christian III. Stadfæstelse paa denne sin Forlæning. Efterat Øland igien var kommen i Particulieres Hænder, har man fundet følgende Eiere: Christen Prip til Øland. Hans Dotter Margrete Prip fik Claus Kaas, som skrev sig til Øland 1615. 1623 Jörgen Seefeld til Visborg. Hans Søn Laurids Seefeld til Margaard og Øland som levede 1672 og Frue Margrete Cathrine

Brokenhuus. Justitzraad Herman Christian Helverskov til Irup. Provst og Sogneprest i Harring og Stagstrup M. Friderich Thestrup. Madame Smith. Nu Niels Aars, som selv beboer og bruger Gaarden. Ved Gaarden er en liden Høi, hvorom den Overtroe har været blant gemeen Mand, at der skal ligge en Skat begravet. Hovedgaards Taxt 31 Tdr. 5 Skpr. 2 Fk. Bøndergods 227 Tdr. 2 Skpr. 3 Fk. 1 ¼ Alb. Tiender 87 Tdr.

Ørum, i Ørum Sogn Hassingherred, er nu en fri Sædegaard eller Herregaard, men var fordum i en 300 Aars Tid, medens den hørde Kronen til, et Kongeligt Slot, hvorpaa Lænsherrene, som dermed vare forlænede, havde deres Residentz. Et Brev af 1408 nævner Castrum Örum. Paa et eller andet Sted har man vel seet nævne Ørum Kloster, men der bør ikke ansees for andet end en Skrivefeil. Gaarden bliver vel endnu kaldet Ørum Slot, endskiønt den ikke mere deraf har Anseelse, siden de gamle forfaldne Bygninger ikke mere ere til. Oberst Moldrup lod 1748 Vaanings-Huset, som nu staaer, nye opbygge, og flyttede Gaarden 300 Skrit fra Aaen, bygde og Ladegaarden, og forbedrede Haven. Ved hvilke Forandringer endog Slottes gamle Plads er bleven ukiendelig. Gaarden har fordum været befæstet med Graver og Volde, og tilhørte Adelige Familier, indtil Hr. Bo Hög, som et Document af 1406 siger, skødede til Kong Valdemar den faste Gaard Ørum i Thyudh. Udi de indvortes Uroligheder i samme Konges Tid, blev dette Slot af nogle opsætsige Herremænd nedskrevet og sleifet, hvorfor Hovedmanden siden, navnlig Magnus Mathisön, 1373 maatte give Kong Valdemar saadan Forpligt, at han skulde igien opbygge og i Stand sette Gaarden Ørum, og giøre den lige saa god og sterk paa Bygninger, Grave, Huse, Indhængninger, Barfred, Planker, ligesom den i alle Maader havde været, førend den ved hannem og hans Medfølgere var bleven nedbrudt, og derforuden forsyne den med Forraad af Vaaben og Værge, Proviant og Inventarii-Gods. De Kongelige Læns mænd eller Hovedsmænd paa Ørum Slot bliver til Slutning af dette Capitel opregnede. Nogle af disse have skrevet sig til Ørum, ligesom de kunde være Eiere derpaa, saaledes nævnes i et Document af 1501 Ebbe Strandesön til Ørum Wepnere, da han ellers i et andet Brev kalder sig Ebbe Strangesön a Wapn oc Høfsuitzmand paa Ørum. Anno 1408 boede paa Ørum Slot Niels Strangesön af Thyudh Ridder og hans Husfrue Mette Peterdotter 1418 var Jesse Thorbernsön Hr. Wendelboes Foged paa Ørum. 1469 var Lars Abbelgaard Foged paa Ørum. 1526 havde Biskop Stygge Krumpen Ørum Slot og Læn i Pant af Kongen for 2500 Gylden, indtagen Vrag som faldt. Fik Hr. Holger Rosenkrands Kronens Slot Ørum og Ørum Læn i Thye af Kong Friderik I. i Pant for 2500 Rinske Gylden i Guld. 1556 forpligtede Knud Gyldenstierne sig til at indløse fra Frue Kirstine Gabriel Gyldenstiernes Efterleverske Ørum Slot og Læn for sine egne Penge og at forskaffe Kongen sit Pantebrev derpaa igien, og at han ingen Rentepenge skulde tage af den Capital, han havde laant Kongl. Majestet. I Forlænings-Brevet, som han samme Aar bekom paa Ørum Slot og Læn, tilholdes han, ikke at forhugge eller forhugge lade Skovene til Upligt. 1561 befales Frue Iytte Podebusk at lade til Frands Bilde følge Ørum Slot og Læn, med klare Inventario, Jordbøger, Breve, Registrere og alt hvis andet der bør at lades. 1566 fik Frue Edele Hardenberg Frands Bildes Efterleverske Qvittering af Kongen for Indtægt og Udgift, i den Tid hendes Mand og hun havde haft Ørum Slot og Læn. 1608 fik Frue Anne Lykke Ludvig Munks Efterleverske Qvittantz for Regnskab af Ørum Slot og Læn, som hendes Mand havde haft til 1595 ligeledes for den Geistlige Renter og Stigtens Indkomst, samt for Penninge-Skatter, Qvæg-Skatter og Mad-Skatte, som imidlertid havde været paabudne. 1614 fik Jörgen Lunge til Odden Qvittantz for sit Regnskab af Kronens Slot og Læn Ørum, at Viigs og Tisted Bispegaards Gods, saavel som for den Geistlige Jurisdicts og Stigtens Indkomst i Ørum Slots Læn, for Penge

og Mad-Skatter og for sit Inventarium. 1619 havde Lænsmanden paa Ørum Mogens Kaas sit Kornhuus i Tisted synder i Byen. 1621 var ærlig og velforstandig Mand Jens Madsen Ridefoged til Ørum Slot. 1627 maatte Lænsmanden paa Ørum Reinhold Heidenstorp forlade Lænet, da de Keiserlige bemægtigede sig Jylland. Korn-Skatten, som samme Aar til Philipi Jacobi af Ørum Læn var udgiven, nemlig 149 Tdr. 3 Skpr. Rug, 148½ Tdr. 2½ Skpr. Malt, og 230 Tdr. Havre, var før Fiendens Indfald leveret til Hans Sörensen Tolder i Aalborg, som siden maatte gjøre Regnskab derfor. 1632 var Christen Jörgensen i Nebbel Kongl. Majestets Ridefoged i Ørum Læn. 1637 gik Kongelig Befaling til Bønderne, som ligge under Ørum Slot, at de skulde gjøre Ægt og Arbeid der til Slottet. 1639 var Christen Jörgensen i Nebbel Kongl. Majestets Ridefoged i Ørum Læn 1637 gik Kongelig Befaling til Bønderne, som ligge Ørum Slot, at de skulde gjøre Ægt og Arbeid der til Slottet. 1639 gik kongelig Befaling til Lænsmanden paa Ørum Christopher Hvas, at han skulde tilholde Zisemesteren, Byfogden, amt Borgemestere og Raad i Kiøbstaden Tisted at indkomme med deres Restantz til Kongen, men i manglende Fald dennem Retten tiltale og Dom over dem hende. 1647 var Peder Madsen, Kongl. Majestets Tolder o Tisted, Skriver og Ridefoged til Ørum Slot. I Borgegaarden blev 1730 fundet et gammelt Harnisk, hvoraf Hielmen og Bryst-Stykket vare heele. Til Ørum er fra gamle Tider Birke-Ret, og holdes Birke-Tinget der paa Gaarden om Fredagen. Efter Souverainiteten blev Ørum og tilligende Gods, efter at Lænet var forandret til et Kongeligt Amt, bortsolgt til Particuliere, ligesom mange flere Kongelige Godser, til at betale Kronens Gield. I hvilket Henseende man finder en Kong Friderik III. Befaling til Hr. Hannibal Sehested af 6 Jan, 1661 at gjøre det begyndte Kiøb til Endelighed med Povel Klingenberg, Ørum Gaard og Gods angaaende, dog hvad Jus Patronatus og Birke-Retten anlanges, vilde Hans Majestet indtil paa videre naadigste Resolution have sig forbeholdet. De sidste Eiere have været: Friderich Leth. Justitzraad Klingenberg. Hans Enke-Frue Charlotte Amalia Gedde besad Gaarden endnu 1735 Oberste Moldrup til Vestervig 1738. Nu hans Søn Peder Noldrup Stamherre til Vestervig, som selv lader bruge Gaarden. Ved det at Ørum er kommen til samme Eier, som Vestervig, har han den Herlighed, at være eneste Lods-Eier i 4 Kirke-Sogne, som gjøre en Omkreds af 8 Mile. Hovedgaards Taxt 36. Tdr. 1 Skp. 3 Fk. 2 Alb. Bøndergodset og Tiender findes siden medberegnet under Vestervigklosters Hartkorn.

Rostrup. I Hundborg Sogn Hundborgherred, er en gammel Herregaard, og findes 1348 opregnet iblant det Gods, som Globerne eiede i Thy. Af dem, som efter Reformationen har eiet denne Gaard, vides disse: Albert Skeel til Rostrup 1537 1541. Hans Broder Herman Skeel. Hans Dotter Jomfrue Dorthe Skeel til Rostrup 1626. Hendes Broder Albret Skeel. Hans Dotter Ingeborg Skeel fik Palle Rodsteen til Lundsgaard og Rostrup 1631. Deres Dotter Frue Christence Rodsteen havde først Oberst Vogn Vognsen, derefter Oberst-Lieutenant Jacob Sparre til Rostrup, siden gift med Frue Anne Juul, han døde 1697 71 Aar. Jens Sörensen Hesberg som døde 1698. Hans Enke Sophia Söltoft giftede sig igien med Povel Maes, Klingenberges Forvalter, og bragte ham Gaarden til. Han døde 1720 og hun giftede sig tredje gang med Major Jens Kraft, som en lang Tid besad Rostrup og døde 1751. Siden Madame Sörensen. Nu Iver Dalsgaard, som selv bruger og beboer Gaarden. Hovedgaards Taxt 27 Tønder 3 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Bøndergoods 220 Tønder 7 Skiepper ½ Album. Tiender 29 Tønder.

Skibstedgaard, i Ydby Sogn Refsherred, er en ucomplet, men Tiende-frie Sædegaard, beliggende ved en Vig af Limfiorden, hvoraf den har noget Fiskerie, om Efteraaret af Helt, og

om Foraaret af andre Slags Graa-Fiske. Saavel Borge- som Ladegaard er bygt af Muur og Bindingsverk. Til Gaarden kan saaes 14 Tønder Byg, 25 Tønder Rug, 30 Tønder Havre, og avles 30 Læs Høe. De sidste Eiere have været: Christen Kaas til Skibstedgaard og Frue Anne Galt som døde 1647. Hans Søn Hartvig Kaas. Michel Qvistgaard. Ernst Hvid. General-Auditeur og Herredsfoged Andreas Höyer til Irup. Nu Christen Pedersen Ulsted, som beboer og selv bruger Gaarden. Hovedgaards Taxt 6 Tønder 3 Skiepper. Bøndergods 37 Tønder.

Søgaard, i Nors Sogn Hillerslevherred, er en frie, men completeret Sædegaard, som fordum har været beboet af Adel. Nu er Bygningen ikke stort bedre end paa en Bondegaard og den beboes af Bønderfolk. Af Eierne vides følgende: Lars Johansön i Søgaard Væbner. Erik Spend 1519. Laurids Offersön 1577. Christen Prip og Frue Barbara Vind. Hans Lykke 1630. 1648 og Frue Birgitte Sehested. Bertel Langballe, som tillige eiede Nebel, død 1744. Bonden Christen Dige og Povl Bertelsen. Nu disses Arvinger. Hovedgaards Taxt 21 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 35 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album.

Tanderup, i Bidsted Sogn Hassingherred, er en gammel Herregaard og en af de største i Thye. Bygningen er Muur og Bindingsverk, med Grave omkring Borgegaarden, hvorhos er Haven, og en smuk Udsigt til Ove-Søe. Af Eierne ere følgende forekomne: Petrus Niclisson in Tandorp 1391. Herr Bog Hög til Tanderup Ridder. Hans Søn Peter Hög af Tandorp 1406. Hans Søn Bo Hög af Tanderup 1439. 1459 Hans Barsbek af Tanderup Væbner 1484. Niels Krabbe til Tanderup Væbner 1512. 1517 og Frue Kirstine Hög. Deres Dotter Karen fik Eiler Lykke. Deres Søn Niels Lykke til Tanderup som døde 1575 og Frue Karen Gyldenstjerne Deres Søn Jacob Lykke til Tanderup 1609 1613 og Frue Sophia Rud. En Urne. En Marsvin. Oberste Basse 1680. Brigadier og Amtmand Hans Eiler. Hans Enke-Frue Sophia Elisabet Rantzov. Deres Svigersøn Lieutenant Christen Leth, som siden giftede sig med Frue Maria Charlotte Amalia Gedde. Efter hans Død fik Justitzraad Klingenberg til Ørum hende og Tanderup med. Nu deres Søn Major Povel von Klingeberg som tillige eier Kovstrup, men boer paa Boslstrup i Harsyssel, og lader ved Fuldmægtig bruge disse Gaarde. Tanderup har fra gamle Tider haft Birke-Ret, hvorunder nu og Kovstrup sorterer, Birke-Tinget holdes om Fredagen. Hovedgaards Taxt 41 Tønder 3 Skiepper 3 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 489 Tønder 6 Skiepper 1 Fierdingkar 2 ¼ Album. Tiender 159 Tønder 4 Skiepper.

Todbøl, i Kallerup Sogn Hundborgherred, er en meget gammel Herregaard, som i 13. og 14. Seculis var af Globernes Jordegods i Thye. Borgegaarden bestaaer af fire Fløie, Muur og Bindingsverk, og teglhængte, men Ladegaarden med Straa-Tag. Omkring Haven er en liden Søe med Brasen, Giedder, Aborrer, Sudere og Aal. Saa har og Gaarden Part i Sperring Søe, som ligger lidet derfra. Ved Gaarden er en liden Vand-Mølle, og under Hovedgaardens Taxt er en Stampe-Mølle. Todbøl er en maadelig Avlsgaard, men Bøndergodset er i god Stand, og har forige Eier Jistitzraad Caspergaard stiftet er Hospital ved Skioldborg Kirke for 4 fattige Enker af Todbøl gods. Af Eierne ere disse bekiendte: Nicolaus Gloob de Todæböl 1348 Herr Jens Skram til Todbøl Ridder og Frue Else Glob 1424. Christiern Thorkilsön af Todbøl Væbner 1450 Anders Christensön af Todbøl Væbner 1481. Om Gaarden derefter er kommen i geistlig Eie, er uvist, men strax efter Reformationen synes den at have tilhørt Kongen og været forlænet til Envold Stygge; thi 1542 fik Frue Birgitte Dyre, Envold Stygges Efterleverske, Kong Christian III. Brev ad gratiam paa Thodebull udi Thye, at bruge og beholde, som Envold Stygge det for hende havde. Hun har formodentlig købt Gaarden af Kongen. Deres Dotter Anna Stygge fik

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus V 1. Bind, 1769

Jörgen Hög til Klarupgaard. Dres Søn Christen Hög, som endnu levede 1631 og Frue Anne Skram, har eiet Todbøl 1604. Deres Søn Rentemester Ove Hög til Todbøl som døde 1628. Hans Broder Jörgen Håog til Todbøl 1638. Hans Søn Oberst Mogens Hög, som blev i Slaget ved Nyborg 1659. Oberst-Lieutenant Erik Zacharias van Kahlen som døde 1726 og Frue Marthe Sabine Claudi. Justitzraad og Amtsforvalter Claus Caspergaard, som forberede Gaarden med meget Bøndergods, og døde 1749 og Frue Maria Dorothea Thomasdotter. Deres Søn Hof-Junker Caspergaard som døde 1765. Han solgte Gaarden til Lieutenant Andreas Sommer, som i dette Aar 1768 ved Døden af afgang. Hovedgaards Taxt 26 Tønder 1 Fierdingkar. Mølleskyld 3 Skiepper 2 Album. Bøndergods 422 Tønder 4 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album.

Toftum, i Heltborg Sogn Refsherred, er en upriviligeret Avlsgaard, som før har været frie og beboet af Adel. Man finder nævnet Peder Mogensön i Toftum Væbner 1452 og hans Søn Mogens Pederssön til Toftum Væbner, formodentlig den samme som kaldes Mogens Nist i Toftum 1472 hans Frue Mette Friis. Nu beboes og bruges denne Gaard af Bønder, er ei heller anderledes bygt end en god Bondegård. Dens Hartkorn er 22 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar.

Ullerupgaard, i Sendels Sogn Hillerslevherred, er en gammel adelig Sædegaard, som i nyere Tider har været deelt i tvende Hovedgaarde, Nørre, og Syndre Ullerupgaard, men begge frie og complete paa Hartkorn. Gaardens Navn blev fordum skrevet Vollerup og Vollerupgaard. Den gamle Landmaaling Matricul anfører Ullerupgaard under eet i den Tid Frue Karen Dyre eiede den og efter hende Claus Pors hendes Søn, i hvis Tid den faldt i Kongens Være. Førend den sidste Landmaaling 1688 har Borgemester Lelius og Borgemester Envold Nielsen Bierregaard af Tisted købt Gaarden af Kongen, ved hvilken Leilighed den blev deelt. Af de gamle Eiere vides: Hennike Kirt af Bollerup 1493 1507 Hans Enke Frue Karine Eriksdotter til Vollerupgaard 1515. Deres eneste Søn Erik Hennikesön druknede i Skernaae. Thomas Madsön til Ullerupgaard 1543. Thomas Thomæsön til Vollerupgaard 1551. Jörgen Daa til Vollerup 1573. Hans Dyre og Frue Birgitte Skram. Niels Arnfeld fik deres Dotter Frue Karen Dyre. Deres Svigersøn Claus Pors til Ullerupgaard 1655 og Frue Anne Arnfeld paa Ullerupgaard 1667. Ved og efter ovenmeldte Deeling, har Synder-Ullerupgaard tilhørt Borgemester Lelius. Nicolai Aagaard, som fik Lelii Enke, hans Stifsøn Cancellieraad Lelius. Commerceraad Hvid. Af hvem nu værende Eier Laurids Toft købte bemelte halve Gaard. Nørre Ullerupgaard: Borgemester Envold Berregaard. Povl Pedersen, som døde 1706 hvis Enke Elisabeth Hofgaard giftede sig igien med Mourids Köning Lelius, Borgemester Lelii anden Søn. Han døde 1731 og hun giftede sig tredje gang med Oberst-Lieutenant Thomas Thombsen, og døde 1755. 82 Aar. Nu er bemelte Laurids Toft Eier af hele Ullerupgaard. Til denne Gaard fører et Kalk- og Teglblænderie ved Hoxerhavn i Østerild Sogn. Hovedgaards Taxt 66 Tønder 1 Skieppe 1 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 404 Tønder 1 Skiepper 1 Album. Tiender 60 Tønder.

Ulstrup, i Hundborg Sogn Hundborgherred, er en gammel Herregaard. Baade Borge- og Ladegaarden hver bestaaende af 3 Huse, er bygt af Muur og Bindingsverk med Straatag. Gaardens Navn findes fordum undertiden skrevet Ugeltorp. Af Eierne vides: Nis Palnesön Kirt af Ulstrop Væbner 1459. Jes Lauridssön i Ulstrop 1462. Hans Søn Jep Bagge af Ulstrup. Bord Jepsön i Ulstrop Væbner 1484 Palle Jul til Ugeltrop 1496. Iver Kaas til Ulstrup 1636 døde 1662 og Frue Sophis Krag. Død 1648. Deres Søn Hartvig Kaas, som døde 1704 og begge Fruer Anna Hedvig Skinkel død 1665 og Sophia Rotkirk. Hans Arviger, som boede paa Fadersbøl, solgte Gaarden til Forpagteren Peder Mortensen Selle som blev Cancellie-Assessor. HansDotter

Frue Hedevig Brokenhuus Selle, gift først med Kamerraad Peder Mads Jensen som døde 1737 siden med Cancellieraad Jörgen Christian Poulstrup som døde 1751 eier og beboer endnu Gaarden. Om hendes Legata til gudelig Brug, Se Hofm. Fund. T. IV. P. 437. Hovedgaards Taxt 34 Tdr. 6 Skpr. 3 Fk. 1 Alb. Mølleskyld 1 Td. 2 Fk. Bøndergods 271 Tdr. 2 Skpr. 1 Fl. 2½ Alb. Tiender 49 Tdr.

Vestervigkloster, I Vestervig Sogn Refshered, er en anseelig og important Herregaard og den største udi Thyelan. Men har før Reformationen været et af de store og ældste Herre-Klostere i Landet og haft kostbare og vidtløftige Bygninger til en stor Deel af skønne hugne Qvader-Steene. Navnet har Vestervig af sin Beliggenhed ved den vestre Vig af Limfiorden. Efter de faa Spor man finder i gamle Breviarier, Missaler og Krøniker, da har dette Kloster haft saadan Oprindelse: Der levede i det 11 Seculo en gudfrygtig Mand, ved Navn Theodgarus, paa Dansk Thøger, født i Thyringen, han forlod sit Fædreland, og gik til Engeland, siden til Norge, hvor han var den Hellige Kong Olufs Capellan. Efter Kongens Død kom han til Danmark, hvor han omvendte mange og i mange Aar prædikede Troen for dem dom boede længst nede i Jylland i og omkring Thye. Han levede endnu imod Slutningen af Kong Sven Estridsens Regiering og efterat Albericus eller Alphricus var bleven Biskop over Vendelbo Stift, som skede 1066. Han opholdt sig mest i Vestervig, og der, i Mangel af Formue og andre Materialier, opbygde af Greebe og Vidier en liden Kirke, som kanske er den ældste der i Landet, hvori han og efter nogle Aar døde og blev begravet. Presten Ulphricus, som kom efter ham til denne nye anlagte Kirke og Menighed, fandt Thøgers Meriter derved saa store, og efter Tidernes Overstoe saadane Tegn ved hans Grav, at han vel maatte fortjene at æres som Helgen. Endskiønt Biskopen i Førstningen ikke vel vilde forstaae sig dertil, og Kong Sven havde endda flere Indvendinger derimod, gik Sagen dog for sig, og den Hellige Thøger blev omsider af Paven canoniceret, men hans Skrinleggelse paa Alteret skede ikke før meget længe derefter, nemlig 1197 kanske af den Aarsag, at Kloster-Kirken da først er bleven færdig. I Begyndelsen af det 12. Seculo, noget før eller efter 1110 skal Vestervig Kloster være stiftet til denne nye Helgens Afmindelse, og ham til Ære indviet, med det Navn Ecclesia Sancti Theodgari, St. Thøgers Kirke og Kloster i Vestervig. Hans Navn skrives eller og i meget gamle Skrifter S. Thindgerus, S. Thiodgarus, og S. Theothgarus. Og er han siden bleven anseet for Børlum Stifts fornemste Patron og Skytshelgen. Ham til Ihukommelse stod et Kors i en Bondegård i Vestervig Sogn, kaldet St. Thøgers Minde, som nu ikke mere er til, hvorhos var St. Thøgers Kilde. Om Vestervig Kloster Kirke, saavel som med St. Thøgers Kirke i Vestervig, er tilforn handlet. Det var et Augustiner-Kloster; thi Brødrene eller Munkene derudi, som skal have været tolv i Tallet, vare Canonici Regulares, Regelbundne Caniker, af Sancti Augustini Orden, og levede efter denne hellige Lærefaders Regel. De stode i et Slags Forbund og Broderskab med S. Laurentii Munke eller Canikerne i Lund, som Necrologium Lundense Udviser. Af disse blive i de ældste Klosterets Tider nævnede, Atta, Aslacus, Biorn, Diaconi & Canonici beati Theodgari de Westerwigh. Nogle holde for, at det og har været Nonner i Vestervigkloster, men man finder ikke noget tydeligt Beviis derom. Ikke desmindre tør man dog ikke aldeles negte det, siden man i Libro Datico Lundensi finder nævnet Katelögh Soror S. Thiodgari, men om hun har været St. Thøgers naturlige Søster eller en Ordens-Søster af St. Thøgers Kloster i Vestervig, det er uvist. Dette Klosters Prælat og øverste Forstander var og tituleredes, ligesom i andre Augustiner-Kloster, Provst. Dog har der tillige, i det mindste undertiden, ogsaa været en mindre Formand med Titel af Prior; thi i et Doc. Af 1348 nævnes Petrus Prior Westerwycensis. Men som Klosteret ikke har

været et Abbedie, saa har der og heller ingen Abbed været, som nogle dog foregive. Capitelet eller Canikernes Collegium af Vestervig, som i gamle Skrifter kaldes Canonici Regulares apud Sactum Thyudgarum in Westerwik, stod under de Børlumske Biskopers Lydelse og øverste Tilsyn, hvorfor man finder et Biskop Magne Brev af 1361 saaledes sluttet: cum Sigillis Capitulorum nostrorum dilectorum videlicet Burglanensis ac Westerwicensis. (Når kapitlet forsegle elskere af Burglanensis og Westerwicensis) Af Klosterets Provster veed man at opregne følgende: Johannes de Westervig, som 1188 bivaande det National Concillium, som Erkebiskop Absalon holdt i Lund, var uden Tvivl Klosterets Provst, og formodentlig den samme, som Munkene afsatte, fordi han ikke kunne see igiennem Fingre med deres forargelige Levner. Mag. Nicolaus de Westerwich som var Kong Knud VI. Capellan 1196. Provst Rudolfus, som 1247 blev Biskop i Børlum, som siden 1252 afsagde sig fra Stiftet og gav sig i et Graabrødre Kloster, hvilken Orden da var nye og i Moden. Provst Petrus 1348 Dominus Tollo Præpositus Westerwiwnsis 1367. Provst Anders af Væsterviik 1408. Herr Jens Pedersön Provst i Vestervigh 1414 1419. Provst Niels 1429. Sewrenh Iversön Prowest i Vestervig 1442 1469. Provst Sven 1475 Hr. Gregers Svenssön Proust i Vestervig 1491 1505. Hr. Negels Bodelssön (Nicolaus Bodulfi) Prouset i Vestervig 1520 som har udstædet et Fæstebrev, hvori han giver Bonden fri for Kongens og Kirkens Tynde, saalænge Bondens Hustrue Karen Madsdotter levede. Provst Povel til 1530. Hr. Sven Mogensön, som før var Forstander for St. Catharinæ Hospital i Aarhus, hvis Systerdatter Karine Lauridsdotter havde M. Frands Berg Biskop i Opslo. Han var den sidste Provst i Vestervig Kloster 1530 til omtrent 1547 og holdt Kongen aarligen 120 Karle, Danske Magazin Tom. 1. pag. 27. Der skrives, at han fik et Slag, hvor af han døde, da han saae St. Thøgers Taarn og Kirke blev nedbrudt. Han giftede sig efter Reformationen, hans Hustrue Gele overlevede ham, og fik 1548 Qvittering af Kongen for noget Regnskab efter hendes Mand. Hvad man ellers veed om Vestervig Klosters ældere Tilstand, bestaaer i følgende: Omtrent ved 1188 vare Brødrene i dette Kloster forfaldne til et liderligt Levnet, satte sig op imod deres Provst og endelig udstødte ham af Klosteret, fordi han ei vilde tillade dem at løbe efter Skøger, hvorom S. Wilhelmus Abbas, som tog sig den afsatte Provst an, har tilskrevet Biskopen af Børlum, see Annal. Eccl. Dan. Tom. I pag. 474. Kanske det har været ved disse Tider, at Monken og Nonnen ere blevne til Straf indmurede, hvorom det Vartegn skal være opsat, som forhen ved Kirken er meldet. 1268 gav en rig Frue ved Navn Gro i sit Testament dertil to Mark Penge, Claustro Westerwich duas marcas deneriorum 1280 holdt Augustiner-Ordenen deres Capitulum provinciale i Vestervig Kloster og da udgav nogle Statuta for deres Orden. 1304 blev givet til St. Thøgers Alter, ad Altare S. Thiudgeri in Westerwik, to Mark Penge. 1515 fik Provsten i Vestervig og menige Convent af Kong Christian II. Protectorium og Stadfæstelse paa deres Privilegier. 1518 fik Peder Laxmand af samme Konge Livsbrev på Borgerleie i Vestervig Kloster, og skulde der have Mand og Øl selv anden til Skikkelighed, Foder til en Hest og dertil en Læst Korn i Jordegods. Samme Aar fik Kongen til Rigets Behov 240 Lod Sølv til Laans af Provsten og Klosteret. 1519 fik Provsten af Vestervig Kongens Brev af være fri for Borgerleie at holde i dette Aar i Skaane, hvorfor han skulde give Hans Tolder paa Kongens Vegne 40 Oxen gode og gilde, men skulde den gamle Provst allerede have udgivet noget for samme Borgeleihold i Skaane, da skulde det qvittes i de 40 Oxen. 1522 fik Biskop Anders Mus af Opslo Kong Christian II. Forlænings-Brev ad vitam paa Vestervig Kloster, med saadant Vilkor, at den Contract, som gjort var imellem Klosteret og Provsten, lydende paa Borgerleie og Rigets Tieneste, skulde være uforkrænket. 1524 havde Mester Hans Mule, som af Kong Christian II var indtrængt til Biskop p Opslo, i Biskop Anders Mufes Sted, i finde at stifte

et Hospital hos Vestervig Kloster, man da han var paa Veien her ned til Herredagen, druknede han i Vesterhavet ikke langt fra Vestervig. 1527 fik Undersaatterne i Nørre-Jylland Kong Friderik I Brev, at ingen udlændske Kiøbmænd og Kræmere skulde besøge uligelige Markede, besynderlig dem ved Rye og Vestervig. 1530 havde Biskop Anders Mus af Opslo for, tillige med Regelbunden Mand Hr. Povel Provst i Vestervig, at opbygge og stifte Hospital og Almisshuus hos Vestervig Kloster, hvorpaa de fik Kong Friderik I Beskiermelses Brev. Samme Aar oplod og resignerede Provst Povel Vestervig Kloster til Hr. Sven Mogenssøn, hvilket Kongen stadfæstede, og forlænedes Provst Sven paa Livstid med Vestervig Kloster og al sin Tilliggelse, dog saa, at han skulde bygge og forbedre Klosteret, give de Prester og Caniker, som der inde ere, deres sædvanlige Rettighed, gjøre Kongen og Kronen sin Tynge og Tieneste, holde Bønderne ved Lov, Skiel og Ret, og ikke forhugge Skovene til Upligt. St. Thøger havde forud sit eget Skrin, hvori de Gaver og Kostbarheder forvaredes, som bleve givne til dette hellige Sted. Af samme St. Thøgers Skrin blev 1535 til Rigets Tieneste taget 1085 Lod Sølv, som Knud Gyldenstjerne og Hr. Ove Lunge gave deres Qvittantz for. 1536 gav Kongen sin Qvittantz for 820 Daler, 30 Rinske Gylden og 300 Lod Sølv udi Skrekkenberg. 1536 fik Provst Sven Kong Christian III. Skrivelse, om 2000 Lod Sølv at komme Kongel. Majestet til Hielp med, og om han ikke ellers vidste Raad til samme Sølv, da skulde han sælge og afhænde af Klosterets Gods. Ved Reformationen i dette Aar 1536 blev Vestervig Kloster, ligesom alt andet Kloster-Gods, inddraget under Kronen, og gjort til et verdsligt Læn, som til Fornemme Adelsmænd blev forlænet. De Kongelige Lænsmand, som indtil Souverainiteten forstode Vestervig Klosters Læn, og have resideret der paa Klosteret, blive ved Slutningen af dette Capitel opregnede. Imidlertid forblev Provst Sven, saalænge han levede, ved Forlæning. Ved Reformationens-Tiden holdtes i Vestervig Kloster Læsemester eller Lector Theologiæ, til hvilken Bestilling Provst Sven forskrev Rectoren af Viborg Skole ovenmeldte M. Frands Berg. De af Munkene som ikke vilde finde sig i Reformationen og ginde misfornøiede ud, skal have efterladt sig følgende Vers:

Torqvemur, trahimur, toleramus tetre, tacemus,

Tanta tamen tollit tandem tortura griumphum.

Nogle af dem toge sig andre Ting for, nogle bleve Lutherske Prester, saasom Hr. Gabriel, der blev Prest til Hundslund, men førde et forargeligt Levnet, Hr. Sven Prest i Skioldborg, beskyldt for Hexerie og afsat, Hr. Morten Nielssøn Prest i Nørhaa som døde 1562 De øvrige, som ikke skiøttede om at forlade Klosteret, og vilde rette sig efter Ordinantzen og den Evangeliske Lærdom, bleve en Tid land derinde og nøde deres Ophold, indtil de enten uddøde eller bleve befordrede; thi i det Forlænings-Brev, som den første Lænsmand Erik Rud 1547 fik, findes endda denne Clausul, at han skal besørge Presterne der indgivne ere, med nødtørstig Klæde og Føde. De øvrige Vilkor, som de første Lænsmand paa Vestervig Kloster indgik, vare disse: at tiene deraf selv sextende inden Riget med gode gerustige Heste, Harnisk og Glavind, eller sexten væragtige Karle til Skibs, give Kongen deraf 800 Daler, 12000 Hvitling, en Læst Smør, og den halve Part af Sagefald og Gaardbesætning, gjøre Regnskab for alt Vraget, undtagen Tømmeret, som de kunde beholde til Klosterets Bygning, frede Jagten og ikke forhugge Skovende. Siden bleve disse Vilkor og Afgifterne noget forandrede og forhøiede. Af Skovene, som i de gamle Lænsbreve omtales, er nu ikke mindste Spor tilbage, ei heller i Mands Minde haver været. 1540 fik Provst Sven en Credentz, lydende paa Peder Ebbesen og Jörgen Pedersen,

at have dem betroer, hvis de hannem paa Kongl. Majestets Vegne havde at tilkiendegive. 1543 fik Provst Sven i Vestervig Kloster af Kong Christian III. Brev paa Frihed for Borgerleie i tvende Aar, efterdi han havde antvordet Kongelig Majestet sit Brev tilbage paa 1000 Daler, som han tilforn havde forstrakt Kongen med. Samme Aar fik Provsten i Vestervig Kongens aabne Brev, at han maatte pantsætte af Klosterets Gods, som ikke ligger Klosteret beleiligt og uden Klosterets Enemerker, til Hielp til den Summa Daler, som han skulde fortrekke Kongen, dog skulle han beflitte sig paa med det første at indløse samme Gods, som han udsatte og forpantede. 1545 fik Provst Sven atter Missive, at, dersom han ikke vidste Raad til den Sum Daler, som han havde faaet Kongl. Majestets Skrivelse om, da maatte han udsette og forpante af Klosterets Gods. 1547 bevilgede Kong Christian III. Tisteds Borgere, at de Markeder, som hidtil vare holdne udi Kronens Kloster Vestervig, paa St. Hans Dag Midsomer og St. Olufs Dag, skulde herefter holdes og besøges i Tisted. Ikke desmindre holdes endnu neden for Vestervig Kirke tvende aarlige Markeder, det første 8de Dagen for St. Hans Dag, det andet 8 Dagen for St. Hans Dag, det andet 8 de Dagen for St. Olufs Dag. 1551 tabte Embedsmanden i Vestervig Kloster Erik Rud for Kongen og Rigets Raad en Process, som han førde imod Gabriel Gyldenstierne til Lyngholm, angaaende en Mølle, som denne Svigerfader havde ladet opsette ved Hvidberg Mølle: og for han havde ladet kaste Vandet af sit Arilds Løb, Klosterets Mølle til Skade; Domen faldt saa, at Gabriel Gyldenstierne skulde beholde Hvidberg Aae til Lyngholm til Midtstrøm efter hans Laugshævd's Lydelse, efterdi samme er ældere end Vestervig-Klosters Laugshævd, dog maatte Gyldenstierne ikke lade Vandet grave af sin Arilds Grøft, og ei heller bygge nogen nye Mølle imod Loven. 1557 fik Knud Gyldenstierne til Stogaard Kong Christian III. Befaling og Fuldmagt, med Lov og Ret paa Kongens vegne at indeele og indfrie, hvis Gods Provst Sven havde afhændet fra Vestervig Kloster, som endnu ikke, efter Provst Svens, Hans Hustrues og Arvinges Løfte, var indfriet. Det er formodeligt, at Vestervig Kloster fra ældere Tider haver haft og samlet paa Bibliotek, som kanskee i Reformation's Tiden er blevet spoleret, men at der siden har været nogen Bog-Samling, som enten har tilhørt Klosteret eller Lænsmanden selv, det sees af et Beviis for endeel Latinske Bøger, som Chilianus Laurentii 1570 laante af Frue Jytte Podebusk som da havde Klosteret i Forlæning. 1573 fik Borgemester og Raad i Tisted Kong Friderik II Forbud, at de ikke maatte hindre dem af Vestervig Klosters Bønder, som havde nogen smaa Skuder og Skibe, hvilke de ikke brugte til nogen sønderlig Handel, men aleneste til at føre og flytte Lænsmandens Korn og Gods til Aalborg og anden steds. 1657 in Octobri faldt de Svenske imellem Hammergeard og Ryssensteen ind i Thy ved Harbøre, leirede sig ved Nabe, indtog Bøndernes Skandse, vadede over Limfiorden, dræbte 29 Mennesker i Vestervig sogn og 18 i Agger Sogn, men bleve af Forvalteren paa Vestervig Irgens vel imodtagne, og siden udbredede sig videre over Landet, dog holdte de ikke nær saa ilde Huus, som Polakkerne 1658, der vare komne for at udjage de Svenske. Bemeldte Irgens var en Hollænder, og havde forstrakt Kronen Penge i Krigens Tid, hvorfor han begieærede af Kongen at faae Vestervig Kloster til kliøbs, som og blev ham accorderet, men en stor Deel af Godset var til andre Creditorer pantsat og i Betaling udlagt. Imidlertid blev Vestervig Læn efter Souverainiteten. Ligesom de andre Læne, forvandler til er Kongeligt Amt 1661 den 6 Jan. Gik Kongelig Befaling til Skatmesteren Herr Hannibal Sehested af saadan Indhold: ”Haver i ogsaa med Os Elskelig Jochim Irgens af Amsterdam at til Ende gjøre det Kiøb, og det af hannem begierte Vestervig Kloster og des tilliggende Gods, saa vidt som deraf endnu beholden er og ikke allerede til andre udlagt, ved Commissarier at besigtige og taxere lade, efter den Priis, som det i den Lands Egn udi det høieste kan agtes at være værdt”. Den 3 April næst efter blev Karen

Jacob Madsens Enke paa Christianshavn af Kongen bevilget at transportere og afhænde til Jochum Irgens hvis Gods hun i Vestervig Klosters Læn til Pant havde. 1662 blev General Fiskalen Sörensen Kornerup befalet et erkjendte sig om nogen Urigtighed med de Varer som fandtes paa et Skib, som næstafvigte Vinter var standet under Vestervig. Irgens, som nu var den første Eier til Vestervig Kloster, blev 1674 af Kong Christian V. adlet og kaldet Jochum Irgens von Westervig. Han lod de gamle Kloster-Mure nedrive, og, tildeels af den afbrudte St. Thøgers Kirkes Steene, igien opføre en skøn grundmuret Bygning, nogenledes af Facon efter Charlottenborg i Kiøbenhavn. Han døde 1678 Hans Enke-Frue Cornelia Bickers forpagtede Gaarden bort 1690 til Peder Moldrup og 1695 kiøbte Agger Kirke dertil. Efter hendes Søn Gerhard Irgenses Død 1698 solgte hun Gaarden til bemelte Assessor Peder Nielsen Moldrup. Han havde 1694 giftet sig med Frue Mette Laasby, og avlede med hende 14 Børn, han døde 1737 og hun 1750. Anno 1703 den 30. dec. afbrændte Vestervig Kloster, undtagen Laden. Denne ulykkelige Ild ødelagde de fleste Kirkens Antiquiteter, dog bleve Klokkerne skaanede, og det som beklageligt var, at Ilden da fortærede 2 eller 3 store Kister fulde af Klosterets gamle Documenter, hvoraf megen Oplysning i Historien havde været at vente, som nu aldrig kan faaes. Kirken blev strax igien i Stand sat, og et Vaanhuus af Eieren opbyggt, som han selv til sin Død beboede. Assessor Moldrup oprettede 1731 28. Febr. Med Kongelig Stadfæstelse 14 Maji Vestervig Kloster til et Stamhuus for sine Descendenter, med Vestervig Sogns Kirke-Tiende i alt 595 Tønder 5 Skiepper 2 Fk. Hartkort, og hele Aggers Sogn, som ved Sandflugt og Overskyllelse er bleven øde, og ikke for Hartkorn kan ansettes, men beboes af Fiskere. Han afstod Gaarden og Stamhuset samme Aar 1731 til sin Søn Oberste Jens Moldrup, og blev endnu samme Aar for sig og sin Afkom af Kong Christian VI. Allernaadigst nobiliteret og med Adelig Skiold og Hielm aflagt, efter at han forhen havde udstaaet en vidtløftig Proces, hvorved han skal have tilsat over 30000 Rdlr. Af rede Midler. 1732 begyndte den nye Stamherre paa de afbrændte Muure at opbygge Gaarden til sin forige Anseelse, og satte et stort Grundmuret Huus, 100 Alne langt, og 2 Etager høit, foruden Kieldere. Han gik end videre og 1752 atter opførte et Huus to etager høit af lutter hugne Steene, som han til en stor Deel tog af den opryddede St. Thøgers Kirkes Grundvold. Han satte saaledes hele Borgegaarden, hvoraf Kirken gjør det fjerde Huus i Stand, og to nye Ladegaarde, altsamen mere regulairt end tilforn. Han giftede sig 1735 med Major Kneyls Enke-Frue Hedevig Sabine Pretzln, som døde 1735 siden med Frue Margrete Lautrup som døde 1746. Han lever endnu, men har for faa Aar siden afstaaet Stamhuset til sin Søn Peder Moldrup nu værende Stamherre, som har forfattet en Beskrivelse over Vestervig Kloster og Kirken, med et Land-Kart, hvilken i Ms findes udi Hr. Greve Thotts Bibliotek. Gaarden er under Forpagtning, har et Teglbrændrie, og er prydet med en smuk Have. Til Vestervig Kloster er fra gamle Tider Birke-Ret, og Birke-Ting holdes om Mandagen. Fiskeriet ved Vestervig Gaard-Huus har i forige Tider været af en considerabel Fangst med Helt, Aborre og Aal, men nu i mangfoldige Aar slet og stort Aftagende; Et Manuscript, som er forfattet i forige Seculo, siger derfor, at Proprietairen paa Vestervig Kloster klagede, at man fordum skal kunnet have af Fiskehuset aarligt fra eet til to tusende Rigsdaler, man da ved 1683 neppe kunde bringe det til 50 og i det høieste til 150 Rdlr. Hovedgaards Taxt 88 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar. Bøndergoods baade til Vestervig og Ørum, som nu begge har eet Herskab 751 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar 2 ¼ Album. Mølleskyld 18 Tønder 2 Skiepper. Tiende 242 Tønder 2 Skiepper.

Jegenøe. Naar man ikke regner smaa og ubeboede holme i ferske Søer, findes ingen Øer under Thyeland, undtagen den eneste Jegenøe, som ligger i og er omflødt af Limfiorden. Denne Øe, som gemeenlig kaldes Jegind, ligger imellem Mors og Thye, dog nærmest under Thyholms Land, og hører i det geistlige til Refsherred udi Thye, men i det verdslige sorterer under Synderherreds Jurisdiction paa Morsøe. Jegenøe har fordum haft sit eger Birk. Som lagdes under Lund-Birk, men nu er baade Jegenøe Birk og Lunds Birk begge underlagte bemeldte Herreds Ret, som holdes i Nykiøbing. Dette Land bestaaer af et Kirke-Sogn, og har sin egen Prest. Jegind Sogn skal før have været Annex til Sønberg Kald paa Thyholm, hvorom forhen under Herredet er meldet, da og de Steder og Gaarde, som dette Land og Sogn bestaaer af, ere opregnede. Jegenøe var fordum en liden Forlæning for sig selv. 1523 fik Rigets Marsk Herr Tyge Krabbe af Kong Friderik I. Forlænings-Brev paa Kronens Øe Jegenøe, at beholde qvit og fir i sin Livstid. 1529 fik han nye Kongelig Bevilling, at den af hans Børn, som hans Gaard Bustrup tilfalder i Syskende-Skifte, efter hans og Frue Annes Død, skulde og beholde Kronens Øe Jeginde i Forlæning sin Livstid. Dette Læn synes en Tid lang at være bleven i Familien; thi 1593 har Kong Christian IV. Undt og forlænt Sønnesønnen Tyge Krabbe til Bustrup Kronens Gaarde og Gods paa Jegenøe, som han da selv i Være og Forsvar havde, hvoraf han skulde gjøre Kongen aarlig Regnskab og selv beholde halve Parten af Indtægten for sin Umag, han skulde og tiene Kongen og Riget med en gerust Hest, holde Godset ved Magt, og ei besvære Bønderne med nye Indfæstning og usædvanlig Paalæg. 1603 havde Mourids Stygge Jegenøe i Forlæning. At der fordum har været megen Skov på Landet, sluttes af de adskillige Steders Navne, som der endes paa Skov, men nu er der slet intet.

Thyholm

Thyholm er et Stykke af Thye og af Refsherred udi Vestervig Amt, men saa got som et lidet Land for sig selv, da det er en Halv-Øe, som hænger sammen med det øvrige Thyeland alene ved en smal Strimmel Land, som løber ud mod Helligsøe, men er for det øvrige omflødt. Samme Strimmel er ganske flak, ufrugtbar, og af Naturen ligesom brolagt med smaa Steene, af en halv miils Længde, og kaldes Veile-Dravet deraf, at den formeres imellem Limfiorden paa syndre og en Veile eller Arm af Fiorden paa nordre Side, som løber op forbi Bodum-Land og endes ved Helligsøe, kaldet Thyholms Veile, hvilken synes fordum at have været dybere og mere seglbar end nu, men er ganske grundet og af saa lave Vande, at man næsten altid kan kiøre derover for at komme nærmere til Thye. Limfiorden, som omgiver Thyholm, breder sig saa mod Østen ud, at der fra Thyholm til Salling er en Miil over, og er det fornemlig her, hvor Aal stanges paa Isen. Et Par Bysseskud fra Thyholms Land ligger i Fiorden den omstødte liden Øe Jegenøe. For Synden gaaer ud mod Sundet en Odde, kaldet Sund-Dravet, af samme Egenskab som Veile-Dravet. Sund-Stedet, som fører over fra Thyholm til Harsyssel, er neppe en Fierdingvei Brad, og lige over for er Pine-Odden, paa hvis Slette, efter gammel Sagn, Keiser Ottes Leir skal have staaet, da han paa sit Tog ned igennem Jylland her maatte standse for Sundet. Mod Vesten breder Limfiorden sig igien ud, og lige over for Nisum faaer Navn af Nisum-Bredning. Landet høier sig fra Standen af, indtil det middelste, hvor Hvidleer-Gravene ere. Omkring ved Hinsels er det mere slet.

Navn og Merkværdigheder. Thyholm, som det nu skrives, har sit Navn af sin Situation, at det er en Holm eller Peninsel, som hører til Thye. Men som det i alle gamle Documenter for Reformationen og nogen Tid derefter findes skrevet Thyurholm, Thyrholm og Tyrholm, overlades

til nærmere Undersøgning, om Navnet har nogen anden end foranførte naturlige Oprindelse. Af visse Steders Navne sluttes til deres Ælde og gamle Merkværdighed, saasom Helliis en hellig Riis-Krat eller Lund, Hellekilde én hellig Kilde, Hellerød et helligt oprøddet Sted, hvor norden for i Dalene ere opgravne nogle Bøiler af et Harnisk giorte af en Kobber-Erts, hvis Farve nærmede sig til Guld, Hellerør en hellig Øre eller Odde. Der er og en anden Odde, kaldet Thors-Odde, maaskee af Afguden Thor. Tordensteene, som vare Hedningens Offer-Knive, findes her ofte. Ved Borg fortælles at have været en Røverstue, i den Tid der vare Skove i Landet. Ottesund, som er saa bekiendt i Historien, udgiør en af danne Lands-Egns fornemste Antiquiteter. Af de fra begge Landsider sammenløbende Odder synes dette Sund at have sit ældste og naturlige Navn Oddesund, hvormed det og er bleven kaldet, indtil det fra Midten af det 10. Seculo har for Lighedens Skyld faaet det Navn Ottesund efter Keiser Otto, som paa sit Tog imod Kong Harald her standsede og skiød sit Glavind i Sundet, da han for Mangel af Fartøier og for Modværn paa den anden Side ei kunde komme længere ind i Landet. Adamus Bremensis taler herom og kalder Sundet Ottinsind. Men i daglig Udtale heder det Odsund, og i den gamle Norske Historie nævnes det Oddasund, af den Anledning, at den Svenske Konge Jorund, som levede i de hedenske Tider omtrent i det 6 Seculo, og var fiendtlig indfalden i Jylland paa Limfiorden, blev i Odsund af den Hallandske Konge Gylaug og af Landsfolket indspærret og fangen, og endelig her paa Landet ophængt. Anno 1261 skede i Hvidberg Kirke det navnkundige Mord paa Biskopen af Børlum Oluf Glob af hans Fætter Ridderen Herr Jens Glob, for nogen Uret, som Biskopen havde tilføiet ham og hans Forældre paa deres Gods i Thye. For dette Mord kom Stiftet i Band, den offentlige Guds Tieneste forbuden, Kirkerne tillukte, i sær Hvidberg Kirke, og smaa Capeler opbygte, i Hvidberg og andensteds, for dem som erhvervede sig Tilladelse at høre nogen Messe. Ved Begyndelsen af det 15 Seculo skal en Herremand Ingvar Ingvarsen paa Helleris have voldtaget Frue Havfred en Syster af Giöde Laumandsens paa Østergaard, hvilken, for at hevne dette, kom med endeel jernklædte Mænd til Helliis, men Ingvar flyede med Havfred igiennem Rokiær-Skov op i Sønberg Kirke, Giöde med sit Partie indsluttede dem, og, uagtet Prestens Hr. Søren Forbøn, satte Ild paa Kirken og indbrændte Ingvar, men Havfred undkom og flygtede ned i Qvindal, hvor hun fødte en Søn, som hun kaldte Ingvar, hvilken, da han blev voxen, indebrændte Giöde Laumandsen med alle sine paa Østergaard. Som noget sønderligt er det antegnet, at de Svenske, da de 1687 oversvømmede Thyeland, ikke har haft Foden paa Thyholms Land. 1730 blev Hvidleeret der opfundet. 1745 i Februario var her et sterkt Jordskælv, hvoraf Bakker paa nogle Steder glede ned i Stranden, og Muren over Choret i Sønberg Kirke revnede. 1763 har Blodgang her grasseret, før har man paa Thyholm ikke vidst af denne Sygdom. Endnu hører til dette Lands Merkværdigheder, at her i de Catholske Tider har været en geistlig Forlæning, kaldet Thyholms Provstie, hvortil laae en god Deel Gods saa vel her paa Landet som andensteds i Thye, men Provstens Residentz og Hovedgaard var Hvidberggaard. Denne Provst var undertiden, og kanskee sædvanligt, en Canik i Ribe Dom-Capitel, og synes at være den samme, som i mange gamle Documenter kaldes Provst i Thye eller i Thye-Syssel, thi i gamle Dage havde hvert Syssel saadan en Provst. Af disse findes nævnede: Dominus Thrugillus Canonicus Ripensis & Præpositus in Thiuthæsysæl 1288 Dn. Nicolaus Præpositus in Thydt 1389. Johannes Roerson Præpositus in Thuda død 1403. Provst Niels af Thyholm 1418. Olef Nielssön Provst i Thuud 1449, Dn. Wilhadus Friis Canonicus Ripensis Præposiy'tus in Tyrholm 1471. Han nævnes 1484 Wille Friis Provst over Thyd. Morten Krabbe Provst udi Thydt 1523. Efter Reformationen, da det geistlige Gods var bleven seculariseret og lagt under Kronen, forlæned Kong Christian III. 1549 til sin Secreterer Korfitz Ulfeld Kronens Provstie udi Thye og Hvidbierrgaard paa Tyrholm, men alle de Bønder og Gods der tilligger, dog saa at hans skal gjøre

Kongen og Riget tilbørlig Tieneste deraf, bygge og forbedre samme Provstegaard, og holde Godset ved Magt. Efter hannem fik Hans Skovgaard Secreterer 1563 af Kong Friderik II Forlæning paa Kronens Læn Provstiet paa Thyholm. 1636 27. Aug. Blev D. Henningus Arniseus Kong Christian IV Hof-Medicus forlænt med Thyholms Provstie, som afgang Jens Mogensen føre havde. Efter hans Død blev Iver Prip Berghopmand i samme Aar den 27. Octobr. Forlænet med Provstiet paa Thyholm. 1643 blev Befalingsmanden paa Ørum Slot forbuden at befatte sig med Thyholms Provstiets Kirke-Tiender at bortfæste eller Contribution at paalegge, som tilforn Provsten Iver Preip. 1648 var Otte Krag til Voldberg, Kongl Majests. øverste Secreterer, Befalingsmand over Thyholms Provstie. Samme Aar nævnes Christen Nielsen, Ridefoged over Lund i Mors og Thyholms Provstie-Skriver, eller Provsti-Skriver over Kirkerne i Thye. Endog efter Souverainiteten findes Jochum Christopher Stensen til Steensgaard 1666 at være forlænet af Kong Friderik III. Med Thyholms Provstie efter afgangne Otte Krag.

Størrelse og Hartkorn. Thyholms Land udgiør næsten en Qvadrat Miil, og efter Landmaalings-Matrikelen staar for 890 Tønder Hartkorn. Deraf ligger 215 Tønder til Hinsels, 170 Tønder til Hellekildgaard, 190 til Vestervig Kloster. Foruden de tvende Prestegaardes, Hvidbergs Hartkorn 7 Tønder og Sønbergs $4\frac{1}{2}$ Tønde, er resten enten Strøgods, hvoraf ere mange Lods-Eiere i én Bye, eller Selv-Eiere og af dem nogle, som besidde Gaarde paa 14 Tønder Hartkorn, andre ere Husbønder og Fæstebønder tillige. Prisen paa Jordegodset har paa faa Aars Tid steget fra 40 til 70 Rdlr. En Tønde Hartkorn og derover. Af dette Land har Kongen aarlig i alle Slags Skatter og Afgifter regnet i Penge 2600 Rdlr. Legger man Extra-Skatten til, som er 1050 Rdlr. Bliver det en Summa af 3650 Rdlr. Bønderne har 6 Miile at kiøre til Tisted med Skatte-Kornet.

Inddeling og Indvaanere. Landet deeles i fire Kirke-Sogne, nemlig (1) Hvidberg-Hoved-Sogn, som har 9 Byer, bestaaende af 94 Gaarden og 43 Huse, hvortil er 472 Tønder Hartkorn, i dette Sogn er Herregaarden Hinsels og Hellekildgaard, (2) Dets Annex Lyngsøe Sogn, 4 Byer, bestaaende af 35 Gaarde 16 Huse, 150 Tønder Hartkorn, (3) Sønberg Hoved-Sogn, 2 Byer og sex Eensted-Gaarde, i alt 33 Gaarde og 25 Huse, 130 Tønder Hartkorn, (4) Dets Annex Odbye Sogn, 4 Byer, bestaaende af 41 Gaarde og 18 Huse, 140 Tønder Hartkorn. Foruden Prestegaardene og Degneboligerne, i alt 196 Familier. Af disse ere følgende Handverker: 7 Skræddere, 2 Skomager, 3 Tømmermænd, 8 Grovsmede, 1 Kleinsmed. Efter Føddes og Dødes Tal af Kirkebøgerne paa 100 Aars Tid sees, at her paa Landet i hver 10. Aar ere altid flere fødte end døde. Efter Extra-Skatten for 1765 fandtes her da 1053 Mennesker over 12 Aar. Landmanden er i Almindelighed i god Stand, uagtet en Fæstebonde, naar hans Udgifter fradrages, neppe beholder Halvdelen af Jordens Afgrøde for sig og sit Huus og Folk at underholde. Indvaanerne ere rolige, arbeidsomme, ædrue, skarpsindige og lærvillige. De gifter sig mest med deres egne Landsfolk, og vil til Bestandighed helst være hiemme, ikke desmindre har mange faaet Lyst at opholde sig i andre Lande uden for Provincen, nogle reise til Synder-Jylland og Holsten for at terske eller giøre Tieneste ved Digerne i Marsklandene. Men sielden forlade de mad alle deres Fædreneland. Husene ere uden Kieldere, har lave klinede Vegge uden Tvertræere, ingen Gavle, Forstykker eller anden Skorsteen end et Arnested uden Skorstens-Pibe og paa sine Steder med Rød-hat oven paa Taget. Gaardene ere ei indlukte, men Udhusene gaae i én Linie. Nu have de fleste Jern-Ovne i stuerne i steden for Potte-Kakelovne, ligeledes Seiverker som giøres i Nærheden for billig Priis. Mandfolkenes Vinter-Arbeid indendørs er at giøre Halm-Kurve, udendørs har de nok at giøre med Aalestangen. De bruge Vadmels-Kiortler, og til Helligt Vester af grovt brunt Klæde eller beredt Skind. De bruge ingen Sole i Strømperne. Qvinderne bebinde Hovedet til Stats med Tørklæder, deres fornemste Brude-Pyntning er den vidtløftige

Haardfletning. Trolovelser ere snart lige saa kostbare som Brylloper, alene at de sidste vare 2 á 3 Dage. Et Giestebud holdes her, ligesom andensteds, efter <indhøstningen, kaldet Opskiør. Juleleege har de i forige Tider haft mange, som nu ere afskaffede. Anden Pintsedag forsamle alle unge Mennesker sig ved Høiene, optænde paa Toppen af dem Baal, og spise derhos under aaben Himmel, som synes være en Levning fra Hedenskabet. Deres Maltøre de mest paa Kakelovne. Ti deres Malning have de paa Landet tre Veir-Møller, og ved Hellekildgaard en Overfalds Vanmølle, som gaaer neppe det halve Aar. Til Brændsel bruge de Tørv og Lyng til at stikke Ild i Tørvene med. De beste Tørv blive æltede, man breder den løse Tørv-Jord, som med Fødderne først æltes, ud paa en jevn Plads, og skiære samme paa tvers og kryds og lader dem saa tørres. Fladtørv ere tynde Græstørv, som skiæres paa Hede-Jord3en, og tiene alene til at legge om Ilden paa Skorsteenen for at forsterke og vedligeholde Varmen. Nogle hente deres Lyng inde i Harsyssel og føre den hjem over Odsunds Færgested.

Agerdyrkning. Ager-Jorden er af Naturen mestendeels leerig. Der har før været endeel Hede, som nu mest er optagen til Brug. Det vestre Strøg af Landet er formedelst de mange smaa Steene heelt ubrugbart. Ved Odbye findes Qveg-Sand. Men ingen Jord-Art fortjener mere at merles her end Hvidleeret, som 1730 først blev opdaget, og opgravet af 4 Grave paa den høieste Ryg af Landet, den ene Grav er ved 200 Alne lang, 130 bred, og 12 Alne dyb. Siden man paa en 30 Aars Tid og længere har begyndt at bruge dette Hvidleer til Forbedring i Agerdyrkningen, har Jorden, som før gav neppe den femte Kiærv, givet derefter den tiende ved forsigtig Brug. Arbeidet i Hvidleer-Gravene gaaer for sig imellem Saaeningen og Tørveskiæret. Nogle have begyndt at hente deraf til Mors og Venø. En Landmand har ladet brænde Kalk deraf, og fik af 2 Læs 20½ Tønder Kalk, hvilket overgik det Dagbergske i Styrke at mure med, men var ey nær saa hvidt at kalke med. Nogle Bønder bruge det raat, men det regner snart af Veggene. Dette Hvidleer er en Mergel, grovere og hvidere enden, som findes ved Holstebroë-Kanten. Derudi findes mange knudrede Flintesteene, at Størrelse fra 1 – 3 Qvarteer i Længde3 og Brede, hvilke ere skønne til Steendiger, og bruges dertil, ja man har opført Vegge af dem i Udhusene. Hvidleeret begynder 3 Fødder under Jordens øverste Lag, som er en ordinair løs Leer: Men dybere end 9 Alne gaaer man ei. Hvorved er at merke, at Hvidleeret nederst i Bonden, i steden for at forvittres, som skeer paa Ageren, tvertimod lidt efter lidt petrificeres. Man giver 1 Skilling paa Stedet for hvert Læs enten Hvidleer eller Flintesteene til Grundens Eiere. Her findes ellers løse Steene en Glimmer opfyldt med smaa Granater som Spurre-Hagl. Katsteene kaldes her smaa quartzagtige Steene, dem Glarmestrene bruge at ritse Glas med i Mangel af Demanter. De fleste Tørv, her falde, ere svovlede, Asken deraf kan man male brunrødt med.

Vandet. Vel er Limfiordens Vand brakt; dog er det mere salt end sædvanligt, naar enten Havet ved Flod gaaer ind forbi Halse i Fiorden, eller Vesterhavet bryder igiennem ved Agger, som ofte er hændet, hvilket sidste forderver Fiskeriet, da i sær Heltene døe eller søge længere øster. Af Kilder er i sær merkelig den Sundheds Kilde synden for Serup Bakker ved Stranden, som besøges endnu hver St. Hans Aften; fordum har den været søgt af Langveis Folk endog fra Norge. Der har før været en Penge-Blok hos, men nu leveres til præsten, hvad nogen vilde unde de Fattige. Den Aae, der gaaer til Borg, kommer ned igennem nogle Dale fra Hellekildgaards Dam. I den lille Bek mellem Serup og Sønbiørg er vel undertiden paa én Nat fangne 40 Giedder i Ruse.

Luften. Vinterkulden er her temmelig skarp, formedelst den Blæst der gierne følger den. Om Sommeren stiger undertiden Hav-Sue her op, men varer ei over en Dag. Alle Træer, med mindre de

ei har des bedre Lye, bøie sig mod øster af Vesten-Vinden. Næst denne Vind regierer Østen-Vind her meget langs Limfiorden.

Vexter. Skove har her været i gamle Dage, hvortil i adskillige Steders Navne og i Moserne findes tydelige Kiendetegn. Man har fundet Hassel-Nødder, og end mere hele Eege- og Bøge-Stammer to Alne dybt i Mosen, hvoraf det indvendige har været tienligt til Bygning. Nu haves her ingen Træer uden de der plantes. Hyld, Kirsebær, Blomme-Træer, og ordinair hvid Piil høistammig og af korte Greene, ere de eeneste, der findes i Bøndernes Haver. Ved hver Gaard er gierne to Haver, en større bag ved Gaarden til Kaal, nogle Træer og smaa Creature, en mindre i Gaarden uden for Stue-Vinduerne til Bier og nogle Urtebede. Brambær, Hyben og Hvid-Torn voxe vildt paa Bakke-Siderne, men ei i Mængde. Revlinger voxe her i Mængde blant Lyngen. Hestehov paa Serup Bakke i Mængde. Af hvide Smærer ere Agrene paa sine Steder hvide, denne Klever gjør meget til dette Lands Oftes Godhed. Her voxer Calmus, Erenpris, Rølliker, Regnfan, Hypericon, Veibred, Graabone, og mange flere baade medicinske og ædelige Urter. Syrer i usædvanlig Mængde paa Ager-Reenene. Saikaal bruges af nogle at blande i Kaalen. Fattig Mands Brød paa Kirkegaardene er af en meget saltagtig Smag. Paa giftige Urter og Ukrud er her heller ingen Mangel paa Marker eller i Haver. 1756 20 Sept. Saaes paa Strandbredden øste for Seerup en Urt i fuld Flor, kaldet *Chelidonium glaucium*, som Linnæus gjør den Ære at anføre blandt Sveriges fremmede Vexter plantede i den Botaniske Have i Upsal.

Dyr og Fugle. Af rivende Dyr findes her ingen, uden nogle Ræve. Harer faaes mest paa Klap-Jagt. Mellem Hvidberg og Hinsels sees mangfoldige Muldvarp-Skud. Af Fugle ere Skaderne de som gjøre mest Skade paa Kyllinger, dernæst Due-Høgen. I Moserne opholde sig Mængder af Viber og ved Stranden Hav-Maager. Ryler fanges med Snarer over deres Reder, ligesaa Lerkerne. Korn-Lerker indfinde sig nogle Vintre i stor Mængde, da de ere meget fede, og fanges med Hestehaars-Snarer satte paa Fladtør, bestrøede med Kornfrø og udsatte paa Sneen. Storke bygge her paa Husene, Spurrer er her Mængder af, og Svalerne have deres Smuthuller under Strandbakkerne. Ved Hinsels ligger en liden Holm af 2000 Alnes Omkreds, hvorpaa kan avles 10 til 12 Læs Høe, samme har ingen andre Beboere end Fugle, hvis Æg engang om Aaret borttages af dem fra Hinsels, disse Fugle ere Viber, Ryler, Strand-Bekkasiner, Heiler, Brushøns, foruden visse Salgs Maader og Terne, som her kaldes Haatar og Blaatar. Af Krybdyr og Insecter findes her de sædvanlige.

Agerdyrkning. Agerbruget er her i god Drift, og Landet ved dyrket. Alle Hede-Pletter ere paa en Snes Aar optagne til Brug. Markjorden er mest leeret. Hede-Jorden brydes om Efteraaret, gødes tyndt med Hvidleer, og om Vaaren saaes med Havre, andre saaes deri først Byg, derpaa Rug, siden 1 eller 2 Kiærve Havre, hvorpaa Jorden hviler lige saa længe: Marken er enten Hiem-Marken, som ligger næst ved Byen, eller Udmarken, som ligger længst derfra, i sær hen ved Hvidleer-Gravene. Agrene i begge ere saa blandede, at en Mand kan have Jord over paa 15 Steder. Gierder eller Diger ere her ingen uden dem ved Byerne; Nogle af disse ere af Flintesteene, men de fleste af Tør, som holde ud en 6 Aars Tid og siden tiene til at formere Giødningen med. Udmarken giødes næsten alene med Hvidleer, Jorden bruges 12 á 14 Aar og hviler lige saa længe, Hvidleeret spredes for Vinteren, til Foraaret pløies og saaes Havre, derpaa 3 Aar Byg, siden i otte Aar Havre. Indmarken faaer mere Giøde end Hvidleer, der saaes første Aar Byg, andet Aar Rug, tredje og fjerde Havre, hvorefter Jorden hviler lige saa længe. Her er og Alsæd-Jord, som ingen Hvile faaer og ligger næst op til Gaardene, de giødes om Foraaret, men anden Jord efter Mikkelsdag. I Udmarken giøres Møgdynger af Jordskorpe, Hvidleer, Giøde og deslige, som man alder staae i 3 á 4 Aar førend de

bruges. Man pløier gemeenlig med 4 Heste, sielden med 2 Stude og 2 Heste, Efter en Tønde Udsæd saaes gjerne $5\frac{1}{2}$ Td. Rug, 6 Tønder Byg, og $6\frac{1}{2}$ Tønde Havre. Man har en og anden gang saaet Himmelskorn med Fordeel. Ærter avles nu mere af end tilforn. Hør saaes mest af Inderster, hvortil de leie Jord, som maae være nye, eller, som de her kalde det, gammel Jord, og dertil af god Art. Hamp saaes efter Loven, en Skieppe Frøe for hver heel Gaard.

Fædrift. Ingen Græsning haves uden paa hvilende Agre. Det lidet Overdrev her er, falder paa Bankerne og de faae overblevne Hede-Pletter. Høe avles kun paa sine Steder, og lidet, saa at en Gaard paa 3 á 4 Tønder Hartkorn, avler ofte ikkun et Læs Høe, og der ere vel de, som ikke avle et Læs Høe. Thyholms Køer ere ypperlige Melke-Køer, de staae i Tøier og maae flyttes fire gange om Dagen. Ostene derfra ere meget begierlige, og har den ramme Smag ligesom andre Thybo-Oste. Dette Land har den Lykke, at Qvæg-Sygen aldrig har været her. Af Faar holdes neppe tre imod én Koe, de malkes aldrig, og klippes kun eengang, deres Vinter-Kost er Høe og kort Lyng. Hestene nyde aldrig Høe, om Efterhøsten gaae de løse paa Marken. Giæs og Høns holdes her i Mængde. Bie-avl en er her ikke forsømt, Staderne settes i de smaa Haver synden ved Huset uden for Indskudet.

Fiskerie. Aal-Fiskeriet er her af stor Betydenhed. Aalene fanges paa tre Maader. (1) med Kroge, som dog snart alene drives her af Fuurlands Beboere, Krogene, besatte med Orme som opgraves paa Gaderne, hænge paa en Alen lange Lidser $1\frac{1}{2}$ Alne mellem hver, disse igien paa Snorer af 200 Alnes Længde, dette Fiskerie drives fra Pindsedag til sidst i Julio, og koster en Snes Krog-Aal 5 á 6 Skilling paa Stedet. (2) med Pulsvaade, hvis Masker maa være at en vis Størelse, en Pulsvaad koster 20 á 30 Rigsdaler, og 3 eller 4 Gaardmænd slaae sig sammen om én, hvortil to Baade og 4 Karle maae bruges, ved Forordninger er Tiden fastsat fra St. Hans Dag til Bartholomæi Dag at bruge Pulsvaade, Puls-Aalene gielde 8 Skilling Snesen paa Stedet. (3) med at stange paa Isen om Vinteren. Aale-Stangen er $1\frac{1}{2}$ Tommer tyk, og kan forlænges til 18 Alne med en anden Stang. Stang-Jernet er en tredobbelt Hakke, hvoraf den middelste har Viderhakker som en Piil. Aalene holde sig gjerne op i Bonden, hvor Fiorden er dybest, man hugger Huk i Isen, og ved at støde Stangen ned i Bonden, klemmes Aalene sammen imellem Jernets Spidse, som da strax tages op. Høiere end to faaes neppe paa Stangen og 40 om Dagen. Som Umagen er mindre, jo tyndere Isen er, vove mange derved deres Liv yderlig. Naar Taage falder paa, ringes med Klokkerne, at Stange-Karlene kan finde hiem efter Lyden. Stang-Aal ere de beste og koste 10 Skilling Snesen. Nogle Aal nedsaltes som Spæge-Sild, og fortæres til Frokost i Landet, men utallige flere udføres røgede. Aalene røges i et dertil indrettet Kammer med Halm i 4 Dage, to Dage før de nedpakkes. De ligge Alene ret og ordentlig ned i en Vogn, som har høie Havrer eller Sidestykker og bedekkes med Huder eller en krum Dekkel af Bredder. Der gaaer 8000 Aal paa et Læs, hvormed de reise, naar de har tilsaaet, synder ud, der er, til østre og syndre Kanten af Nørre Jylland, endog til Haderslev, og sælge Pundet af Aalene for 4 á 6 Skilling. Efter Indhøstningen gaaer en anden Reise for sig, som giver dem kanske en Skilling mere for Pundet. Paa den første Reise bringe de hiem igien Træsko, Vogn-Redskab, Hiule, grovt brunt Klæde, Tørklæder med videre. Paa den sidste mestendels ei andet en Frugt, hvorpaa de vinde en halv eller tredje Deel af Indkiøbet. Sild-Fiskeriet, som her omkring ei er betydeligt, drives ex Professo af Harboerboerne. Giedder falde undertiden saa store, at nogle have veiet 13 Pund. Helt ere før fangne ved Ottesund i heele Læs. Smelt falde i utrolig Mængde.

Andre Næringsmidler. Foruden Avlingen og Aalehandelen gives her nogle andre Nærings-Midler. Her væves en god Deel Lerred og Hiemgiort Tøig, som for en Deel gaaer til Norge fra Klimøller og betaler sig vel. Hare-Skind, Smør, Ost, og Æg ere de øvrige Udgaende Varer. Var ikke Løgstør-Grunde, fik man vel 8 til 12 Skilling mere for en Tønde Korn af Aalborg-Kiøbmænd end man faaer. Tømmer, Jern, Tiære, Humle, og Salt ere de fornemste indgaaende Varer. Holstbroe er den nærmeste og eneste Kiøbsted man handler med, den og Vestervigs Markeder ere do som herfra søges. Tilforn løbe her mange Bissekræmmere, som gave sig ud for Hollandske Kiøbmænd, nu gaaer her ei synderlig nogen omkring uden Nørnbergere.

Havn & Veie. Den beste Havn her findes paa Thyholm, er ved Borg, kaldet Styvlbek, men Fartøier, som føre over 400 Tønder, kan formedelst Løgstør-Grunde ei komme her, de maa derhos være fladbandede. Ellers er her en god Havn østen for Sund-Dravet som kaldes Terri-Høl, men den tager neppe mod flere end eet Skib paa Gangen. Veiene ere af Stamhuus-Eieren til Vestervig opmaalt fra Ottesund til Thye, og hver Fierding Miil betegnet med Miile-Pæl af oprogede Hvidleer-Steene i en Dyng.

Kongelige Lænsmand over Ørum Læn.

Niels Stragesön 1408.

Hr. Wendelbob 1418

Hr Strange Nielsön Rosenkrans. Ebbe Strangesön Væbner og Høvidsmand paa Ørum 1497.

Biskop Stygge Krumpen 1514 1526.

Hr. Holger Rosenkrands Ridder 1531

Gabriel Gyldenstjerne 1547.

Knud Gyldenstjerne til Aaggard Embedsmand paa Ørum 1556 1560

Frands Bilde til Hvedholm 1561.

Oluf Munk D. R. Raad og Embedsmand paa Ørum 1565.

Ludvig Munk Olufsön til Qvistrup 1569 1593.

Erik Lykke til Eskier 1595.

Johan Rud til Møgelkier 1597 1609.

Jörgen Lunge til Odden 1610 1613

Mogens Kaas til Støvringgard 1614 1619

Tönne Friis til Hesselager 1621.

Oluf Parsberg Embedsmand paa Ørum 1623.

Reinhold Heidenstorp til Ruballegaard 1624 1627.

Tage Thot Lænsmand paa Ørum 1631

Gunde Lange til Bredning 1633

Christopher Hvas til Hennegaard 1635 1648.

Manderup Due til Halkier 1654.

Lænsmand over Vestervigklosters Læn

Erik Rud Embedsmand udi Vestervigkloster 1547 1556

Knud Gyldenstjerne til Aagaard og Vosborg 1559

Hans Enke-Frue Jytte Podebusk 1561.

Greve Gynter til Barby 1572 døde strax.
Frue Jytte Podebusk atter, død paa Vestevig 1573.
Predbiörn Gyldenstjerne 1573.
Albret Friis Haraldskier 1590
Peder Munk til Estvadgaard D. R. R. og Marsk 1597 1607.
Jörgen Lunge til Odden D. R. R. og Marsk
Sten Maltesön Sehested til Holmgaard 1610.
Knud Henriksön Gyldenstjerne til Møgelkier 1613 1617
Claus Daa til Ravnstrup D. R. Admiral 1620 1626
Jörgen Grubbe til Tostrup 1626
Jörgen Skeel til Søstrup D. R. Raad og Marsk 1631.
Hr. Mogens Kaas til Støvringgaard Ridder.
Hr. Jörgen Urne til Alslev D. R. Raad og Marsk 1637 død 1642.
Hr. Anders Bilde til Damsboe D. R. R. og Marsk, Kongl Majsts. Høvedsmand over Vestervig
Kloster Læn 1643 1649
Hr. Oluf Parsberg til Jernit, Ridder, D. R. R. og Befalingsmand paa Vestervig Kloster 1650 1655.
Hr. Tage Thot til Eriksholm Ridder D. R. Raad.

De Kongelige Amtmænd efter Souverainiteten over de trende Amter,
Ørum-Vestervig- og Dueholms-Amter

Statsraad Jörgen Skeel Due sidst i forige og først i dette Seculo.
Statsraad Friderich Birkenbusk.
Statsraad Claus Christian Skinkel.
Kammerherre Baron Werner Rosenkrands
Conferentsraad Friderich Hauch nu værende Amtsmand

=====